

WIELEWAAL

maandblad
jaargang 51
april 1985

WIELEWAAL

Vlaams tijdschrift voor vogelstudie

uitgegeven met ondersteuning van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur.

Vroegere hoofdredacteurs: E.H. Fr. SEGERS: jaargang 1 tot en met 23
Dr. Fr. GROOTAERS: jaargang 24 tot en met 46

Hoofdredacteur

Dr. H. MEEUS, Langvenstraat 25, 2300 Turnhout (014/41 57 58)

Redactieraad

H. FRANCKX, Dr. Fr. GROOTAERS, G. HUYSKENS, J. BLOEMEN, A. DE JONGHE, J. KIEBOOMS, R. WILLOCKX, G. LUYTS, Prof. Dr. A. DHONDT, P. VAN DEN BREMT, M. BECUWE, Dr. R. EYCKERMAN, J. VAN WINKEL, H. VOET, Dr. M. LOUETTE, Ir. G. BULTEEL, J. GABRIELS, Dr. J. VAN GOMPEL, Dr. J. PAULUSSEN, G. BURGGRAEVE, P. MAES, Graaf L. LIPPENS, Dr. H. WILLE, Ir. M. HERREMANS, L. MATTHÉ.

Buitenlands corresponderend redactieraadslid
K.J. EIGENHUIS (Nederland)

WIELEWAAL

is een uitgave van de

Koninklijke Vereniging voor Vogel- en Natuurstudie DE WIELEWAAL

De vereniging heeft tot doel: de kennis en de bescherming van de natuur en in het bijzonder van de in het wild voorkomende vogels te bevorderen door alle middelen, o.m. door het oprichten van plaatselijke afdelingen, het houden van studiedagen, het uitgeven van een tijdschrift, het verspreiden van vogelboeken en natuurboeken, het oprichten van natuurreservaten. De vereniging werd in 1933 opgericht door E.H. Fr. Segers. Ze telt nu meer dan 6.000 leden, verdeeld over 52 afdelingen. Een waaier van voordrachten, dia- en filmavonden, lessen, tentoonstellingen, geleide wandelingen, studieprojecten, deelname aan regionale en internationale onderzoeken en inventarisaties, beheerswerken in natuurreservaten, uitstappen en reizen in binnen- en buitenland staat jaarlijks op de agenda. De vereniging heeft niet minder dan 70 natuurreservaten in beheer met een totale oppervlakte van meer dan 4.000 ha, verspreid over geheel Vlaanderen. Ze bezit bovendien een eigen „Wielewaal-huis” te Turnhout waar naast het secretariaat ook een ornithologisch museum, een bibliotheek, vergaderzalen en een boekhandel zijn ondergebracht.

Raad van beheer

Dagelijks bestuur:

H. FRANCKX, voorzitter, Vredelaan 29, 2500 Lier (03/480 47 32)
W. VAN SPAENDONK, ondervoorzitter, Zevenbergen 50, 2500 Lier (03/480 54 24)
F. VAN DEN BROECK, secretaris, De Wilgen 41, 2060 Merksem (03/645 02 52)
J. PEETERS, penningmeester, Hertevoetweg 3, 2958 Weerde (015/61 20 86)

Overige leden:

G. LUYTS, Zilverberkstraat 13, 2300 Turnhout; E. WELLENS, Statiestraat 89, 3900 Lommel;
D. VAN DAELE, Garenmarkt 4 bus 2, 8000 Brugge; J. DHOLLANDER, Bergstraat 5, 2780 St.-Gillis-Waas;
J. VANHEUVERSWYN, Klonkeveldstraat 1, 9751 Asper; P. HERROELEN, Van Asschestraat 33, 1910 Melsbroek

Technisch adviseur voor de natuurreservaten:

Ir. S. TYS, Beekstraat 16, 2800 Mechelen (015/41 12 78)

LIDMAATSCHAP EN ABONNEMENTEN

België: 450 F. Andere landen: 600 F. Bijlid (zonder abonnement): 50 F.
Administratie: De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout. Giro: 000-0319785-73. Tel.: 014/41.22.52.

Alle briefwisseling in verband met de inhoud van het maandblad dient gericht aan het redactieadres, Langvenstraat 25, 2300 Turnhout. Briefwisseling aangaande administratie en bestelling van het tijdschrift dient gestuurd naar het secretariaat van de vereniging, Graatakker 11, 2300 Turnhout.

Verspreiding en broedaantallen van de Roek *Corvus frugilegus* in Vlaanderen, 1928-1983

Herman Voet, Paul Maes en Hubert Meeus

Distribution and breeding numbers of the Rook *Corvus frugilegus* in Flanders, 1928-1983

INLEIDING

Vanaf 1980 hebben de twee eerstgenoemde auteurs aandacht besteed aan het broedvoorkomen van de Roek *Corvus frugilegus* in het noordwestelijk deel van de Antwerpse Kempen. Omdat een recent overzicht van het broedbestand in Vlaanderen ontbrak, werd tijdens het voorjaar 1983 een inventarisatie op touw gezet. Vooral in verband met de achteruitgang in het verleden, leek het nuttig om tevens het aantalsverloop en de verspreiding tijdens de voorgaande perioden na te gaan.

Rond 1928 bleek reeds sterke afname te hebben plaatsgevonden door intense vervolging omwille van vastgestelde schade aan land- en tuinbouw (graangewassen en veldvruchten) en een vermeende schade aan het jachtwild (Dupond, 1929; Visart de Bocarmé, 1930). Anderzijds werd vastgesteld dat de Roek tijdens een groot deel van het jaar nuttig is door het verdelgen van schadelijke insecten en hun larven (vooral emelten, engelingen en ritnaalden). De discussie omtrent nut en schade is later uitvoerig toegelicht door Feijen (1976) en aangevuld door Leever (1982). Het resultaat van de door beide auteurs geciteerde onderzoeken pleitte over het algemeen in het voordeel van de Roek. Toch is de bestrijding vrijwel overal in Europa hardnekkig doorgevoerd. Hierdoor liep vooral na de tweede wereldoorlog

de stand op de meeste plaatsen alarmerend terug (Feijen, 1968 en 1976; Poltz, 1977; Lambert in Klafs & Stübs, 1979; Bauer & Thielcke, 1982 e.a.). Daarnaast is het gebruik van ontsmettingsmiddelen voor zaaigranen in de landbouw aangevoerd als een plaatselijk wellicht belangrijker oorzaak van de teruggang vanaf de jaren vijftig (Dobbs, 1964; Malmberg, 1971; Teixeira, 1979; Koelink & Laheij in Leever, 1982).

Tijdens de laatste 10 jaar hebben de wettelijke bescherming van de soort en een verbod op het gebruik van bepaalde persistente landbouwvergiftten plaatselijk, onder meer in Nederland, een partieel herstel mogelijk gemaakt (Leever, l.c.; Van Dijk & Van Os, 1982 e.a.).

MATERIAAL

Het broedvoorkomen in het verleden kon in grote lijnen worden achterhaald hoofdzakelijk aan de hand van gegevens uit *Gerfaut-Giervalk* en *Wielewaal*.

Uit 1928 en 1945 ligt een landelijke telling voor (Dupond, 1929 en 1947). De resultaten met betrekking tot Vlaanderen en tot Vlaams Brabant (inbegrepen de Brusselse agglomeratie) zijn opgesplitst in Tabel 1.

Een nieuwe oproep tot inventarisatie in 1952 (Le Grelle, 1952) bleef zonder gevolg.

Uit 1956-1957 bleek voldoende materiaal voor-

Tekening: F. Matthé

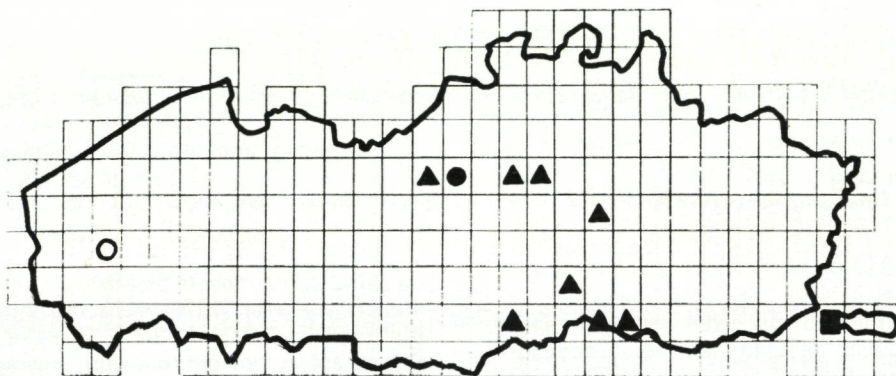

Fig. 1. Verspreiding van de roekenkolonies in Vlaanderen, 1928.
Distribution of the rookeries in Flanders, 1928.

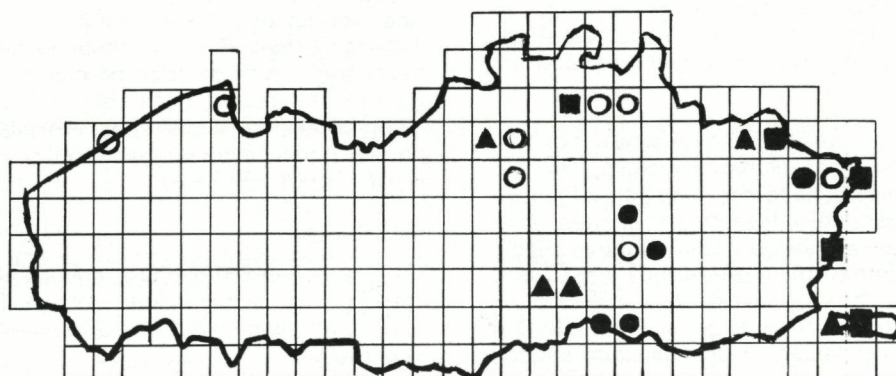

Fig. 2. Verspreiding van de roekenkolonies in Vlaanderen, 1945.
Distribution of the rookeries in Flanders, 1945.

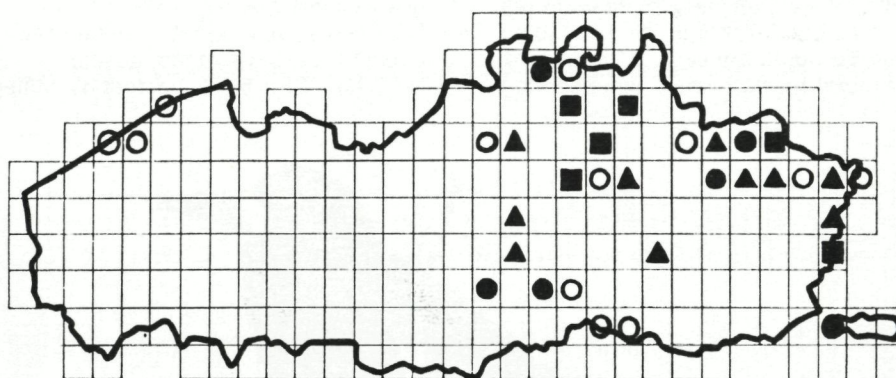

Fig. 3. Verspreiding van de roekenkolonies in Vlaanderen, 1956-1957.
Distribution of the rookeries in Flanders, 1956-1957.

Legenda :

- ▲ 1-25 nesten/nests
- 26-125 nesten/nests
- > 125 nesten/nests
- broedend in de vorige periode
breeding in preceding period

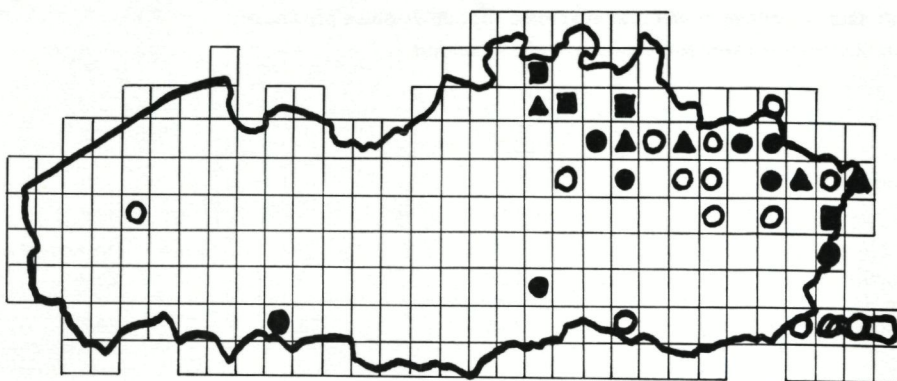

Fig. 4. Verspreiding van de roekenkolonies in Vlaanderen, 1983.
Distribution of the rookeries in Flanders, 1983.

Tabel 1. Aantal roekennesten (AN) en aantal roekenkolonies (AK) in de provincie Brabant en in België (Vlaanderen en Wallonië). (*) = aantal kolonies waarvan nesten niet geteld werden.
Number of Rook nests (AN) and number of rookeries (AK) in the province of Brabant and in Belgium (Flanders and Wallonia). (*) = number of rookeries not counted.

Jaar	1928		1945		1971-1972	
Bronvermelding	Dupond (1929)		Dupond (1947)		Lippens & Wille (1972) C.O.A. (1971, 1973)	
	AN	AK	AN	AK	AN	AK
Vlaams Brabant	64	4	178	6	40-45	2
Waals Brabant	3200	4	1044	8 (2)	105	6
Totaal Brabant	3264	8	1222	14 (2)	145-150	8
Vlaanderen	1150	12	1185	21 (1)	670	9
Wallonië	7550	31	3555	33 (7)	7130	228
Totaal België	8700	43	4740	54 (8)	7800	237

Tabel 2. Aantal roekennesten (AN) en aantal roekenkolonies (AK) per provincie in Vlaanderen.
Number of Rook nests (AN) and number of rookeries (AK) per province in Flanders.

Jaar	1928		1945		1956-1957		1983	
Bronvermelding	Dupond (1929)		Dupond (1947)		Van Winkel (1958) en diverse bronnen		huidige census	
	AN	AK	AN	AK	AN	AK	AN	AK
Oost-Vlaanderen	26	2	0	0	0	0	30	1
Antwerpen	59	5	236	3	1425	10	913	13
Limburg	1000	1	770+	12	655	16	409	10
Brabant (Vlaams-)	64	4	178	6	150	6	30	2
Totaal	1150	12	1185+	21	2230	32	1382	26

Tabel 3. Gemiddeld aantal nesten per roekenkolonie voor de Vlaamse provincies.
Mean nests per rookery for each province in Flanders.

	1828	1945	1956-1957	1983
Oost-Vlaanderen	13,0	—	—	—
Antwerpen	11,8	78,7	142,5	70,2
Limburg	—	70,0	40,9	40,9
Brabant (Vlaams-)	16,0	29,7	25,0	15,0
Geheel Vlaanderen	13,6	59,3	69,7	53,2

handen tot samenstelling van een kwantitatief overzicht. Voor Limburg werd gebruik gemaakt van een gedetailleerde opgave van de roekenkolonies naar aanleiding van een onderzoek van de lokale avifauna (Van Winkel, 1958). Voor de provincie Antwerpen zijn voor bepaalde kolonies aantallen opgenomen uit aangrenzende jaren of verkregen door extrapolatie.

Door vermindering van het aantal inzendingen vanaf de beginjaren zestig ontbreekt preciese informatie over het aantalsverloop in alle thans nog bestaande kolonies. Tijdens deze laatste periode verschaftte de *Atlas van de vogels in België en West-Europa* (Lippens & Wille, 1972) een verspreidingskaart met totaalaantallen per provincie. Voor het zuidelijk randgebied van Vlaanderen zijn deze in Tabel 1 aangepast aan de resultaten van een roekencensus in Wallonië over 1971-72 (C.O.A., 1971 en 1973). Een verspreidingskaart met voorlopige Atlasgegevens uit 1973-74 (niet gepubliceerd) bracht ook aanvullende inlichtingen.

De inventarisatie 1983 volgt ruim een kwart eeuw na de opgave die voor 1956-57 is samengesteld. In de provincie Antwerpen zijn vermoedelijk alle kolonies gevonden en het aantal nesten is nauwkeurig bepaald.

Door toedoen van J. Gabriëls en A. Geuens kon voor Limburg gebruik worden gemaakt van cijfers uit de ontwerpkaart van de *Atlas van de Limburgse Broedvogels* (in voorbereiding), aangevuld met enkele individuele inzendingen.

Uit Vlaams Brabant bereikten ons slechts twee meldingen, hetgeen in overeenstemming is met de Aves-enquête 1971-72 (C.O.A., l.c.) en de Atlasgegevens 1973-74 die eerder al een minimaal broedbestand voor dit deel van de provincie aantoonde.

Uitvoerig werden we ingelicht over een geïsoleerde kolonie te Ronse in Oost-Vlaanderen.

In Fig. 1-4 is voor vier telreeksen - 1928, 1945, 1956-57 en 1983-het aantal broedparen van de Roek per stafkaartrechthoek van 8 x 10 km semi-kwantitatief ingetekend. Een cirkel duidt het broedvoorkomen aan tijdens de voorgaande pe-

riode. Dit gegeven wordt op een latere verspreidingskaart niet hernomen.

Voor dezelfde jaartallen vermeldt Tabel 2 per provincie het aantal nesten en kolonies, terwijl de overeenkomstige koloniegrootte uit Tabel 3 is af te lezen.

STATUS ALS BROEDVOGEL IN BELGIE

Het zwaartepunt van het voorkomen van de Roek lag steeds in het franstalig landsgedeelte en dit is thans nog het geval. De telling van 1928 toonde tevens een sterk procentueel overwicht in Waals Brabant. Nadien is er verschuiving van de roekenkolonies opgetreden in zuidelijke richting, met vooral een toename in de provincies Namen en Luxemburg (C.O.A., 1971 en 1973; Lippens & Wille, 1972). Tabel 1 geeft voor 1928, 1945 en 1971-72 de uitsplitsing van het aantal nesten en kolonies, enerzijds voor de provincie Brabant (Vlaams en Waals Brabant) en anderzijds voor geheel België (Vlaanderen en Wallonië).

Kenmerkend voor 1928 was het naar verhouding gering aantal kolonies, namelijk 43 waarvan 31 in Wallonië met hieronder enkele aanzienlijke (1 met 900, 2 met 1000 en 1 met 2000 broedparen). De gemiddelde koloniegrootte bereikte hierdoor voor Wallonië een waarde van 243,5.

De telling in 1945 leverde minder dan 5000 nesten op voor geheel België. Dit te laag cijfer is in belangrijke mate veroorzaakt door het ontbreken van een aantalsopgave voor zeven kolonies in het Waals landsgedeelte.

De gegevens uit 1971-72 zijn voor Wallonië gebaseerd op een intensief doorgevoerde inventarisatie. Hierbij kwam vooral tot uiting een versnippering van het bestand over een groot aantal kolonies (228), zodat de gemiddelde koloniegrootte slechts 31,3 bedroeg.

Het aantal broedparen voor geheel Brabant bleek op amper 150 teruggevallen. Naast een sterke afname in Waals Brabant, kwam een zuidwaartse opschuiving en een uitgesproken concentratie in de gebieden van Condroz, Fagne en Famenne duidelijk naar voor (C.O.A., 1971). Deze gewij-

Foto: Keoon

zigde situatie is blijkbaar vooral toe te schrijven aan plaatselijk sterke vervolging.

Met betrekking tot Vlaanderen zijn voor de provincie Antwerpen en Limburg de aantallen (respectievelijk circa 400 en 200 broedparen) overgenomen uit Lippens en Wille (1972). Deze cijfers blijken evenwel in een zekere mate te laag aangegeven omwille van het feit dat sommige toen reeds bestaande kolonies niet in de telling zijn opgenomen. Daarnaast dient opgemerkt dat de stand van de Roek in die periode een laag peil bereikte.

Rekening houdend met de uitslagen van de huidige census in Vlaanderen kan het bestand voor geheel België op ongeveer 9000 broedparen geraamd worden.

Avifauna van België (C.B.A., 1967) kwalificeert de Roek als „talrijke” broedvogel, hetgeen neerkomt op een aantalsschatting van 10.000 tot 50.000 broedparen. Uit de beschikbare gegevens blijkt echter niet dat tijdens de laatste decennia de minimumdrempel ooit werd bereikt. Verder in het verleden verschaften bepaalde bronnen (Dupond, 1929; Visart de Bocarmé, 1930) hiervoor wel ernstige aanduidingen.

HISTORIEK VAN HET BROEDVOORKOMEN IN VLAANDEREN

Telling 1928

Behalve een kolonie van circa 1000 nesten te 's Gravenvoeren in Zuid-Limburg, werden slechts 150 broedparen gemeld, gespreid in elf kleine kolonies, hetgeen neerkomt op een gemiddelde koloniegroote van 13,6.

De verspreiding beperkte zich tot het Scheldegebied ten zuiden van Antwerpen (Bazel, Temse in Oost-Vlaanderen en Bornem, Hingene in de provincie Antwerpen) en enkele plaatsen in het zuidelijk deel van de provincie Antwerpen (Lint, Lier, Booischoot) en in Vlaams Brabant (Tervuren, Leuven, Oorbeek en Sluizen/Tienen).

Periode 1929-1944

Na 1928 trad een toename op die voornamelijk is toe te schrijven aan opeenvolgende vestigingen in de Antwerpse en Limburgse Kempen, waar de soort tevoren als broedvogel ontbrak (Van Havre, 1928; Dupond, 1929). Volgens Verheyen (1957) dateren de eerste inplantingen in de Kempen van omstreeks 1938. Vroege meldingen stammen van Beerse (vanaf 1940), Turnhout (1943 en 1944), Ternaaien (vanaf 1942), Maaseik (1943), Overpelt (vanaf 1944) en Leut, waar reeds een belangrijke kolonie bestond tijdens de tweede wereldoorlog.

In West-Vlaanderen hebben enkele tijdelijke kolonies bestaan te Oostende (kort vóór 1940) en te Knokke (rond 1930 en een tweede tot in 1944).

In Antwerpen-stad is de Roek als broedvogel gemeld vanaf 1935 (maximaal 41 paren in 1943) en tevens op meerdere plaatsen in de Antwerpse agglomeratie: parkencomplex „Nachtegaal” (1939), Borsbeek (1940) en Mortsel (1941).

Voor Brabant is melding gemaakt van het verdrijven van een kolonie uit de stad Diest in 1933, uit Schaffen en de naaste omgeving van het bedevaartsoord te Scherpenheuvel (Segers, 1940 en 1948).

Telling 1945

Deze telling toonde een ruimere verspreiding. Het voorkomen in de Antwerpse Kempen bleek nog beperkt. In Limburg was de Roek al beter vertegenwoordigd doch met een verspreiding beperkt tot het uiterste noordoosten van de provincie en tot de Maasstreek, waar in de gemeente Leut de sterkste concentratie optrad. Voorts was er een „zeer grote” kolonie (zonder aantalsopgave) te 's Gravenvoeren.

In Vlaams Brabant bleek het aantal broedparen toegenomen ten opzichte van 1928.

De gemiddelde koloniegroote in Vlaanderen was gestegen tot 59,3 dank zij relatief hoge waarden voor de provincies Antwerpen en Limburg.

Het parkbos met roekenkolonie te Turnhout-Oosthoven

Foto: H. Meeus

Periode 1946-1955

Ook tijdens deze periode zijn enkele occasionele vestigingen bekend uit de kuststreek: te Wenduine (1946), Bredene (vóór 1950) en Oostende (1950).

Het broeden in Antwerpen-stad werd voor het laatst gemeld in 1953. Jaarlijks zijn de nesten er door de stadsdiensten uitgehaald of uitgespoten. In het noorden van de provincie Antwerpen zette de toename door rond het begin van de jaren vijftig. Thans nog bestaande kolonies zijn voor het eerst gesignaleerd te Vorselaar in 1948, te Wuustwezel op het einde van de jaren veertig en te St.-Lenaarts in 1953. Deze laatste was afkomstig van een vroegere zeer grote kolonie te Hoogstraten (De Smet, 1953).

De gegevens uit Vlaams Brabant tonen daarentegen voor de streek rond Leuven en in Oost-Brabant een duidelijke afname omstreeks 1950, die te wijten was aan voortdurende vervolging (Herroelen, 1951 en 1952). Uit die periode dateert het opgeven van de broedplaats te Meldert (1950) en Leuven-stad (1951).

Gegevens 1956-57

De quasi verdubbeling van het bestand ten opzichte van 1945 is enkel veroorzaakt door

verdere aangroei in de Antwerpse Kempen. Vrij aanzienlijke kolonies kwamen voor te Bouwel (kasteelpark, 400 nesten in 1956), Vorselaar (kasteeldreef, 250 nesten in 1956) en Turnhout-Oosthoven (parkbos, 294 nesten in 1955). De gemiddelde koloniegrootte voor de provincie Antwerpen liep daardoor op tot 142,5.

De enige nog resterende kolonie in het Antwerpse (ruim 10 broedparen) bevond zich in 1956-58 langs de spoorwegdijk te Berchem en in 1957 was er een kleine vestiging te Mechelen - Nekkerspoel.

Voor Limburg wijzen de gegevens mogelijk al op een achteruitgang en verdeling van het aantal broedparen over meer kolonies. Alleszins bedroeg het aantal nesten per kolonie gemiddeld slechts iets meer dan de helft in vergelijking met 1945. Blijkbaar is dit vooral veroorzaakt door een hardnekkige vervolging van de Roek in deze provincie. Ook meer frequente vestiging op hinderlijke plaatsen zoals wegen en kanaaldijken en, meer dan in de provincie Antwerpen, in aanplantingen met canadese populieren, die relatief snel kaprijk zijn, was voor de soort ongunstig.

In Brabant veranderde de stand globaal kennelijk weinig ten opzichte van 1945. Wel blijken intussen merkelijke verschuivingen te hebben

plaatsgevonden. Voor 1956 zijn drie kolonies gemeld in Brussel-stad en in 1957 was er een hernieuwde vestiging te Diest en een nieuwe te Weerde-Eppegem.

Periode 1958-1983

Omwille van al te beperkte informatie blijkt het niet mogelijk om de ingrijpende wijzigingen tijdens deze periode in detail te achterhalen.

Na 1950 zijn geen broedgevallen meer gepubliceerd uit West-Vlaanderen. Wel is de soort als broedvogel aangeduid voor 1973-74 in de rechtshoek Kortemark (voorlopige Atlasgegevens, niet gepubliceerd). In het zuiden van Oost-Vlaanderen ontstond in 1975 te Ronse een kleine kolonie die tot heden standhield.

De Roek verdween als broedvogel definitief uit de Antwerpse omgeving en werd in Vlaams Brabant sterk teruggedrongen. Dit laatste kwam tot uiting bij de enquête van Aves in 1971-72, toen slechts twee kolonies zijn vastgesteld (Leefdaal en Hakendover) met in totaal 40-50 broedparen (Tabel 1; C.O.A., 1971).

Het voorkomen in Vlaanderen raakte hierdoor grotendeels beperkt tot het noordelijk deel van de provincies Antwerpen en Limburg, terwijl hier het broedareaal enigszins naar het noorden toe inkromp. In Limburg zijn aanvankelijk nog kolonies gemeld van volgende eerder zuidelijk gelegen plaatsen: Beringen en Koersel (1958 en 1959), Leopoldsburg (nog 4 kolonies in 1960), Meeu-

wen-Klein Gestel (1958), Kanne (tot 1962) en Klein Ternaaen (niet meer in 1962).

Te 's Gravenvoeren zijn in 1972 nog 26 nesten aangetroffen (C.O.A., 1973).

Daarnaast nam ook in de Kempen de stand van de Roek gevoelig af vanaf het begin van de jaren zestig. Voor Noord-Limburg is hiervan uitdrukkelijk gewag gemaakt en als voornaamste oorzaken werden afschot, langdurige verjaging van de nesten en het uitleggen van giftige eieren genoemd (Van Winkel, 1963). Blijkbaar zette de afname zich voort tot in de eerste helft van de jaren zeventig en werd in die periode een dieptepunt bereikt.

Voor de kolonie te Wuustwezel (Antwerpen) kan volgende ruwe aantalsevolutie worden geschetst. In 1960 zijn 143 nesten geteld. Volgens de voorlopige Atlasgegevens bleek dit aantal voor 1973-74 teruggevallen op maximum 25, doch het lag beslist hoger in 1975 (J. de Ridder, *mond. meded.*). In 1980-83 was de kolonie aangegroeid tot circa 200 broedparen, inbegrepen deze van een afgesplitste vestiging te Loenhout (Tabel 4). In 1984 was er een vermeerdering tot 256 paren. Van de overige traditionele broedplaatsen in de Kempen zijn eveneens slechts fragmentair gegevens voorhanden.

Pas vanaf 1980 werden vrijwel alle kolonies in de provincie Antwerpen jaarlijks geteld. De resultaten over deze korte periode laten een licht herstel zien. Voor het noordwestelijk deel van de Antwerpse Kempen betekent dit concreet een

Fragment van roekenkolonie te Wuustwezel (Antwerpen), april 1984.

Foto: H. Voet

verhoging met ongeveer 15 procent tussen 1980 en 1983. In 1984 beliep de aangroei zelfs 18 procent ten opzichte van de broedaantallen in 1983.

Naast geringe aantalsschommelingen in de verschillende kolonies, blijkt terug te voeren tot lokale verschuivingen, valt een quasi verdubbeling te St.-Lenaarts op.

Te Turnhout-Oosthoven anderzijds is afname vastgesteld. Tussen 1977 en 1980 was deze kolonie omstreeks 200 broedparen sterk. In 1984 werden nog slechts 142 nesten geteld.

Voor Limburg ontbreken ook uit de laatste jaren regelmatige tellingen. Wel wordt in de *Atlas van de Limburgse Broedvogels* (ontwerptekst) gewezen op een tendens tot uitbreiding bij de in 1983 nog bezette kolonies.

RESULTATEN VAN DE ROEKENCENSUS 1983

Het aantal getelde nesten bedroeg 1382, gespreid over 26 kolonies. Op drie na zijn alle kolonies gevestigd in het noordelijk deel van de provincies Antwerpen en Limburg (Kempen en Maasstreek). Ze vertegenwoordigen 95,5 % (respectievelijk 66,1 en 29,5 %) van het aantal broedparen in geheel Vlaanderen.

Ten opzichte van het bestand in 1956-1957 bedraagt de afname 38 procent, terwijl de gemiddelde koloniegrootte 16,5 lager ligt (vgl. Tabel 3).

In de provincie Antwerpen is het aantal kolonies nagenoeg constant gebleven, rekening gehouden met een afsplitsing van de kolonie te Wuustwezel tijdens de laatste jaren (Tabel 4). Zowel in Limburg als in Vlaams Brabant was er een daling

van het aantal broedparen en van het aantal kolonies. De achteruitgang tegenover 1956-1957 was het grootst in de provincie Antwerpen, met een afname van het gemiddeld aantal nesten per kolonie tot minder dan de helft. Niettemin bevinden zich hier ook nu nog de talrijkste kolonies en meer traditionele broedplaatsen (6, mogelijk 7) dan in Limburg, waar versnippering en verplaatsing van kolonies in sterkere mate optrad.

Overzicht van het voorkomen per provincie

Oost-Vlaanderen

De enige kolonie, gelegen te Ronse aan de voet van de Vlaamse Ardennenheuvels, telde tenminste 30 paren. Ze is niet nauwkeurig geteld, maar was zeker kleiner dan in 1982 (79 nesten), toen juist op het einde van de broedtijd het nestbos werd gekapt. Hierdoor verplaatsten de Roeken zich in 1983 over ongeveer honderd meter naar een ander populierenbos, waar ze van omwonenden nogal vijandigheid ondervonden omwille van lawaaioverlast.

Er bestaat ongetwijfeld relatie met Henegouwse kolonies.

Antwerpen

In totaal werden 913 nesten geteld in 13 kolonies en gespreid over acht rechthoeken. Het best bezet is de rechthoek Oostmalle met 391 broedparen in drie kolonies (Tabel 4), hetgeen overeenkomt met 42,8 procent van het totaal voor de gehele provincie en met een dichtheid van 4,9 nesten per km².

Tabel 4. Aantal nesten van de Roek in de voornaamste kolonies van de provincie Antwerpen, 1980-1983.

(*) = aantal nabijgelegen kolonies.

Number of nests in the main rookeries of the province of Antwerp, 1980-1983.

(*) = number of neighbouring rookeries.

Rechthoek <i>Rectangle</i> (8/10 Km)	Gemeente <i>Municipality</i>	1980	1981	1982	1983
081	Wuustwezel	185 (2)	130 (2)	172 (3)	138 (3)
081	Loenhout	0	0	30	64
085	Brecht	7	6	7	6
086	St.-Lenaarts	115	144	180	205
086	Westmalle	+	71	60	57
086	Oostmalle	130	120	130	129
163	Vorselaar	+	+	101	99
088	Turnhout	199	164	142	150
172	Dessel	+	28	+	25
Totaal		636	663	822	873

Behalve in de gemeenten vermeld in Tabel 4, waren er te Geel nog twee kolonies: 30 nesten in een canadabos kortbij het station en 10 nesten in een elzenbroek in het natuurreservaat De Zegge (nieuwe vestiging in 1983).

Volgende kolonies bestonden reeds in 1956-1957: Wuustwezel, St.-Lenaarts, Westmalle, Oostmalle, Vorselaar, Turnhout-Oosthoven en Geel, de laatste mogelijk niet op dezelfde plaats.

Als voornaamste broedbiotoop zijn parkbossen met hoofdzakelijk oude eiken benut (670 nesten in 7 kolonies). Voorts bevinden de kolonies zich in canadabos (119 nesten in 3 kolonies), eikendreef langs weg (114 nesten in 3 kolonies) en in elzenbroek (10 nesten).

Limburg

Tien kolonies leverden 409 bewoonde nesten op. Ze situeren zich in zeven rechthoeken, ieder met één kolonie, behalve de rechthoek Stokkem met drie en een totaal van 162 broedparen: 71 te Dilsen, 21 te Meeswijk-Maasmechelen en 70 te Elen-Rotem. De overige kolonies zijn aangetroffen te Kotem (35 nesten), Maaseik-Aldeneik (22), Bocholt (16), Meeuwen (52 nesten in 2 kolonies), Lozen-Bocholt (48) en Lommel-Kolonie (74). Slechts de vier laatstgenoemde plaatsen waren reeds in 1956-1957 bezet.

Tegenover zes kolonies in aanplantingen met canadese populieren (173 broedparen) bevonden er zich maar twee in kasteelparken (92 broedparen).

Brabant

De twee gemelde broedplaatsen liggen in de Voervallei ten zuidwesten van Leuven. Het betreft een nieuwe vestiging van drie broedparen te Bertem en een oude kolonie met 27 nesten in het kasteelpark van Leefdaal. De laatste ontstond in 1945 en was jaarlijks door een gering aantal paren bewoond (maximum 30 in 1954).

Een kolonie van een tiental nesten te Vossem in 1982 bleek in 1983 niet meer in gebruik.

INVLOED VAN FACTOREN OP HET BROEDBESTAND

Directe vervolging door de mens

Behalve de reeds aangehaalde schade aan land- en tuinbouw, vooral aan zaaigranen en hun kiemplanten, en een vermeende schade aan het jachtwild, is als motivatie voor de uitroeiing aangevoerd lawaai-overlast en hinder door uitwerpselen en vallend nestmateriaal.

Naast bestrijding van de Roek door het uitleggen van gifreien of vergiftigd graan, is deze hoofdzakelijk gericht geweest op de totale of gedeeltelijke vernietiging van de broedkolonies. Afschot van adulte en jonge vogels, onder meer het schieten doorheen de nesten, en het uithalen, uitstoten of uitspuiten van broedsels door de

brandweer zijn hiertoe aangewend. Ook de methode waarbij vogels systematisch te langdurig van het nest werden gehouden is veel toegepast (Van Winkel, 1963; Feijen, 1976; Bil, 1978).

Gebruik van jonge Roeken voor de consumptie is vooral tijdens de tweede wereldoorlog intensief doorgevoerd (Raemaekers, 1946; Verheyen in Feijen, 1976).

Als directe of indirecte vervolging heeft ook het rooien van nestbomen (vooral populieren) bijgedragen tot de afname.

Ongetwijfeld is de volgehouden bestrijding hoofdoorzaak van de definitieve verdwijning uit bepaalde streken in Vlaanderen en van het opgeven van de broedplaatsen in steden en nagenoeg alle kleinere woonkernen.

Sedert het winterseizoen 1975-1976 is in België de Roek wettelijk beschermd (Ministerieel besluit van 8 augustus 1975). Mede hierdoor liep de stand niet verder terug en kon zich lokaal enigszins herstellen. Toch blijkt een en ander niet steeds volgens de wet te verlopen. Zo vernamen we dat een kolonie ieder jaar kort werd gehouden, waarbij doorheen de nesten is geschoten. Het nestbos te Ronse is in 1982 juist op het einde van het broedseizoen gekapt. Ook de kolonie te Kotem (Limburg) werd in volle broedperiode 1984 uitgeroeid door het omzagen van alle nestbomen, terwijl tevoren door jagers op de nesten is geschoten (J. Ummels, *in litt.*).

Gebruik van biociden in de landbouw

De aanwending van bijzonder giftige produkten, vooral methylohoudende kwikverbindingen, als insektenbestrijdingsmiddel voor zaaigranen wordt door sommige auteurs aangevoerd als wellicht de voornaamste oorzaak van de sterke achteruitgang tijdens de jaren vijftig en zestig. Opgaven hieromtrent zijn verstrekt voor Nottinghamshire in Groot-Brittannië (Dobbs, 1964; Parslow, 1967), Nederland (Teixeira, 1979; Koelink & Laheij in Leever, 1982) en Zweden (Malmberg, 1971).

In Nederland bereikte de stand een dieptepunt omstreeks 1970, toen een afname van bijna 80 procent is vastgesteld ten opzichte van 1944 (Feijen, 1976). Vanaf 1975 trad enig herstel op dat verband houdt met de wettelijke bescherming van de Roek sinds 1977 en een verbod op het gebruik van bedoelde giftstoffen in de landbouw in 1969 (Leever, 1982). Dit herstel verloopt over het algemeen eerder schoorvoetend, zoals voor Nederlands Limburg nauwkeurig werd aangetoond (Bossenbroek, 1981; Ummels, 1982a en 1982b).

Elders is echter ook sprake van opvallende aantalsstijgingen, onder meer in Drenthe (Leever, *l.c.*; Van Dijk & Van Os, 1982) en vooral in Noord-Brabant (Van Poppel, 1981), waar het bestand op vijf jaar tijd (1975-1980) vrijwel verdrievoudigde (Leever, *l.c.*).

Hoewel dienaangaande geen onderzoek is verricht, werd kennelijk ook bij ons de stand van de Roek gevoelig aangetast door het gebruik van

landbouwvergiften, die mee de voedselomstandigheden ongunstig hebben beïnvloed. Hiervoor pleit de omstandigheid volgens dewelke in de periode 1940-1955 geen afname en zelfs lichte aangroei werd geconstateerd in kolonies te Leut en te Vorselaar ondanks de bestrijding door afschot van vogels en het uithalen van nestjongen (Raemaekers, 1946; Cuypers, 1956). De verdwijning nadien van belangrijke kolonies te Bouwel en te Leut en de felle achteruitgang van deze te Vorselaar is blijkbaar toe te schrijven aan een complementaire rol die beide factoren, vervolging en verminderd voedselaanbod, hebben gespeeld. Vraag is of hierbij ook een klimaatsverslechtering vooral in de zestiger jaren (koelere lentes en meer natte zomers) van invloed is geweest, zoals gesuggereerd werd in verband met een uitgesproken afname in Groot-Brittannië tijdens die periode (Sage & Vernon, 1978). Overigens is het waarschijnlijk dat de recente aangroei afgeremd wordt door het gebruik van minder persistente landbouwvergiften, hetgeen alleszins een vermindering van de hoeveelheid ongewervelde prooidieren tot gevolg heeft (Montier, 1977).

Wijzigingen in de biotoop

De verdere uitbouw van de randgebieden was mede oorzaak dat de broedplaatsen in steden geleidelijk zijn opgegeven. Hierdoor immers werd de afstand tussen kolonie en voedselterreinen te groot of geraakte de oppervlakte van deze laatste te zeer verkleind. Dergelijke evolutie is voor de stad Londen met historische details toegelicht (Montier, *l.c.*), maar ze deed zich nagenoeg overal in Europa ook voor in kleinere steden (Parslow, 1967; Henderson, 1968; Feijen, 1976; Sage & Vernon, 1978).

De uitbreiding van de Roek in de Antwerpse en Limburgse Kempen tijdens en na de tweede wereldoorlog hangt blijkbaar nauw samen met het verder in cultuur brengen van schrale heidegronden. Hierdoor nam de oppervlakte aan weiland, dat door intensieve stikstofbemesting geleidelijk vruchtbaar werd, aanzienlijk toe (De Bont, 1947). Niet al te grootschalige weiden, naast voldoende akkerland en een enkele hoge houtopstand, vormen in de Kempen een ideaal biotoop. Verheyen (1957) stipte aan dat de soort natuurlijke streken met zandige bodem mijdt en wees op het belang van vruchtbaar akkerland voor de aanwezigheid van weke prooidieren (vooral regenwormen, naast insecten en hun larven) als het voornaamste voedsel voor de jongen kort na de geboorte. Later onderzoek heeft echter aange-toond dat in grasland een beduidend hoger percentage invertebraten voorkomt in de bovenste grondlaag dan in bouwland en dat bovendien de diversiteit en dichtheid van ongewervelden in bouwland geringer is (Raw in Sage & Vernon, 1978).

BESPREKING

Tabel 1 toont dat het roekenbestand in België voor 1928 weinig hoger lag dan in 1971-1972. In 1928 zijn slechts een gering aantal kolonies gemeld, hoofdzakelijk uit Wallonië, en hun gemiddelde grootte bedroeg 243,5. Mogelijk is deze telling onvolledig doorgevoerd, maar het is te bedenken dat zich toen reeds een drastische achteruitgang voordeed (Dupond, 1929; Visart de Bocarmé, 1930) en dat in die periode het gemiddeld aantal nesten per kolonie in Drenthe nog hoger uitviel (meer dan 300) bij een eveneens relatief lage populatie van circa 4000 broedparen (Van Dijk & Van Os, 1982).

Ook als men rekening houdt met een zekere onderschatting van de aantallen voor Vlaanderen, zal het Belgisch bestand voor 1971-1972 niet gevoelig afwijken van de opgave in Tabel 1, omdat de inventarisatie in Wallonië systematisch is uitgevoerd en de Roek overwegend voorkomt in het zuidelijk landsgedeelte.

De telling van 1945 gaf te lage resultaten vooral door het feit dat voor bijna een vijfde van de kolonies in Wallonië het aantal nesten niet is aangegeven. Voor Vlaanderen blijken de cijfers meer bevredigend, hoewel de uitbreiding in de Antwerpse Kempen waarschijnlijk verder gevorderd was. Ook in Zuid-Limburg werd een „zeer grote kolonie” niet geteld.

Overigens is de situatie van de roekenstand tijdens de oorlogsjaren tegenstrijdig aangeduid. Volgens Verheyen (1957) was er aanzienlijke toename wegens het jachtverbod in die periode, terwijl elders sprake is van een sterke achteruitgang door de consumptie van jonge Roeken (Verheyen in Feijen, 1976).

De resultaten uit 1956-1957 en de huidige census in 1983 laten zich het best vergelijken (Tabel 2, Fig. 3 en 4). Toch dient opgemerkt dat de gegevens van 1956-1957, behalve voor Limburg, niet stelselmatig zijn verzameld, zodat het bestand wellicht hoger lag. De omvang van de huidige afname ten opzichte van 1956-1957 is daardoor als een minimum te aanzien.

De aantalsopgave voor 1956-1957 situeert zich in een periode waarin een hoogtepunt in Vlaanderen is bereikt, dat volledig voor rekening komt van een opvallende vermeerdering in de Antwerpse Kempen, maar blijkbaar reeds werd afgezwakt door een teruggang in de provincies Brabant en Limburg.

Areaalverschuiving en -vergroting zoals het zich in België voordeed, werd ook elders vastgesteld zonder dat de populatiegrootte er steeds ingrijpend werd door beïnvloed. Ze is op uiteenlopende wijze geïnterpreteerd. In Schotland is toename en expansie op lange termijn toegeschreven aan klimaatsverbetering en aanwinst van landbouwgronden (Sharrock, 1976; Sage & Vernon, 1978). Voor Frankrijk suggereert Yeatman (1976) als mogelijke oorzaak van een geleidelijke

Fragment van roekenkolonie te Turnhout-Oosthoven

Foto: H. Meeus

uitbreiding in zuidelijke en zuidwestelijke richting, uitlopend tot in Zwitserland (Schifferli *et al.*, 1980; Winkler, 1984), een verminderde stelselmatige bestrijding van de roekenkolonies. In Nederland bleef het verspreidingspatroon grotendeels ongewijzigd vergeleken met vijftig jaar geleden (Teixeira, 1979), maar specifiek voor het westelijk gedeelte en in overeenstemming met de toestand in Vlaanderen, wijzen de gegevens duidelijk op regressie (Van Dijk *et al.*, 1981).

Het geringer aantal nesten dat bij de inventarisatie van 1983 is geteld, resulteert in een afname met circa 40 procent tegenover in 1956-1957. Blijkbaar zal het reëel bestand niet hoger liggen dan 1400-1500 broedparen. Voor geheel België werd de populatie op ongeveer 9000 broedparen geraamd. Hierbij is uitgegaan van de onderstelling dat de stand in Wallonië zich sedert 1971-1972 niet grondig heeft gewijzigd. Nader onderzoek om dit te staven dringt zich evenwel op.

De resultaten van de huidige census en de broedaantallen omstreeks 1970, wanneer een dieptepunt moet zijn bereikt, liggen beslist minder uit elkaar dan uit Tabel 1 en 2 blijkt. Ook in Nederland bereikte de Roek rond 1970 zijn laagste stand (Feijen, 1976; Leever, 1982). De lokaal opgetreden lichte aangroei in de daarop-

volgende periode, hoofdzakelijk vanaf 1975, bleef in Vlaanderen beperkt tot de Kempen. Jaarlijkse tellingen sedert 1980 in het noordwestelijk deel van de Antwerpse Kempen toonden aan dat toename zich tot nogtoe enkel manifesteerde door aangroei van bestaande kolonies, eventueel met het ontstaan van aftakkingen in de omgeving, en door vestiging van enkele nieuwe kolonies. Daardoor blijft de verspreiding in de Kempen zeer ongelijk en is de gemiddelde densiteit bijzonder laag. Uitzonderlijk wordt in de rechthoek Oostmalle een dichtheid bereikt die het gemiddelde van 4,8 nesten per km² voor Groot-Brittannië, afgeleid uit de gegevens van Sharrock (1976), evenaart.

Herbezetting van voormalige broedgebieden is nog niet vastgesteld, terwijl in Vlaams Brabant de aantallen evenals in 1970-1971 uiterst laag uitvallen. De Roek moet in Vlaanderen niet onmiddellijk als een bedreigde vogelsoort worden beschouwd, hoewel het broedbestand zich op een zeer laag peil bevindt.

Vanaf de jaren zeventig was ook in Nederland sprake van een matig herstel, dat zich slechts plaatselijk heeft voorgedaan. Hoopvol is evenwel dat, spijs het gering reproductievermogen van deze soort (Feijen, *l.c.*), de stand tussen 1975 en 1980 in enkele provincies (Drenthe, Overijssel, Gelderland en Noord-Brabant) bijna of zelfs meer dan verdubbelde (Leever, *l.c.*).

Het is wenselijk het verder verloop van boven geschetste kentering, die het gevolg is van de wettelijke bescherming van de Roek en een betere reglementering op het gebruik van landbouwvergiften, nauwlettend te volgen. Het broeden in kolonie maakt de soort bijzonder kwetsbaar voor eventuele opzettelijke verstoring of vervolging, zodat ook op dit punt aandacht is vereist.

DANKWOORD

Wij danken van harte volgende medewerkers aan de inventarisatie 1983: J. Brijs, A. Cools, N. Desmet, P. Devos, J. Drybooms, J. Loos, A. Mertens, J. Spannenburg, J.M.P. Ummels, L. van Beeck, M. van Dael, L. van Gils, M. Verbruggen, M. Verdonck, F. Walterus en niet het minst J. Gabriëls en A. Geuens, die ons lieten beschikken over collectieve gegevens uit Limburg. Aanvullende inlichtingen verkregen we van L. Benoy, G. Bulteel en J. de Ridder. Dank zij vele voorheen gepubliceerde meldingen van waarnemers die hier onvermeld bleven, kon dit relaas zo volledig mogelijk worden opgemaakt. Dr. F. Grootaers en Mevr. B. Lahaye verzorgden welwillend *résumé* en *Zusammenfassung*.

SAMENVATTING

Een census van de Roek *Corvus frugilegus* als broedvogel in Vlaanderen leverde voor 1983 in totaal 1382 nesten op, verdeeld over 26 kolonies. Het reëel aantal broedparen situeert zich waar-

schijnlijk tussen 1400 à 1500, op een totaal van circa 9000 voor geheel België. Alle broedkolonies, op drie na (1 in Oost-Vlaanderen en 2 in Brabant), bevinden zich in de Antwerpse en Limburgse Kempen en de Maasvallei.

De evolutie van aantallen en verspreiding vanaf 1928 is nagegaan en vergeleken met de huidige stand (Tabellen 1 en 2; Fig. 1-4). In 1928 was het voorkomen vrijwel beperkt tot enkele plaatsen in het Scheldebekken en in Brabant. Daarna volgde een toename die vooral toe te schrijven is aan de progressieve vestiging in de Kempen van omstreeks 1938 af. Hierdoor bereikte de stand een maximum in de jaren vijftig, hoewel elders (Antwerpen en omgeving, streek rond Leuven en Oost-Brabant) reeds duidelijk achteruitgang optrad. Na 1950 is de Roek nog eenmaal gemeld als broedvogel in West-Vlaanderen.

Tussen de beginjaren zestig en zeventig is ook in de Kempen, naast enige areaalinkrimping, een gevoelige vermindering vastgesteld.

Tijdens de laatste 10 jaar is aldaar sprake van een licht herstel. Momenteel bedraagt de afname nog steeds circa 40 % ten opzichte van 1956-57, terwijl de gemiddelde koloniegrootte 16,5 lager ligt (Tabel 3).

De tijdelijke aangroei in de Kempen is blijkbaar in de hand gewerkt door een verhoogd voedselaanbod als gevolg van het in cultuur brengen van schrale heidegronden.

Afname is van oudsher veroorzaakt door diverse bestrijdingsmethoden die vooral gericht waren op inperking of uitroeiing van broedkolonies en ook indirect door het rooien van nestbomen. Daarnaast wordt de achteruitgang vanaf de jaren vijftig in belangrijke mate toegeschreven aan het gebruik van biociden (vooral methylhoudende kwikverbindingen) in zaaigranen.

Inkrimping van voedselterreinen door de uitbreiding van stedelijke randgebieden is er mede oorzaak van dat grotere woonkernen thans als broedplaats zijn opgegeven.

De wettelijke bescherming van de Roek en een verscherpte reglementering op het gebruik van landbouwvergiften hebben recent een plaatselijk herstel mogelijk gemaakt.

Bibliografie

- Bauer S., G. Thielcke, 1982. Gefährdete Brutvogelarten in der Bundesrepublik Deutschland und im Land Berlin: Bestandsentwicklung, Gefährdungsursachen und Schutzmassnahmen. *Vogelwarte* 31: 183-391.
- Bil J., 1978. Roek en Bonte Kraai niet meer vogelvrij! *Vogeljaar* 26: 62-67.
- Bossenbroek P., 1981. De Roek in Limburg - overzicht van de vroegere en huidige stand. *Vogeljaar* 29: 23-26.
- C.B.A. (Commissie Belgische Avifauna), 1967. *Avifauna van België*. Brussel, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen.
- C.O.A. (Centrale ornithologique Aves), 1971. Opération Freux 1971 - Résultats et commentaires, carte de distribution des colonies du Corbeau freux (*Corvus*

- frugilegus*) recensées en 1971. *Feuille de contact Aves*, novembre 1971: 141-146.
- C.O.A. (Centrale ornithologique Aves), 1973. Opération Freux 1971 - Résultats des recherches 1972. *Feuille de contact Aves*, janvier 1973: 18-21.
- Cuyppers J., 1956. De broedvogels van Herentals en omgeving. *Gerfaut-Giervalk* 46: 253-296.
- De Bont A.F., 1947. Changements de la faune ornithologique de la Campine turnhoutoise. *Gerfaut* 37: 172-187.
- De Smet W., 1953. *Corvus frugilegus* L. Korte mededeling. *Gerfaut-Giervalk* 43: 262-263.
- Dobbs A., 1964. Rook numbers in Nottinghamshire over 25 years. *British Birds* 57: 360-364.
- Dupond C., 1929. Exploration ornithologique de la Belgique. Les corbeautières en 1928. *Gerfaut* 19: 7-11 en 100-102.
- Dupond C., 1947. Nouveau relevé des corbeautières de la Belgique. *Gerfaut* 37: 92-97.
- Feijen H.R., 1968. Verslag van de roekeninventarisatie 1967. *Vogeljaar* 16: 524-526.
- Feijen H.R., 1976. Over het voedsel, het voorkomen en de achteruitgang van de Roek, *Corvus frugilegus*, in Nederland. *Limosa* 49: 28-67.
- Henderson M., 1968. The Rook population of a part of west Cheshire 1944-1968. *Bird Study* 15: 206-208.
- Herroelen P., 1951. Bijdrage tot de studie van de vogels in Oost-Brabant. *Gerfaut-Giervalk* 41: 91-110.
- Herroelen P., 1952. Bijdrage tot de studie van de vogels van de Dijlevallei en van enkele plaatsen rond Leuven. *Gerfaut-Giervalk* 42: 222-246.
- Lambert K., in Klafs G., J. Stübs (Hrsg.), 1979. *Die Vogelwelt Mecklenburgs*, 2 Aufl. Jena, Gustav Fischer Verlag.
- Leever J.J., 1982. Roek en landbouw. Zeist, Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels.
- Le Grelle G., 1952. *Corvus frugilegus* L. Korte mededeling. *Gerfaut-Giervalk* 42: 247-248.
- Lippens L., H. Wille, 1972. *Atlas van de vogels in België en West-Europa*. Tielt, Lannoo.
- Malmberg T., 1971. Censures of the Rook *Corvus frugilegus* L. in Scania, Sweden, 1955-1970. *Ornis Scand.* 2: 89-117.
- Montier D.J., 1977. *Atlas of Breeding Birds of the London Area*. London, B.T. Batsford.
- Parslow J.L.F., 1967. Changes in status among breeding birds in Britain and Ireland. *British Birds* 60: 261-285.
- Poltz W., 1977. *Bestandsentwicklungen bei Brutvögeln in der Bundesrepublik Deutschland*. Greven, Kilda Verlag.
- Raemaekers H., 1946. Roek, *Corvus frugilegus* (L.). Korte mededeling. *Wielewaal* 12: 79.
- Sage B.L., J.D.R. Vernon, 1978. The 1975 National Survey of Rookeries. *Bird Study* 25: 64-86.
- Schifferli A., P. Geroudet, R. Winkler, 1980. *Verbreitungsatlas der Brutvögel der Schweiz*. Sempach, Schweizerische Vogelwarte Sempach.
- Segers F., 1940. Roeken. *Wielewaal* 7: 269-271.
- Segers F., 1948. *Broedvogels in de Kempen*. Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel.
- Sharrock J.T.R., 1976. *The Atlas of Breeding Birds in Britain and Ireland*. Tring, British Trust for Ornithology.
- Teixeira R.M., 1979. *Atlas van de Nederlandse Broedvogels*. 's-Graveland, Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten in Nederland.
- Ummels J.M.P., 1982a. Inventarisatie van de Roek, *Corvus frugilegus*, in Limburg in 1981. *Natuurhistorisch Maandblad* 71: 63-65.
- Ummels J.M.P., 1982 b. Inventarisatie van de Roek, *Corvus frugilegus*, in Limburg in 1982. *IJsvogeltje* nr. 23: 12-17.
- Van Dijk A.J., B.L.J. van Os, 1982. *Vogels van Drenthe*. Assen, Van Gorcum.
- Van Dijk J. et al., 1981. *Randstad en Broedvogels*. Tilburg, Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland.
- Van Havre G.C.M., 1928. *Les oiseaux de la faune belge*. Bruxelles, Lamertin.

- Van Poppel A., 1981. De Roek als broedvogel in Noord-Brabant in 1978. *Roodborsttapuit* 1: 6-10.
- Van Winkel J., 1958. De vogels van Limburg. De Roek, *Corvus f. frugilegus* L. *Wielewaal* 24: 166-169.
- Van Winkel J., 1963. Roek, *Corvus frugilegus*. Korte mededeling. *Wielewaal* 29: 335-336.
- Verheyen R., 1957. *De zangvogels van België*. Eerste deel. Tweede, bijgewerkte uitgave. Brussel, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen.
- Visart de Bocarmé F., 1930. Note sur les Corbeaux Freux. *Gerfaut* 20: 1-6 en 129-142.
- Winkler R., 1984. Avifauna der Schweiz, eine kommentierte Artenliste. I. Passeriformes. *Orn. Beob.* Beiheft 5.
- Yeatman L., 1976. *Atlas des oiseaux nicheurs de France*. Paris, Société Ornithologique de France.

Résumé

En 1983 un recensement des couples nicheurs du Freux *Corvus frugilegus* fut effectué en pays flamand. Résultat: 1.382 nids, répartis sur 26 corbeautières. Il semble probable que le nombre réel se situe entre 1.400 et 1.500, sur un total de 9.000 pour l'ensemble du pays. Toutes les colonies, sauf trois (une en Flandre orientale et deux en Brabant) se situent en Campine anversoise et limbourgeoise, et dans la vallée mosane.

Les auteurs donnent un aperçu des chiffres et de la répartition depuis 1928 et établissent une comparaison à la lumière de la situation actuelle (Tabl. 1 et 2; Fig. 1-4). En 1928 la distribution se limitait censément à quelques endroits dans le bassin de l'Escaut et en Brabant. Après quoi on note un accroissement dû à une extension progressive en Campine à partir de 1938. Les années cinquante accusent un maximum, quoiqu'ailleurs (Anvers et la région louvaniste et le Brabant oriental) on note une nette régression. Passé 1950, le Freux est encore mentionné une seule fois en Flandre occidentale. Au début des années soixante et soixante-dix, un recul sensible est observé en Campine, accompagné d'une perte de sites propices. Durant les dix dernières années il semble que la situation s'y rétablit légèrement. La diminution comporte encore toujours 40 % et l'occupation des nids est de 16,5 plus basse, en regard des années de référence 1956-1957 (Tabl. 3). La mise en culture des terres de bruyères en Campine et le surcroît alimentaire qu'elle entraîne semble être à l'origine de cet accroissement temporaire.

De longue date le recul de la nidification du Freux trouve son origine dans les diverses méthodes de destruction — destruction des corbeautières directement ou indirectement par l'abattage des arbres. En outre, on attribue la régression depuis les années cinquante, en majeure partie, à l'utilisation des biocides dans les semences (en premier lieu les composés de mercures-méthyliques). Il va de soi que l'extension des cités urbaines qui empiètent sur les terres arables environnantes est à l'origine de l'abandon des sites habités.

La protection légale du Freux et une réglementation plus rigoureuse de l'emploi des biocides ont contribué à une amélioration et à un redressement, ne fût-ce que localement.

Zusammenfassung

In einer Aufstellung über die Saatkrähe *Corvus frugilegus* als Brutvogel in Flandern wurden 1983 insgesamt 1382 Nester festgestellt, verteilt auf 26 Kolonien. Die reelle Anzahl Brutpaare liegt wahrscheinlich zwischen 1.400 und 1.500, bei einem Gesamtbestand von ca. 9.000 für ganz Belgien. Alle Brutkolonien bis auf 3 (1 in Ostflandern, 2 in Brabant) befinden sich in den Antwerpener und Limburger Kempen und im Maastal. Die Entwicklung der Anzahlen und deren Ausbreitung ab 1928 wurde festgestellt und mit dem derzeitigen Stand verglichen (Tabellen 1 und 2, Ziffer 1-4). In Jahre 1928 war die Ausbreitung recht begrenzt auf einige Stellen im Scheldebecken und in Brabant. Danach erfolgte eine Zunahme, die hauptsächlich durch progressive Niederlassung in den Kempen ab ca 1938 bedingt war. Hierdurch entstand ein Höchstbestand in den 50-iger Jahren, obwohl sich andernorts (Antwerpen und Umgebung, Gebiet um Löwen und Ostbrabant) bereits ein deutlicher Rückgang abzeichnete. Nach 1950 wurde die Saatkrähe noch einmal als Brutvogel in Westflandern gemeldet.

Zwischen dem Beginn der 60-iger und dem Beginn der 70-iger Jahre wurde auch in den Kempen neben einer Arealverminderung ein fühlbarer Rückgang festgestellt. Während der letzten 10 Jahre scheint dort eine leichte Besserung eingetreten zu sein. Momentan liegt die Abnahme noch stets bei ca 40 % im Vergleich zu den Jahren 1956-1957, während die durchschnittliche Grösse der Kolonien 16,5 niedriger liegt (Tabelle 3).

Der zeitweise Anstieg in den Kempen wurde scheinbar durch ein erhöhtes Nahrungsangebot gefördert, das durch Kultivierung des unfruchtbaren Heidebodens entstand.

Die Abnahme ist von alters her verursacht durch diverse Vernichtungsmethoden, die auf die Beschränkung oder Ausrottung der Brutkolonien gerichtet waren oder auch indirekt durch Roden der Nistbäume. Darüberhinaus wird der Rückgang seit den fünfziger Jahren in hohem Masse dem Gebrauch von Biociden im Saatgut zugeschrieben (in der Hauptsache Methyl-Quecksilberverbindungen).

Die Verkleinerung der Nahrungsgebiete durch Ausbreitung der Stadtrandgebiete ist Teillursache dafür, dass grössere Wohnkerne als Brutplätze aufgegeben wurden. Durch gesetzlichen Schutz der Saatkrähe und strengere Regelungen beim Gebrauch von Landbaugiften wurde seit kurzem eine örtlich Besserung ermöglicht.

Summary

A census of the Rook *Corvus frugilegus* as a breeding bird in Flanders, revealed a total of 1382 nests in 26 colonies for the year 1983. The actual number of breeding pairs may be situated between 1400 and 1500; the total Belgian population was estimated at about 9000 pairs. In Flanders, all but three rookeries (1 in the

province of East Flanders and 2 in Brabant) are established in the Antwerp - and Limburg Campine and the valley of the Maas.

Evolution of numbers and changes in distribution from 1928 onwards are investigated and compared with the present situation (Table 1 and 2; Fig. 1-4). In 1928 the distribution was almost totally restricted to some sites in the Scheldt basin and Brabant. Afterwards an increase occurred, mainly caused by progressive occupation of the Campine from about 1938 onwards. The Rook reached a maximum level in the fifties, though the species already decreased in some regions (Antwerp and surroundings, Louvain region and the eastern part of Brabant) by that time. After 1950 there is only one case of breeding in West-Flanders.

Between the beginning of the sixties and seventies a considerable decrease was noted in the Campine as well as some contraction in range. During the last 10 years this population has recovered slightly. The present number is still only some 60 % of the 1956-1957 population and the average number of nests per colony is 16,5 lower.

The temporary increase in the Campine was obviously caused by improved feeding conditions as more and more heaths were being cultivated.

Reductions were mostly the result of human persecution either directly by destruction of nests, adults or young, or indirectly by the felling of nest trees. Another factor causing considerable decreases from 1950 onwards probably was the uncontrolled use of organochlorine seed dressings. The shrinkings of feeding grounds caused by extension of urban areas resulted in desertion of colony sites in larger towns and villages. Legal protection and restrictions in the use of some pesticides have resulted in recent local and small-scale increases.

H. Voet, Oude Baan 5, B-2070 Ekeren

P. Maes, Houthulststraat 21, B-2060 Merksem

Dr. H. Meeus, Langvenstraat 25, B-2300 Turnhout

ontvangen op 20 februari 1985

Foto: M. Sloodmaekers

De aantalsdynamiek van de Roodborst *Erithacus rubecula*, een partieel migrant

Frank Adriaensen

Population dynamics of the Robin *Erithacus rubecula*, a partial migrant

1. INLEIDING

De kleine zangvogels die tijdens de lente in onze streken broeden vertonen na het broedseizoen een uiteenlopend migratiegedrag.

Van sommige soorten trekken alle individuen weg om te gaan overwinteren in meer zuidelijke gebieden. Tot deze groep behoren o.a. Huiszwaluw *Delichon urbica*, Gierzwaluw *Apus apus*, Tjiftjaf *Phylloscopus collybita*, Fitis *Phylloscopus trochilus*, enz.: we noemen ze migranten.

Van andere soorten blijven in de regel alle individuen in de buurt van hun broed- en/of geboortegebied. Winterkoning *Troglodytes troglodytes*, Huismus *Passer domesticus* en Boomklever *Sitta europaea* zijn voorbeelden van residente soorten.

In een derde groep soorten trekt slechts een gedeelte van de individuen naar meer zuidelijke gebieden, terwijl de rest ter plaatse overwintert.

Deze soorten, waartoe o.a. de Roodborst *Erithacus rubecula*, de Spreeuw *Sturnus vulgaris* en de Roodborsttapuit *Saxicola torquata* behoren, worden partieel migrant genoemd.

In dit verhaal zou ik graag wat dieper ingaan op het probleem van partiële migratie: welke factoren spelen een rol bij „de keuze” die een bepaald individu maakt om al dan niet op trek te gaan?

2. ENKELE THEORETISCHE BESCHOUWINGEN

Migratie is kunnen ontstaan en wordt in stand gehouden omdat de „kosten” om te migreren en elders te overwinteren lager zijn dan deze om ter plaatse te overwinteren (Lack, 1967). Individen die migreren overleven beter, en produceren zodoende meer nakomelingen dan individuen van dezelfde soort die resident zouden zijn. Het omgekeerde moet gelden voor volledig residente soorten. In geval van partiële migratie is de

Foto: D. Arnhem

kostenbatenbalans van resident- of migrant zijn zo fijn afgesteld, dat minieme verschillen in externe (klimaat, habitat, voedselaanbod,...) of interne factoren (geslacht, ouderdom,...) de balans in de ene of de andere richting kunnen doen overslaan. Zo besloot Lack (1944), dat in alle soorten waar het probleem bestudeerd was, juvenielen steeds meer trokken dan adulten en wijfjes meer dan mannetjes. Deze uiterst gevoelige balans is er waarschijnlijk ook verantwoordelijk voor dat populaties van vele verschillende soorten een noord-zuid gradiënt vertonen waarbij de proportie trekkers van zuid naar noord toeneemt. Zoals bijvoorbeeld bij de Roodborst, die in België ongeveer de helft trekkers telt, in Scandinavië volledig migrant is en op de Canarische eilanden resident (Lack, 1965).

3. GENETISCHE FACTOREN

In recente studies werd experimenteel aangetoond dat in partieel migrante populaties individuen voorkomen die duidelijk verschillen wat betreft nachtelijke trekronst (een maat voor de drang tot trekken bij nachttrekkers), en dat dit onderscheid vrij sterk genetisch bepaald is. Berthold & Querner (1981) toonden dit aan voor de Zwartkop *Sylvia atricapilla* en Biebach (1984) voor de Roodborst. Dhondt (1983) toonde, door gedetailleerde analyse van winterwaarnemingen, aan dat ook voor de Roodborstapuit genetische factoren waarschijnlijk een rol spelen.

Dit betekent dat bij deze soorten bepaalde individuen voorgeprogrammeerd zijn (in hun erfelijk materiaal) om na het broedseizoen op trek te gaan, terwijl anderen helemaal geen neiging tot trekken vertonen. Nog andere individuen zullen over een mengsel van beide eigenschappen beschikken: voor hen zullen uitwendige factoren waarschijnlijk beslissend zijn. Het feit dat dit gedrag genetisch bepaald wordt betekent ook dat het van ouders op nakomelingen doorgegeven wordt: een ouderpaar waarvan zowel mannetje als wijfje van het migrante type zijn zullen gemiddeld meer migrante nakomelingen dan een gemengd paar en een paar van het residente type zal overwegend residente jongen produceren.

Foto: D. Arnhem

3. AANTALSDYNAMIEK VAN DE ROODBORST BUITEN HET BROEDSEIZOEN

Sinds 1981 loopt er in de omgeving van Antwerpen een vergelijkende studie van Roodborsten in drie verschillende habitaten: bos, park en tuin. De resultaten van dit onderzoek wat betreft de aantalsdynamiek buiten het broedseizoen vormen een interessant voorbeeld van de wisselwerking tussen habitat, territoriaal gedrag en partiële migratie.

4.1. Studiegebieden

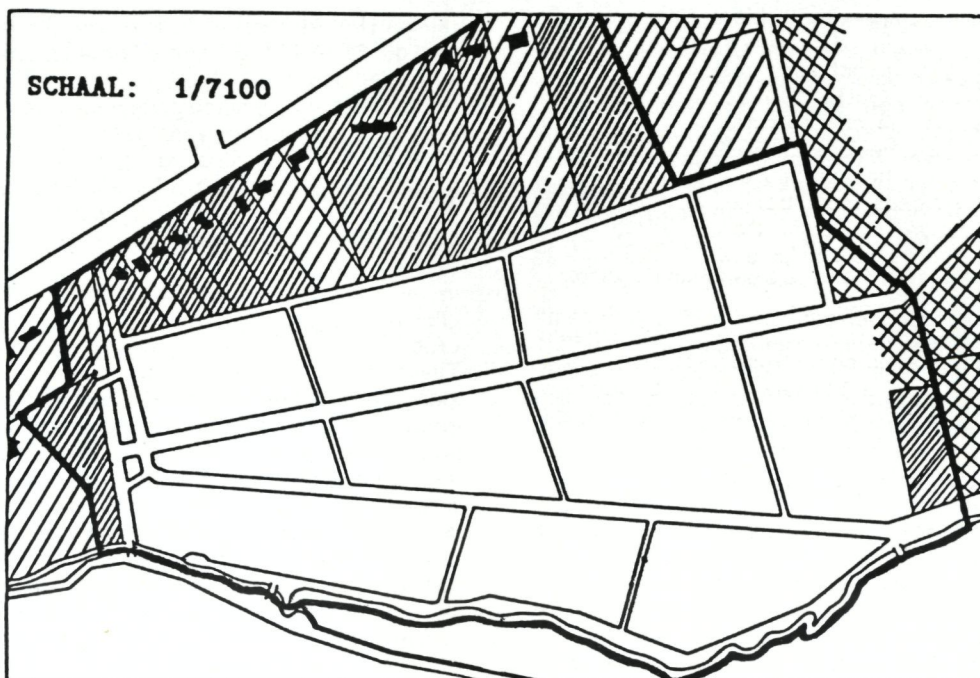
De studie werd uitgevoerd in 2 verschillende gebieden (zie figuren 1 en 2). Enerzijds een 29 ha groot gedeelte van het Peerdsbos (150 ha in totaal), een gemengd loofbos te Brasschaat met een relatief dichte onderbegroeiing („bos” in de rest van het verhaal), en de aangrenzende tuinen met relatief open begroeiing en veel immergroene planten („tuin”: 10 ha). Voor een meer gedetailleerde beschrijving van deze studiegebieden verwijs ik naar Adriaensen & Dhondt (1984). Het derde studieterrein bestaat uit 12 ha van het Rivierenhof, een park (130 ha) in het centrum van Deurne-Antwerpen. De vegetatie bestaat er hoofdzakelijk uit hoge beuken *Fagus sylvatica* met een dichte ondergroei van hoofdzakelijk Rhododendron.

4.2. Merken

Teneinde alle aanwezige Roodborsten individueel te kunnen herkennen, werden ze geringd met een metalen ring van het Belgisch Ringwerk in combinatie met kunststof-kleurringen. Elk individu werd voorzien van een unieke kleurringcombinatie, waardoor het mogelijk was alle gemerkte Roodborsten van op afstand te herkennen zonder ze opnieuw te moeten vangen. Gezien het feit dat mannetjes en wijfjes Roodborsten alleen tijdens het broedseizoen met zekerheid te onderscheiden zijn (op basis van het gedrag en de broedvlek van de wijfjes of de verdikte cloacale papil van de mannetjes) is kleurringen de enige methode om buiten het broedseizoen mannetjes en wijfjes van elkaar te onderscheiden.

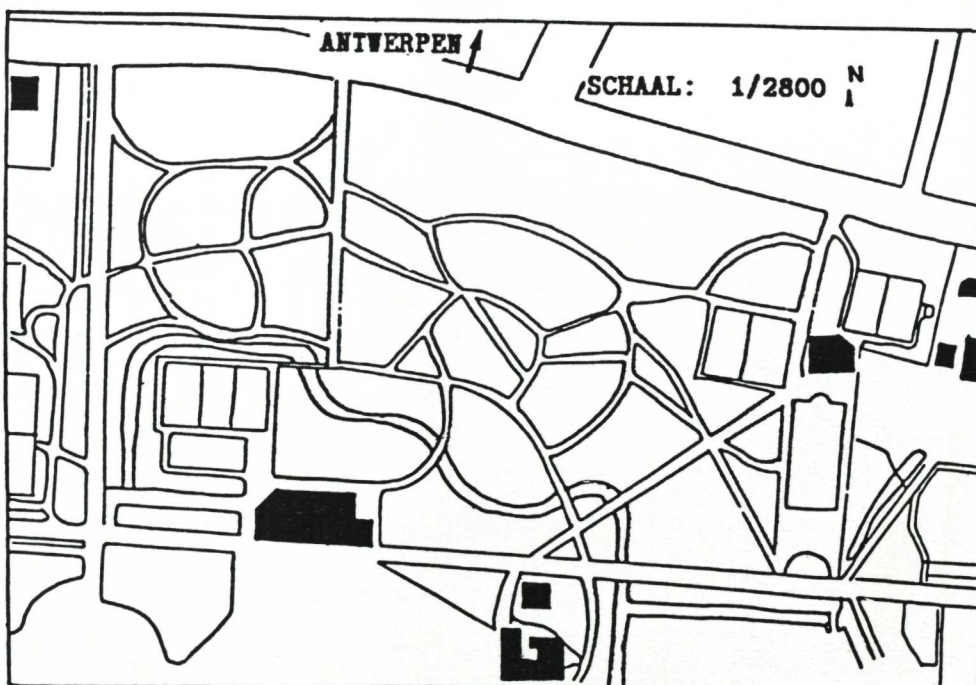
4.3. Tellen en karteren

Roodborsten vertonen hun grootste vocalisatie-activiteit (tic-alarm of zang) vroeg in de morgen. In deze periode werd tijdens de hele onderzoeksperiode het aantal aanwezige individuen geteld. Hiertoe werden de wegen van het studiegebied langzaam afgewandeld. De volgorde van de wegen werd zoveel mogelijk gevarieerd om tijdseffecten te minimaliseren. Naast het aantal aanwezige individuen werd ook nog andere informatie genoteerd: territoriumeigenaar, partner, ligging van de territoriumgrenzen, en eventuele veranderingen in een van de factoren. Deze

Figuur 1. Studiegebied „Peerdsbos”.

- Bos
- Tuin
- Tuin met toestemming om erin te werken
- Grasvelden

Figuur 2. Detailkaart van het studiegebied „Rivierenhof”.

gegevens werden verzameld door middel van intensieve observaties. Alle waarnemingen betreffende een studiegebied werden per seizoen of gedeelte van een seizoen samengebracht op gedetailleerde kaarten. Aan de hand van het gedrag van een individu, interacties met andere Roodborsten en verplaatsingen is het o.a. mogelijk territoria af te bakenen en de kleurringcombinatie(s) van de bewoner(s) vast te stellen.

4.4. Roodborsten tijdens de herfst en de winter

Tijdens het broedseizoen zijn Roodborsten paar-territoriaal, d.w.z. dat 1 mannetje samen met 1 wijfje het territorium verdedigt waarin ze broeden. Buiten het broedseizoen en de zomer zijn Roodborsten individueel territoriaal: elk individu verdedigt een eigen gebied tegen alle andere soortgenoten, ook van de andere sexe. In deze studie werd vastgesteld dat, zoals in Groot-Brittannië (Lack, 1965), ook wijfjes een dergelijk individueel herfst- en winterterritorium kunnen bezitten: op 11 individuen zeker als wijfje gemerkt werden er 3 territoriaal waargenomen tijdens de herfst.

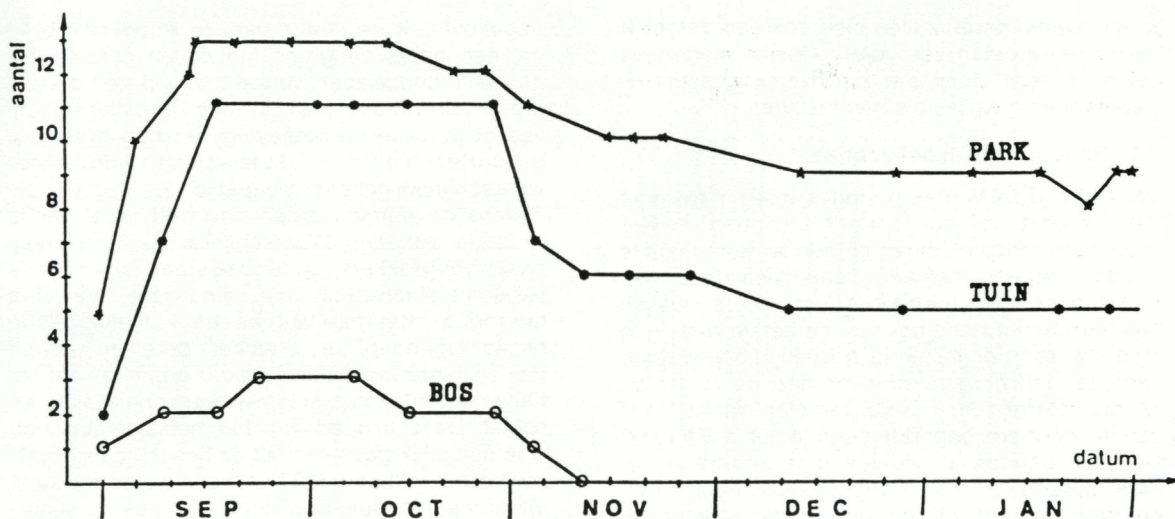
Reeds bij de vestiging van de territoria in september treden er tussen de 3 studieterrainen verschillen naar voren. Met name de lokale overleving (d.i. het aantal vogels dat overleeft én resident blijft) van broedseizoen tot herfst verschilt

tussen de 3 gebieden (park: in de herfst nog 13 van de 21 individuen uit het broedseizoen, tuin: 11 op 29, bos: 0 op 13; $G^2 = 9,31$; $p < 0.01$). Er is geen statistisch significant verschil tussen tuin en park (chi-kwadraat = 2,80, D.F. = 1, $p > 0.05$), maar wel tussen bos en tuin (Fisher exact probability-test: $p < 0.01$). Dit wil dus zeggen dat het merendeel van de Roodborsten die tijdens de herfst in het park vertoeven, er ook gebroed hebben of geboren zijn, terwijl de individuen die in het najaar in het bos waargenomen worden allemaal andere individuen zijn dan deze van de broedpopulatie van het voorbije voorjaar.

Tussen half oktober en einde november verlaten alle Roodborsten het bos. In de tuinen verdwijnen ook een vrij groot aantal individuen, maar in het park slechts enkelen (zie fig. 3 die bij wijze van voorbeeld het aantalsverloop in het najaar 1982 weergeeft). Vanaf einde november tot begin januari worden er nagenoeg geen aantalsveranderingen waargenomen. De aanwezige individuen beperken tijdens de late herfst en de winter hun activiteiten meestal tot zeer kleine gebieden, soms zelfs tot één enkele Rhododendronstruik, maar blijven toch individueel territoriaal, wat duidelijk blijkt wanneer een vreemde Roodborst door de territorium-eigenaar gedetecteerd wordt: de indringer wordt prompt verjaagd, meestal na een korte achtervolging.

Foto: D. Arnhem

Figuur 3. Aantal territoriale Roodborsten in het najaar 1982.

De nieuwe individuen die zich tijdens het najaar vestigen zijn ofwel residenten die rondzwerven op zoek naar een gebied geschikt om er een winterterritorium te vestigen, ofwel individuen die uit meer noordelijke streken door ons land trekken en zich gedurende beperkte periodes in een „doorreis“-territorium vestigen om de energiereserves bij te vullen voor de verdere reis (Mehlum, 1983). Verschillende van deze noordelijke trekvogels vestigen echter, vooral naar het einde van de trekperiode toe, een territorium waarin ze zullen overwinteren. Zij moeten hiervoor een plaatsje uitzoeken dat niet toebehoort aan een residente Roodborst. De meeste van deze noordelijke wintergasten vestigen zich in gebieden die voor Roodborsten niet geschikt zijn als broedgebied maar wel als overwinteringsgebied. Uitzonderlijk verlaten ook residente individuen tijdens de winter hun territorium, maar keren tijdens de eerste lentedagen terug naar hun gebied. Het zijn de individuen van deze laatste twee groepen die tijdens de wintermaanden op de voederplaatsen in onze tuintjes verschijnen. Op deze voederplaatsen is slechts zelden meer dan 1 Roodborst tegelijk aanwezig omdat ook deze Roodborsten individueel territoriaal zijn in hun winterverblijfplaats en dus alle andere Roodborsten verjagen uit hun gebied. Wanneer twee of meer individuen afwisselend de voederplaats bezoeken ligt de voederplaats zeer waarschijnlijk op de gemeenschappelijke grens van de territoria. Samengevat kunnen we dus stellen dat de bestudeerde populaties bestaan uit een groep uitgesproken migranten, die reeds vanaf augustus vertrekken, en uit een groep potentieel residenten. Van deze laatste groep zullen alleen die individuen overwinteren die een geschikt herfst-

Foto: G. Robbrecht

territorium kunnen verdedigen, dit wil zeggen gelegen in een park- of tuinhabitat. Zij die geen geschikt territorium verwierven zullen in de loop van de herfst ook vertrekken. Wijfjes die hier

willen overwinteren zullen zich ook een dergelijk territorium moeten veroveren. Gezien mannetjes echter in regel dominant zijn over wijfjes zijn er slechts weinig wijfjes die hierin slagen.

4.5. Roodborsten in het voorjaar

Vanaf de eerste warme periodes vroeg in de lente (ten vroegste einde januari) beginnen enkele individuen terug te zingen en hun territorium uit te breiden tot een gebied overeenstemmend met hun toekomstig broedterritorium. Vooral tussen half februari en het einde van de eerste week van maart worden er territoria gevestigd. De meeste van deze individuen verbleven heel de winter op de studieterreinen, enkele verlieten na half november voor een beperkte periode hun territorium. Na deze periode is het volledige gebied in het park opgedeeld in territoria, in de tuinen is ook het grootste deel van de oppervlakte reeds bezet, maar in het bos zijn slechts enkele territoria ingenomen. Tijdens deze periode worden slechts sporadisch wijfjes waargenomen.

Na de eerste week van maart treden er gedurende een periode geen aantalsveranderingen op (zie figuur 4).

Vanaf 29 maart 1982, 16 maart 1983 en 23 maart 1984 werden nieuwe territoria gevestigd: enkele nog in de tuinen, de rest in het bos. In deze tweede vestigingsperiode worden ook de meeste wijfjes voor de eerste maal geobserveerd. Na de eerste week van april zijn de meeste territoria gevestigd en is voor de meeste Roodborstparen de broedcyclus begonnen.

5. BESLUIT

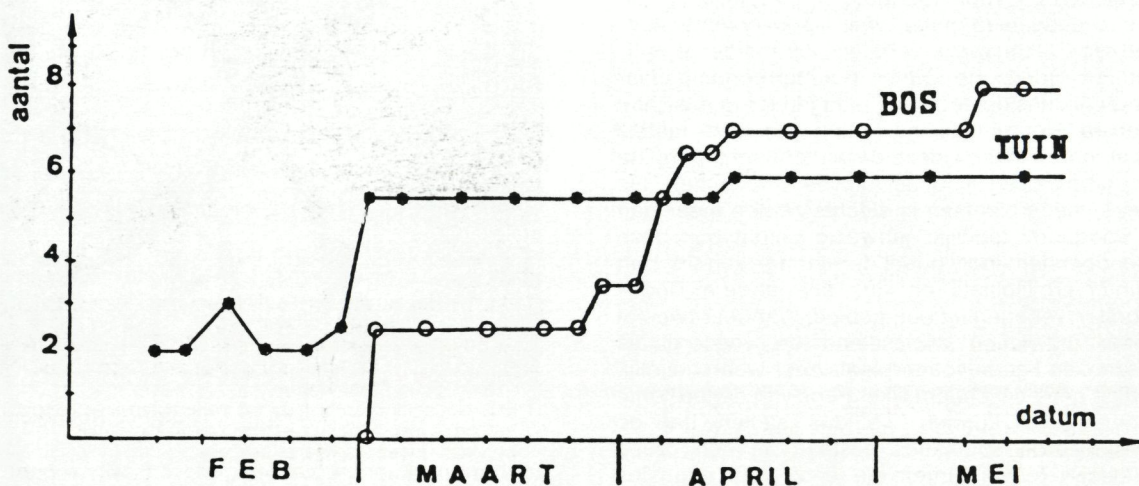
Partiële migratie is een uiterst ingewikkeld fenomeen, waarvan stukje bij beetje de sluier wordt

opgelicht. Uit de studie van de Roodborst blijkt dat een bepaalde groep individuen onmiddellijk na het broedseizoen vertrekt, terwijl een andere groep individuen zich in een herfstterritorium vestigt in, of in de omgeving van hun broed- of geboortegebied. Dit onderscheid wordt zeer waarschijnlijk genetisch bepaald.

Tijdens de herfst worden nog een groot aantal territoria verlaten. Waarschijnlijk gaat het hier, naast doortrekkers, grotendeels om „potentieel“-residente individuen die, afhankelijk van het territorium, het habitat en de klimatologische omstandigheden, de „drempel“ bereiken waarbij ook zij migreren. Uit de studie is gebleken dat het habitat hierbij waarschijnlijk een primordiale rol speelt. Deze invloed van het habitat laat zich waarschijnlijk gevoelen via de beschikbare voedselvoorraden (Lack, 1967 en eigen waarnemingen) en/of via schuilplaatsen (om te slapen, te schuilen, en zich te beschermen tegen predatoren) (Dhondt & Eyckerman, 1980 en eigen waarnemingen). Het belang van deze factoren wordt momenteel experimenteel onderzocht.

6. OPROEP

Een groot aantal gekleurringde Roodborsten is sinds het begin van het onderzoek uit de studiegebieden verdwenen. Wat er met deze dieren gebeurd is, is onmogelijk door één onderzoeker te achterhalen. Met de hulp van attente Wielewalers kan ik hierover misschien wat meer te weten komen. Als u ooit een gekleurringde Roodborst mocht opmerken zou ik het ten zeerste op prijs stellen dat u mij zo snel mogelijk daarvan op de hoogte stelt (adres en telefoon: zie achteraan) en dat u de kleurcombinatie, de exacte plaats, het uur en de datum noteert. De

Figuur 4. Aantal territoriale Roodborst-mannetjes in het voorjaar en het broedseizoen 1982. Het parkgebied was in het voorjaar 1982 nog niet in de studie betrokken.

Verenigingsberichten De Wielewaal - april

Teksten voor de activiteitenkalender dienen uiterlijk de eerste dag van de maand die de publikatiemaand voorafgaat of de Centrale, Graatakker 11, 2300 Turnhout, of de Redactie, Langvenstraat 25, 2300 Turnhout, te bereiken. Teksten voor het januarinummer, dat verschijnt op 15 januari, dienen ons uiterlijk op 15 december te bereiken. Activiteiten in augustus dienen in het julinumnummer aangekondigd (augustus-septembernummer is een dubbelnummer). Alle aankondigingen van de afdelingsactiviteiten dienen te worden ingevuld op speciale voorgedrukte formulieren, verkrijgbaar bij de Centrale.

- 2 Schelde & Leie.** Beheerswerken in het Burreken te Zegelsem. Bramen maaien. Vertrek: Kerk Zegelsem om 9 u. Leiding: J. Vanheuverwijn (091/84.43.82). Mee te brengen: picknick, laarzen, handschoenen, gebeurlijk een zeis. Einde omstreeks 17 u.
- 5 Mol.** Uilentocht in het Zammel Gebroekt (kennismaking met Steenuil, Ransuil, Kerk- en Bosuil). Vertrek: Kerk Zammel om 19 u. Leiding: H. Berghmans.
- 5 Netevallei.** Neteling. Praatavond + dia's. Aanvang: 20 u. Klein parochiezaaltje Hallaar.
- 6 Lier.** Uitstap naar Tallaerthof, Koningshooft. Vertrek: om 13.45 u. station Lier, trefpunt om 14 u. aan de ingang (einde dreef) van het Hof. Leiding: Y. Peeters. Mee te brengen: Verrekijker, stevig schoeisel. Einde: dreef Tallaerthof 17.30 u.
- 6 Nationale werkgroep botanie.** Voorjaarsflora in het Bellevue-bos. Vertrek: 9 u. aan de kerk van Bilzen. Leiding: J. Geebelen. Inlichtingen: K. de Waele 091/86.45.60. Mee te brengen: Flora's, loupe. Einde: 17 u.
- 6, 7 en 8. Schelde & Leie.** Paashandelsfoor te Kruishoutem. Uitgebreide tentoonstellings- en boekenstand. Zaterdag van 14 u. tot 19 u., zon- en maandag van 10 u. tot 21 u. in de Sporthal te Kruishoutem. Leiding: M. Nachtergaele 091/83.56.36.
- 7 Brugge.** Namiddagtocht in de Achterhaven en de polders van Dudzele. Vertrek: station Brugge 14 u. Hotel „De drie Zwanen” - Dudzele 14.15 u. Leiding: G. Orbie.
- 7 Westland.** Aperitief-babbel met D. Cuvelier en V. Flamand. Aanvang: Joc Neermarkt 9, Ieper om 10 u.
- 8 Antwerpen-Zuid.** Themawandeling: Amfibieën en Reptielen. Verantwoordelijke: M. Lesneuck, 455.76.36. Vertrek om 13.30 u. met eigen wagens. Station Oude-God Mortsel of om 14 u. aan de Kooldries. Leiding: A. van Hecke. Mee te brengen: Laarzen. Einde: De wandeling duurt 3 uur.
- 8 Bree.** Wandeling Lonerheide. Vertrek: Gemeentehuis Bree 8 u. Kanaalkom Lozen 8.20 u. Leiding: Jacobs. Mee te brengen: laarzen + verrekijker. Einde: Kanaalkom Lozen 11.15 u.
- 8 De Fruitstreek.** Wandeling te Klein-Gelmen. Determinatie voorjaarsflora. 14 u. kerk van Klein-Gelmen. Leiding: Y. Princen.
- 8 Gent.** Paasmaandagwandeling in het Gentbos. Vertrek: Hollebeekvijver 2 km voorbij de kerk van Merelbeke - Centrum links in de L. Volkaertdreef om 9 u. Leiding: W. Sierens.
- 8 Klein-Brabant.** Dagtocht naar Linkebeek en omgeving in het Pajottenland. Vertrek: Romeo-Bornam 9 u., Puurs-Peleman 9.15 u. Leiding: R. en J. Winckelmans. Mee te brengen: Picknick.
- 8 Merelbeke.** Paasmaandagtocht in Gentbos en Hollebeekpark. Merelbeke centrum 8.45 u. of om 9 u. aan de visvijver Hollebeekpark. Leiding: F. de Sutter. Mee te brengen: Laarzen, kijker.
- 8 Schelde & Leie.** Lentebloeiërs te Everbeek. Vertrek: Rond Punt te Brakel om 14.15 u. Leiding: P. Geeroms. Mee te brengen: laarzen, verrekijker, veldgidsen. Einde om 17.30 u.
- 8 Rana.** Amfibieënwan­deling in de Kooldries te Brecht. Organisatie door afdeling Antwerpen-Zuid. 13.30 u. station Oude God, Mortsel. 14 u. aan De Kooldries. Leiding: A. van Hecke. Einde: 17 u.
- 12 Schelde & Leie.** Vergadering van de werkgroep voor veldornithologie WVO te Kruishoutem, o.a. toelichtingen over de genormaliseerde landvogeltellingen. Begin om 20 u. in de Kring, Hoogstraat te Kruishoutem. Leiding: WVO. Einde omstreeks 22.30 u.
- 12 Zoniën Tervuren.** Diavoordracht over de Yunon territories (Noord-Canada). Vertrek: De Bosuil, Witherendreef 1, 1900 Jezus Eik (Overijse). Lezing door Dr. M. de Poorter. Einde: 23.00 u.
- 13 Denderland.** Floristisch onderzoek rond Aalst. Vertrek: Square J. Geerinckx (= naast St.-Annakerk) te Aalst om 14 u. Leiding: P. van den Bremt, L. Annaert, C. Breckpot. Mee te brengen: loupe, flora, kijker, laarzen. Einde: 17.30 u.
- 13 Gent.** Werkgroep botanie stropocht in hok D 35141. Vertrek: Scheldebrug te Gavere kant Gavere om 14 u. Mee te brengen: Plantengidsen, loupe.
- 13 Schelde en Leie.** Werkgroep botanie voor beginners te Huise-Lozere. Verkenning van de flora van de „Waterhoek”. Leren werken met de nederlandsestalige flora van „De Langhe”. Vertrek: Kerk Huise-Lozere om 14 u. Leiding: K. de Waele 091/86.45.60. Mee te brengen: laarzen, loupe, flora. Einde omstreeks 17 u.
- 13 Voorkempen i.s.m. Brechtse Heide.** Gourmet-avond. Zaal St.-Maarten Lindedreef Halle om 19.30 u. 400 F te storten op PR. 000-0098691-42 van Wielewaal Bergenstraat 12, 2110 Wijnegem.
- 14 Brussel.** Wildemansdag (namiddag aansluiting mogelijk). Voormiddag: tocht in bos van St.-Hubert; namiddag: kalkgraslanden rond Han-sur-Lesse. Vertrek: om 9.30 u. aan basiliek te St.-Hubert. Vertrek voor namiddagaansluiting: Brussel Metro Delta, om 13.30 u. Personen die enkel namiddagtocht meedoen, gelieve zich bij de leiding te melden (al of niet met vervoermogelijkheid). Leiding: 's morgens R. Gielen (460.42.78), 's namiddags R. Aerts 657.12.97, kantoor 02/521.09.29 Mee te brengen: laarzen en picknick. Aanvang terugreis rond 19 u.
- 14 Antwerpen-Zuid.** Namiddagwandeling: Neigem Bos, Neigem ligt op de grens van Vlaanderen en Brabant. Vertrek: 13 u. station Oude God - Mortsel. Leiding: A. Deceuninck - Tel. 449.46.56. Mee te brengen: gewoon schoeisel. Kijker-fototoestel. Einde: 18 u.
- 14 Demer en Dijle.** Werkgroep botanie. Beverdijk kerk St.-Adriaan, Haacht. 8 u.
- 14 Denderland.** Voorjaarsflora te Erembodegem. Vertrek: café Napoleon, top Boeckhoutberg (steenweg Aalst-Brussel) om 14.30 u. Leiding: M. de Wolf. Mee te brengen: laarzen. Einde: 17 u.
- 14 Kortrijk.** Voormiddagtocht ten zuiden van de Kluisberg. Vertrek: we verzamelen om 8 u. in Avelgem op de parking Hoek Doornikstraat en Leopoldstraat. Leiding: M. Verstraeten.
- 14 Land van Waas-Zuid.** Omgeving Marnixkasteel te Bornem (vogelzang). Vertrek: 8.30 u. Stadhuis Sint-Niklaas. 9 u. parking kliniek te Bornem. Leiding: H. d'Hertefelt. Voormiddagwandeling.
- 14 De Mandelstreek.** Namiddag uitstap naar de Staatsbossen te Koekelare. Vertrek: Polenplein om 13 u.
- 14 Meetjesland.** Natuurtocht in de prachtige bossen van Groot-Burkel te Maldegem-Kleit. Vertrek: Markt Eeklo om 13.30 u. Kerk Maldegem-Kleit om 13.45 u. Leiding: J. van Wouterghem & G. Schuermans. Mee te brengen: plantengids + loupe + verrekijker.
- 14 Mol.** Voormiddagtocht naar De Wateringen en De Graef. Vertrek: Brug 2 (weg Retie-Postel) om 8.30 u. Einde: ± 12 u. Mee te brengen: Kijkers en laarzen.
- 14 Noorderkempen.** Dagtocht naar de reservaten rond Turnhout. Vertrek: Essen kerk 8 u. Leiding: L. Berckvens. Mee te brengen: Picknick. Einde: Essen 18.30 u.
- 14 Schelde en Leie.** Tweede vroege morgenangtocht te Astene. Vertrek: Benzinstation „Texaco” Gaversesteen-

- weg te Petegem) Deinze om 6.15 u. Leiding: A. Benoot, M. Nachtegaale. Mee te brengen: laarzen, verrekijker. Einde omstreeks 9.30 u.
- 14 Schelde en Leie.** Familiewandeling tussen Maarke en Schorisse. Vertrek: Kerk van Maarke om 14.30 u. Leiding: J. Papignies. Mee te brengen: laarzen, verrekijker, fototoestel, veldgidsen. Einde omstreeks 17.30 u.
- 14 Scheldeland.** Zondagvoormiddagwandeling. Kalkensemeersen. Vertrek: om 8 u. op den Aard te Schellebelle.
- 14 Westkust.** Fintele-Broeken. Vertrek: Reninge Kerk om 14 u. Leiding: E.H. A. Demarey. Mee te brengen: laarzen en verrekijker.
- 14 Zwalmvallei.** Halve dagtocht - Moerassen van Harchies. Vertrek: Markt - Zottegem 7 u. Contacteren: G. Eeckhout. Privé-wagens. Einde: 12.30 u.
- 15 De Stern.** Werkgroep botanie. Aanvang: Dorp Zevergem 19 u.
- 18 Mechelen.** Avondwandeling naar Mechelen-Noord. Vertrek: station NMBS 19 u. Leiding: W. Beullens. Einde: Station NMBS 21 u.
- 18 De Stern.** Werkgroep ornithologie. 20 u. Dienstencentrum, Dorp Zevergem.
- 19 Scheldeland.** Contactvergadering - werkgroep botanie. Vertrek: Snack-bar van E. van Laecken (voetbalterrein om 20 u. R.R.C.W.) Wegvoeringstraat Wetteren. Leiding: J. van Stiegl.
- 20 Antwerpen-Zuid.** Voormiddagwandeling in het „Hof van Boutersem” te Zandhoven. Hoofdthema: Vogelzang. Verantwoordelijke: A. Deceuninck, tel. 449.46.56. Vertrek: 8 u. Station Oude-God-Mortsel met eigen wagens. Ingang kasteel. Leiding: J. Claes - Conservator, tel. 484.36.31. Mee te brengen: kijker - laarzen. Einde: 12 u.
- 20 Brugge.** FTWG-excursie. Thema: „Schelpenfotografie”-strand Oostkust. Vertrek: 13.30 u. station Brugge. Leiding: L. van Quickenborne.
- 20 Denderland.** PWG - Inventarisatie hok D3 47 14, Lede-Ronkenburg. Vertrek: Squaere J. Geerinckx te Aalst (St.-Annakerk) te 8.30 u. Leiding: P. van den Bremt, L. Annaert, C. Breckpot. Mee te brengen: loupe, flora, kijker, laarzen. Einde: 12 u.
- 20 Meetjesland.** Jaarlijks Wielewaalfest. Wij organiseren een echte onvervalste barbecue-avond, met ons aller fenne saté en dit in de Leke te Eeklo. Voor verdere informatie zie Falco of bel naar M. Boone 091/77.30.00 of E. Colpaert 091/77.61.30.
- 20 Merelbeke.** Tocht naar Canisvliet. Vertrek: Merelbeke centrum 8.30 u. Leiding: G. de Meulemeester. Mee te brengen: Laarzen, kijker.
- 20 Mol.** Excursie naar 's Gravendael Retie. Vertrek: Parking Prinsenspark 9 u. Einde: 12 u. Leiding: J. Loos, G. Deckx.
- 20 Nationale werkgroep botanie.** Verkenning en inventarisatie van het Bouveldbos. Vertrek: Kerk van Wortegem om 9 u. Leiding: K. de Waele 091/86.45.60. Mee te brengen: picknick, laarzen, flora, loupe.
- 21 Brugge.** Namiddagtocht in het teken van de „Voorjaarsbloei” naar het park van Loppem. Vertrek: 13.45 u. station Brugge. 14 u. ingang park Loppem. Leiding: Y. Verschuere. Mee te brengen: Plantengids.
- 21 Brussel.** Biotoopwandeling in Blaasveld (halve dag). Vertrek: om 9 u. aan de kerk van Blaasveld. Openbaar vervoer: trein Brussel-Mechelen, vertrek zuid 8.30 u., Noord 8.40 u., aankomst Mechelen 9.01 u. Niet vergeten leiding te verwittigen om afhaling aan station te verzorgen. Leiding: W. Penninckx (767.76.50) en M. de Ridder. Mee te brengen: laarzen, kijker en boekengidsen.
- 21 Demer en Dijle.** Werkgroep ornithologie. Kloosterbroek, Wezemaal. Kerk Wezemaal 8 u. Leiding: F. Wuyts.
- 21 Gent.** Namiddagtocht in het Neigembos. Vertrek om 13.30 u. op het St. Pietersplein of om 14.30 u. aan de kapel van Beringen. Leiding: J. van den Haute.
- 21 Hageland-Zuiderkempen.** Voormiddaguitstap naar de vallei van de Zwarte Beek te Koersel. Vertrek: Abdij-Averbode 8 u. Engsbergen kerk 8.15 u. Koersel-kapelletje 9 u. Leiding: W. van Look. Mee te brengen: laarzen noodzakelijk.
- 21 Klein-Brabant.** Vroege ochtendwandeling om de zang der vogels te leren (her-)kennen. Vertrek: Abdij Bornem 6 u. Leiding: H. d'Hertefelt.
- 21 Lier.** Uitstap naar Zoerselbos en de Hooionkse Beemden. Vertrek: om 13.30 u. station Lier, trefpunt om 14 u. aan het Boshuisje te Zoersel. Leiding: Y. Peeters. Mee te brengen: verrekijker, waterdicht schoeisel. Einde: 17 u., boshuisje Zoersel.
- 21 Mechelen.** Bezoek aan de kokmeeuwenkolonie te Lichtaart. Eigen wagens. Vertrek: station NMBS - 7 u. Leiding: L. Matthé. Mee te brengen: laarzen. Einde: 13 u. station NMBS.
- 21 Mol.** Namiddagwandeling in de Postelse Abdijbossen. Vertrek: Abdij Postel om 14 u. Leiding: Broeder Rik.
- 21 Netevallei.** Boswandeling in „Averegten” te Hallaar. Vertrek: 10 u. gr. Parking. Leiding: M. Geens. Einde: 12 u. parking.
- 21 Schelde & Leie.** Dagtocht naar de Biesbosch te Nederland. Slechts 12 leden van de vogelwerkgroep kunnen mee. Vertrek: Inschrijven bij J. Vanheuverwijn 091/84.43.82. Vertrek te Deinze om 7 u. Leiding: Gids ter plaatse. Mee te brengen: picknick, laarzen, guldens, verrekijker. Einde: omstreeks 19.30 u.
- 21 Schelde en Leie.** Morgenwandeling in de Nazarethse bossen. Vertrek: ingang militair domein om 9 u. Leiding: De Stern en natuurgidsen. Mee te brengen: laarzen, verrekijker, veldgidsen. Einde om 12 u.
- 21 Schelde en Leie.** Familiewandeling in de omgeving van de Spitaalsbossen te Wortegem. Vertrek aan herberg 't Stokerijtje langs weg Oudenaarde) Waregem om 14.30 u. Leiding: T. de Muytere. Mee te brengen: laarzen, veldgidsen, verrekijker. Einde omstreeks 17.30 u.
- 21 De Stern.** Maandwandeling in het Hospicebos te Nazareth. Vertrek ingang militair domein 9 u. Leiding: J. de Meester.
- 21 Zoniën.** Futenwandeling in de Warande te Tervuren. Vertrek: 10 u. St.-Hubertus Kapel-Warande. Leiding: E. Osselaer. Mee te brengen: Laarzen en kijker.
- 22 Schelde & Leie & De Stern.** Paddestoelenvergadering. Thema: voorjaarspaddestoelen. Dienstencentrum te Zevergem-dorp om 20 u. Leiding: J. Rogge. Mee te brengen: paddestoelen, paddestoelenboeken. Einde omstreeks 22.30 u.
- 25 Brugge.** FTWG dia-avond. M. Decler met een montage over „Nepal”. Zaal Rethorica te St.-Michiels om 20 u.
- 26 27 - 28 Mechelen.** Voerstreek en Hoge Venen. Eigen wagens. Volzet. Vertrek: Station NMBS 19 u. Leiding: R. Willockx. Mee te brengen: Slaapgerief. Einde: Station NMBS 19 u. op 28 april.
- 26 Mol.** Rugstreeppaddentocht in het natuurreservaat De Maat (alleen bij gunstig droog weer). Vertrek: Brug Sas 3 (weg Mol-Postel) om 20 u. Leiding: Conservator: J. Henderickx.
- 27 Brugge.** Gezellig etentje en samenzijn in het restaurant „Bargehuis” te Brugge. Voor meer info: cfr. aprilnummer van „Doedeljoel”.
- 27 Lier.** PWG: inventarisatie van kilometerhok C5 43 44 Bevel (Hollands kamp): gedeelte Kruiskensberg. Vertrek om 13.30 u. station Lier, trefpunt om 14 u. aan kapel van Kruiskensberg. Leiding: A. de Jonghe. Mee te brengen: flora, loupe. Einde: 17 u. Kruiskensberg.
- 27 Netevallei.** Natuurwandeling langs de grote Nete. Speciale aandacht voor de vogelzang. Vertrek: 6 u. Pallietherhoeve baan Hulshout-Booischoot. Leiding: S. Wuyts - D. Mariën. Mee te brengen: Laarzen + kijker. Einde: 10 u. vertrekplaats.
- 27 De Stern.** Vroegmorgentocht. Vertrek: dorp Zevergem 5 u.
- 28 Antwerpen-Zuid.** Vlaamse Ardennendag. Autocartocht. Voormiddagwandeling: Michelsbeke - gelegen in de Zwalmvallei. Namiddagwandeling: Muziekberg. Prijs: 270 F, 235 F (gepensioneerde), 200 F (jeugd). Vertrek: 7.30 u. aan het station Oude God - Mortsel. Leiding: ter plaatse - Verantwoordelijke: A. Deceuninck, tel. 449.46.56. Mee te brengen: picknick, laarzen, kijker, loupe. Uiterlijk inschrijven 18 april. Einde: 19 u.
- 28 Brechtse Heide i.s.m. Voorkempen.** Morgenuitstap. Vertrek: 6 u. Kerk Brecht.
- 28 Bree.** Malpie te Valkenswaard. Vertrek: gemeentehuis Bree 5.45 u. Markt Valkenswaard 6.30 u. Leiding: H. Oversteegen. Mee te brengen: laarzen, verrekijker. Einde: Bree 12.15 u.
- 28 Brussel.** namiddagwandeling rond Elewijn. Vertrek om 14 u. aan Friterie Lucienne aan het Domein van Hofstade, kruispunt afrit E10, Weerde/Tervuursesteenweg. Openbaar

- vervoer: met tram of trein tot Vilvoorde rijden en vooraf leiding contacteren om afhaling te verzorgen. Leiding: P. Herroelen (02/751.86.76). Mee te brengen: laarzen, kijker.
- 28 Demer en Dijle.** Vlaamse Ardennendag. 7.30 u. Covee, Kampenhout-Sas. Lunchpakket en drank.
- 28 Denderland.** Vlaamse Ardennendag. Het Burreken te Schorisse en de Zwalmvallei te Michelbeke. Vertrek: station Aalst om 8 u. Leiding: plaatselijke gids. Mee te brengen: laarzen, picknick. Einde: 17 u.
- 28 Gent.** Vlaamse Ardennendag. Vertrek om 8 u. op het St. Pietersplein. Mogelijkheid 's middags tot 13.30 u. aan te sluiten aan de brouwerij Roman te Mater. Leiding: D. Danhieux. Mee te brengen: Picknick, drank is ter plaatse te verkrijgen.
- 28 Klein-Brabant.** Vlaamse Ardennentocht. Autocaruitstap. Vertrek: Peleman-Puurs 7.45 u. Romeo-Bornem 8 u. Leiding: K. Daelemans.
- 28 Kortrijk.** Voormiddagtocht langsheen de Durme. Verzameling om 8.30 u. aan de afrit nr. 14 van de E3 richting Hamme. Leiding: F. Claeyss.
- 28 Land van Waas Zuid.** Achtste Vlaamse Ardennendag. Vertrek: 8 u. Stadhuis Sint-Niklaas. Leiding: plaatselijke gids. Dagtocht. Voormiddag: Beekvallei van St.-Blasius Boekel. Namiddag: Everbeek, de Waalse kant van Brakelbos.
- 28 De Mandelstreek.** Deelname aan de Vlaamse Ardennendag. Vertrek: Polenplein om 7.45 u.
- 28 Meetjesland.** Vlaamse Ardennendag (dagtocht). Vertrek: Markt te Eeklo om 8 u. (zie ook Falco en plaatselijke pers). Leiding: Gidsen van ter plaatse. Mee te brengen: picknick + laarzen + veldgidsen.
- 28 Mol.** Vroegmorgen wandeling te Mol-Gompel. Beluisteren van de ochtendzang (nachtgalen) van onze vogels. Vertrek: Kerk Gompel om 5 u. Einde: 8 u. Mee te brengen: Kijker - Laarzen.
- 28 Noorderkempem.** Morgenwandeling in de Kalmthoutse Heide. Vertrek: parking Zuid-Verbindingsstraat 8 u. Leiding: R. Nelen. Einde: parking Zuid 12 u.
- 28 Schelde & Leie.** Achtste Vlaamse Ardennendag. Voormiddagwandeling te Sint-Blasius-Boekel. Iedereen, ook uit afdelingen die niet deelnemen, is hier van harte welkom. Vertrek: Kerk St.-Blasius-Boekel om 9 u. Leiding: M. Vanderstraete. Mee te brengen: laarzen, verrekijker, veldgidsen. Einde omstreeks 12 u.
- 28 Schelde & Leie.** Achtste Vlaamse Ardennendag. Middag-bijeenkomst in de brouwerij Roman te Mater, Oudenaarde. Bier, barbecue-worsten, matte taarten aan schappelijke prijzen. Ook boekenstand. Begin om 11.30 u. Einde om 18.45 u.
- 28 Schelde & Leie.** Achtste Vlaamse Ardennendag. Namiddagwandeling in Kwaremont. Samenkomst aan de kerk om 14 u. Leiding: L. van Doorne. Mee te brengen: laarzen, verrekijker, veldgidsen. Einde omstreeks 17 u.
- 28 Scheldeland.** Namiddagtocht - Smetledebos. Vertrek: om 14.15 u. markt Wetteren, 14.30 u. café „Sparrenhof“, Oud-Smetlede. Leiding: B. Clinkspoor.
- 28 Westland.** Vlaamse Ardennendag. Nieuwerck markt, Ieper om 7.45 u. Mee te brengen: eigen wagens, picknick.
- 30 Gent.** PWG streeptocht in hok D3/344 Bergenkruis en kastelen. Vertrek: kerk van Destelbergen-centrum om 18.30 u. Mee te brengen: Plantengidsen, loupe.

MEI

- 1 Bree.** Wandeling Vijverbroek Kessenich. Vertrek: gemeentehuis Bree om 8 u., Kinrooi oud gemeentehuis om 8.15 u., Kessenich kerk om 8.30 u. Leiding: J. Rutten en E. Kunnen. Mee te brengen: laarzen, verrekijker.
- 1 Brugge.** Vroegmorgenwandeling in het „Zwin“. We sluiten aan bij de traditionele „Nachtgalenwandeling“ van conservator G. Burggraave. Vertrek: ingang Zwin om 4.30 u.
- 1 Brussel.** Jaarlijkse domeinwandeling in het natuurreservaat te Perk. Vertrek: om 8.30 u. aan de kerk van Perk. Openbaar vervoer: uitsluitend via Vilvoorde, tram of trein. Leiding contacteren om voor ophaling te zorgen. Leiding: P. Herroelen, conservator (02/751 85 76). Mee te brengen: laarzen, kijker. Einde: rond 12 uur.
- 1 Gent.** Vroegmorgenwandeling in de Scheldevallei. Vertrek:

om 6 u. aan de kerk van Zevergem-Centrum. Leiding: D. Danhieux. Einde: omstreeks 10 u.

- 1 Hageland-Zulderkempem.** Uitstap (voormiddag) Asdonk. Vertrek: Engsbergen-kerk om 9 u.

- 1 Lier.** Ronde Put o.l.v. J. Cuypers en De Zegge o.l.v. S. van Reeth. Vertrek: 8 u. station Lier. Trefpunt om 9 u. aan brug over Kempens kanaal op weg Retie-Postel; om 14 u. aan ingang Zeggereservaat in de Roerdompstraat. Mee te brengen: laarzen, verrekijker.

- 1 Schelde & Leie.** Familiewandeling in Opbrakel. Vertrek: Rond Punt te Brakel om 14.15 u. Leiding: E. Lavreys & H. de Jonghe. Mee te brengen: laarzen of stevig schoeisel, kijker, veldgidsen. Einde: omstreeks 17.30 u.

- 1 Schelde & Leie.** Derde morgenzangtocht te Elsegem in het park (domein de Gellinck). Vertrek: parking Anex-fabriek langs weg Oudenaarde-Kerkhove om 5 u. Leiding: M. Nachtergaele & T. Helsloot. Mee te brengen: laarzen, verrekijker.

- 1 Westkust.** Achterhaven Zeebrugge-Dudzele. Vertrek: kerk Dudzele om 14.30 u. Leiding: G. Orbie. Mee te brengen: laarzen en verrekijker.

- 1 Westkust.** „De Fonteintjes“ Blankenberge. Vertrek: Nieuwpoort markt 8.30 u., café Norvic (ingang Fonteintjes) 9.30 u. Leiding: Dr. J. van Gompel. Mee te brengen: laarzen en verrekijker, bij deelname namiddag-uitstap: picknick.

- 4 Denderland.** Jaarlijkse Kravaalwandeling. Vertrek: kerk Asse-ter-Heide om 7.30 u. Leiding: N. de Meester. Mee te brengen: laarzen. Einde: 12 u.

- 4 Lier.** Werkgroep botanie: inventarisatie van kilometerhok C5.43.13 Heksenbos-Visseneinde op de grens Nijlen-Kessel. Vertrek: 8.30 u. station Lier. Trefpunt aan 't Goor (grens Kessel-Nijlen): Kraaistraat. Leiding: A. de Jonghe. Mee te brengen: loupe, flora.

- 5 Demer en Dijle.** Plantenwerkgroep: Demerbroek-Werchter. Vertrek: om 8 u. kerk-Werchter. Leiding: D. van Espen.

- 5 Denderland.** Dendermondse St-Onoifspolder. Vertrek: Nieuw Dendersas, kant Dendermonde. Leiding: F. Schoeters. Mee te brengen: kijker.

- 5 Denderland.** Werkgroep botanie: inventarisatie hok D4.22.11, Schoor-Vlassenbroeken polder. Vertrek: Square J. Geerincx te Aalst (St.-Annakerk) om 8.30 u. Leiding: P. van den Bremt, L. Annaert, C. Breckpot. Mee te brengen: loupe, flora, kijker, laarzen. Einde: 12 u.

- 5 De Fruitstreek.** Geleide wandeling in en rond het kasteeldomein te Heks. Vertrek: 14 u. ingang van het domein. Leiding: M. Verbeek.

- 5 Hageland-Zulderkempem.** Voormiddaguitstap naar Schuylensbroek samen met afdeling Brussel. Vertrek: Averbode-abdij om 7.45 u., Linkhout-kerk om 8.15 u. Leiding: R. de Fraine.

- 5 De Mandelstreek.** Daguitstap naar de Boulonnais in Noord Frankrijk. Vertrek: Poelenplein om 7 u. Leiding: P. Ingelaere.

- 5 Mol.** Voormiddag: uitstap naar De Maat; namiddag: uitstap naar de Ronde Put. Vertrek: voormiddag: Brug Sas 3 om 9.30 u.; namiddag: Brug 2 (weg Retie-Postel) om 14 u. Mee te brengen: kijkers en laarzen.

- 5 Netevallei.** Wandeling in Wielewaal-reservaat Pelgrimhof en Beerzelberg. Vertrek: 14 u. kerk Beerzel. Leiding: C. Segaert.

- 5 Noorderkempem.** Morgenwandeling lang de Zoom. Vertrek: Kiekenhoeve-Essen om 8 u. Leiding: F. Broos. Einde: Kiekenhoeve om 12.30 u.

- 5 Schelde & Leie.** Morgentocht naar de moerassen van Harchies. Speciale aandacht aan vogelzang en watervogels o.a. Blauwborst, Cetti's Zanger, Grote Karekiet en andere rietbewoners. Vertrek: markt Oudenaarde om 6 u. Leiding: W. Aelvoet. Mee te brengen: laarzen, verrekijker, telescoop. Einde: om 12.30 u. te Oudenaarde.

- 5 Westland.** Vroegmorgenwandeling in de Palingbeek-natuurreservaat van Harchies (Mons). Vertrek: om 5.30 u. grote parking van de Palingbeek - 8 u. Nieuwerck markt Ieper. Leiding: C. Beel. Einde: 7.30 u. - 19 u.

CONGRES 1985 IN HET MAASLAND

CONGRESUITSTAP

Datum: zondag, 19 mei 1985

VOORMIDDAG: wandeling in het Wielewaalnatuurreservaat Vilain XIII te Leut-Maasmechelen.
Gids: L. en J. Kusters
Samenkomst: 9.30 u. aan de ingang van het kasteel.

NAMIDDAG: wandeling in het Staatsnatuurreservaat de Mechelse Heide te Maasmechelen.
Gids: G. Pex en Ir. M. Roskams (Groenbeheer)
Samenkomst: 14.00 u. op de middelste parking van het reservaat.

Picknick kan 's middags verorberd worden aan/of in het boswachtershuis op Heiwyck.
Soep en koffie ter plaatse te verkrijgen.

RICHTLIJNEN VOOR DE AFDELINGEN

Tijdens zijn vergadering van 9 februari j.l. besprak de raad van beheer o.a. de juridische toestand van de afdelingen. De afdelingen zijn inderdaad verplicht de statuten van De Wielewaal na te leven.

1. De afdelingen zijn verplicht de ondertitel van De Wielewaal - Koninklijke Vereniging voor Vogel- en Natuurstudie - onveranderd te vermelden. Alle andere benamingen zijn in strijd met de statuten.
2. Het patrimonium van de afdelingen hoort wettelijk toe aan de v.z.w. De Wielewaal. Sommige afdelingen hebben een post- of bankrekening op naam van een persoon, zonder vermelding van de Wielewaalafdeling. In geval van geschil en vooral van overlijden kan dit grote moeilijkheden opleveren. Daarom moet elke afdeling een rekening hebben op naam van de afdeling.
3. Sympathisanten komen niet voor in de statuten. Wie niet dadelijk lid wil worden van De Wielewaal kan bv. gedurende 1 jaar het afdelingsblad bekomen bij wijze van kennismaking. De raad van beheer stelt voor dat ze na dat jaar niets meer krijgen, indien ze dan geen Wielewaal-lid geworden zijn.

H. Franckx, voorzitter

BEKNOPT OVERZICHT VAN DE WERKING VAN DE WIELEWAAL IN 1984

1. Het ledenaantal

Eind 1984 waren er 5531 leden en 377 bijleden, d.i. respectievelijk 382 en 113 minder dan in 1983.

2. Het bestuur

Tijdens de buitengewone algemene vergadering van 18 maart 1984 werden met een 2/3 meerderheid de statuten zo veranderd dat De Wielewaal geen jongeren meer heeft. Voor de jaarlijkse algemene vergadering die daarna gehouden werd, waren er 82 deelgenoten, verdeeld over 40 afdelingen.

De commissarissen L. Bauwens en Dr. Fr. Grootaers deelden het kasverslag, de balans van 1983 en de begroting voor 1984 mee.

Bij de verkiezing voor de leden van de raad van beheer werden afgevaardigden voor de provincie West-Vlaanderen en de provincie Brabant verkozen.

Tijdens de daarop volgende vergadering van de raad van beheer werd het dagelijks bestuur in zijn functie bevestigd. De raad van beheer vergaderde op 25 februari, 18 maart, 5 mei, 4 augustus en 17 november. De voorzitter en de penningmeester kwamen elke week naar de centrale te Turnhout voor de wekelijkse verrichtingen. Bovendien had het dagelijks bestuur nog geregeld contact voor dringende zaken.

Het personeelsbestand op de centrale bestond in 1984 uit een voltijdse en een halftijdse stafmedewerker, 2 B.T.K.-ers, 2 D.A.C.-ers en 2 gewetensbezwaarden. Vanaf 1 september 1984 kwamen hier nog 2 B.T.K.-ers bij voor de natuurreservaten.

3. Nationale Werkgroepen

De *NWG Ornithologie* vergaderde op 24 maart, 15 september en 15 december.

De werkgroep stelde een nieuwe streeplijst voor vogels op.

De *NWG Botanie* richtte 12 uitstappen in, telkens gevolgd door een vergadering.

De *NWG Propaganda* vergaderde op 14 januari en 24 november. De werkgroep zorgde voor een tekst en speciale stickers voor de benefietwandelingen.

De *NWG Natuurbehoud* vergaderde op 21 januari, 16 juni en 29 september.

De werkgroep stelde een nieuw contract op voor de natuurreservaten en stelde de brochure „Natuurreservaten” samen.

De *NWG RANA* vergaderde op 24 januari, 24 maart, 22 mei, 24 juli, 25 september en 27 november. De werkgroep richtte een info-dag in te Antwerpen op 29 april. Een verplaatsbare tentoonstelling kwam tot stand evenals een poster over salamanders, kikkers en padden. Ook een info-brochure en documentatiemap kwamen klaar. De werkgroep startte eveneens met het verzamelen van verspreidingsgegevens van de inheemse soorten.

Ook werd begonnen met de studie van en beheerswerken in enkele natuurgebieden.

4. Provinciale Vergaderingen

Op 8 december 1984 was er een vergadering voor Wielewaal West-Vlaanderen onder de leiding van D. van Daele. De **dag van de Conservators** ging op 31 maart 1984 door in samenwerking met alle Vlaamse reservaatbeherende verenigingen.

In de voormiddag werd een bezoek gebracht aan het Molsbroek te Lokeren.

's Namiddags ging de vergadering door.

Er waren 66 aanwezigen, waarvan 27 Wielewalers.

5. Congres

Het congres 1984 ging door in het Land van Waas. Het thema was: „De Kregen van het Land van Waas”.

De uitstappen hadden plaats op 27 mei in het Wase en Oost-Zeeuws-Vlaamse krekengebied.

Het symposium ging door op 14 oktober in het hotel Serwir te Sint-Niklaas.

Er waren 200 aanwezigen.

6. Buitenlandse Reizen

Van 15 tot en met 29 april bezocht de algemene voorzitter met 45 deelnemers de Costa de la Luz in Spanje.

Ook 21 afdelingen richtten een of meer buitenlandse reizen in.

7. Natuurreservaten

Volgende vrije reservaten werden verworven in 1984:

- De Waterstraat te Sint-Gillis-Waas.
- De Koeberg te Meerle, 12 ha groot.
- De Tip te Lommel, 5 ha groot.

Volgende reservaten werden gekocht:

- De Dongen te Turnhout, 70 a 30 ca groot
- De Lange Vaag te St.-Gillis-Waas, 9000 m² groot
- Het Beiaardbos te Kluisbergen, 81 a 20 ca groot
- Door schenking verwierven we het Mevr. Van de Velde-natuurreservaat te Turnhout, 12 a 75 ca groot.

Voor de Steenbeemden te Emblem werd de voorlopige akte getekend op 20 oktober en 650.000 F voorschot betaald. De oppervlakte is 6 ha 1 a 95 ca. In het totaal verwierf De Wielewaal in 1984 8 ha 56 a 20 ca natuurreservaat. Hiervoor werd 1.407.178 F betaald en 650.000 F voorschot. Volgende afdelingen kwamen hierin tussen:

Turnhout voor 50.000 F

Schelde-Leie voor 584.128 F (met hulp van meerdere andere afdelingen)

Lier voor 650.000 F (met hulp van meerdere andere afdelingen, o.a. Mechelen).

8. Beheerswerken

Beheerswerken in natuurreservaten werden uitgevoerd door 24 afdelingen en gedurende een totaal van 130 dagen.

9. Het leven van de afdelingen

Drie afdelingen veranderden hun naam omwille van plaatselijke omstandigheden:

- „Zwalm” werd „Zwalmvallei”
- Tervuurse Wielewaal werd „Wielewaal-Zoniën”
- Mortsel ging terug naar „Antwerpen-Zuid”.

Afdeling Drongen werd op eigen verzoek opgeheven en gefusioneerd met Gent.

Afdeling Hoegaarden werd opgericht en op eigen verzoek na één jaar terug geannuleerd.

Enkele afdelingen vierden een jubileum:

- Demer en Dijle, 5 jaar
- 's Heerenbosch, 10 jaar
- Scheldeland, 10 jaar
- Mandelstreek, 30 jaar

10. Manifestaties

Speciale manifestaties werden gehouden door 16 afdelingen.

11. Kadervorming

Lessen, cursussen en culturele bezoeken werden ingericht door 17 afdelingen.

12. Publikaties

Het *maandblad* werd gedrukt op 6200 exemplaren. De *mededelingenbladen* van de afdelingen verschenen regelmatig. Een *informatiebrochure* werd opgesteld en verspreid. Ze bevat alle nuttige gegevens en adressen van de vereniging. Een brochure van 72 blz. verscheen over de *Natuurreservaten* van De Wielewaal. Ze is geïllustreerd met 44 zwart-wit foto's en wordt verkocht aan 150 F.

13. De Boekhandel

blijft een voorname bron van inkomsten. Hij kan echter nog efficiënter uitgebaat worden.

14. De Benefietwandelingen

Op 19 en 20 mei kenden ze weinig succes. Slechts 7 afdelingen werkten mee.

15. De Watervogeltellingen

kregen weerom de medewerking van de gehele Wielewaal. Er werden echter nog geen rapporten voor het maandblad ontvangen.

16. De Jaarlijkse Week van het Bos

werd aangekondigd in het maandblad. Medewerking hieraan werd verleend door 6 afdelingen.

17. De 7de Vlaamse Ardennendag

ging door op 29 april. Buiten enkele andere verenigingen gingen er 14 Wielewaalafdelingen op bezoek.

18. De 31ste Nationale Natuurbeschermingsdag

ging door op 16 september in Virelles.
Vele Wielewalers namen er aan deel.

19. Deelname aan nationale natuurbeschermingsactiviteiten

o.a.

- opsporen van zangposten voor de volgende langspeelplaat van de „Zang der Vogels”.
- de actie tot aankoop van het meer van Virelles
- de actie i.v.m. de jachtopeningsbesluiten van 1984
- het protest tegen de geplande golf te Knokke
- de bescherming van de Roksempuut

In het maandblad werden bovendien 27 andere activiteiten aangekondigd.
Daarin verschenen ook 26 oproepen tot medewerking aan onderzoeken.

20. Wielewaaltentoonstellingen

De tentoonstelling „50 jaar Wielewaal”, „RANA” en „Rivierlandschappen” werden 36 maal opgesteld ter gelegenheid van diverse activiteiten. Ook de tentoonstelling van Limburg zou wekelijks gebruikt geweest zijn.

Uit dit zeer beknopt overzicht van de Wielewaalwerking in 1984 blijkt duidelijk wat gepresteerd werd.
De lange maar onvolledige lijst van de activiteiten geeft het bewijs van de onverminderde levenskracht van de vereniging. Wij danken hiervoor oprecht het bestuur en de leden van de afdelingen.

H. Franckx, voorzitter

AFSCHEID VAN LEO GONNISSEN

Onze beste gids, Leo Gonnissen heeft, gezien zijn leeftijd, zijn functie van bestuurslid ter beschikking gesteld en heeft ook de wens uitgedrukt geen uitstappen meer te moeten leiden.

Het bestuur heeft dit ontslag aanvaard, alhoewel het zich terdege bewust is van de grote leemte die een dergelijk afscheid in het leven van onze afdeling achterlaat.

Leo was in 1966 mede-oprichter van onze afdeling. Het zal door iedereen beaamd worden dat het succes dat onze afdeling mocht genieten voor een groot deel te danken was aan de vele talenten die deze rustige en bescheiden figuur ten dienste van onze leden heeft gesteld.

Zijn liefde voor en zijn kennis van de natuur was zo groot dat hij niet anders kon dan zijn gaven mededelen aan zijn medemens. Zijn hart was zo vol van de natuur dat het er echt van overliep; tweemaal is het er echt van gebarsten, telkens na een tocht in twee van zijn geliefde biotopen: De Hoge Venen en het eiland Terschelling.

De kennis van Leo is vooral veelzijdig. De vogels, dat zijn zijn vrienden. De bomen en planten, die kent hij op het eerste gezicht met een trefzekerheid waarvoor de meesten van ons eerst meerdere flora's moeten raadplegen. Paddestoelen heeft hij ons honderden malen naar vorm, kleur, geur en smaak leren kennen.

De grootste leemte die hij nalaat is de kennis van de insectenwereld.

Steeds heeft Leo aandacht voor de nieuwe leden gehad. Met een mateloos geduld kan hij telkens opnieuw wijzen op de kenmerken van dié vogel, dié plant en dié boom waar hij het de tien vorige uitstappen reeds over had; geen moeite is hem te zwaar en, met zijn Limburgse gulhartigheid, weet hij zijn uitleg te kruiden met een paar anekdotes, een amusant verhaal of een praktisch keukenrecept.

We weten dat Leo wars is van alle eerbetoen, van rangen, standen, structuren en statuten. Met de eenvoud van een Sint-Franciscus heeft hij maar één doel: ons deelachtig te maken aan de vreugde die hij ervaart bij het kennen en aanschouwen van de hele natuur waar zijn Limburg, zijn geboortestreek, zo rijk aan was.

Dit woordje van dank moge Leo ervan overtuigen hoezeer de hele afdeling hem erkentelijk is voor al hetgeen hij bij ontelbare gelegenheden aan kennis en geestdrift aan oudere en jongere leden heeft meegegeven.

A. Deceuninck, voorzitter Wielewaal-afdeling Antwerpen-Zuid.

OPROEP TOT MEDEWERKING AAN ALLE VLAAMSE ORNITHOLOGEN

Tijdens de koude wintermaanden januari en februari 1985 heeft een groepje Boomleeuweriken *Lullula arborea* overwinterd in de Brabantse Demervallei. Ten einde daarover een bijdrage te publiceren in *Wielewaal* vraag ik iedereen die waarnemingen heeft van deze soort in deze periode (of uit andere strenge winters zoals 1962-63, 1978-79, 1981-82) mij deze zo vlug mogelijk te bezorgen. Waarnemingen omvatten: plaats, datum (eventueel periode), aantal exemplaren, voedselgedrag en voedsel.

R. de Fraine, Molenbergstraat 3, 3288 Testelt (013/77.52.69).

REIS NAAR DE VOGEZEN

Wielewaal-afdeling Brussel reist van 3 tot 13 juli 1985 naar de Vogezen. Logement in een hotel dichtbij Munster, op basis van half-pension. Prijs: 8.500 F voor 10 dagen, met eigen wagens. Geïnteresseerden nemen contact op met L. Mertens, Mensenrechtenlaan 22, 1070 Brussel, 02/524.28.52, liefst na 19 uur.

REIS NAAR ISRAËL

Van zondag 6 tot en met zondag 20 oktober 1985.

De maanden april en oktober-november zijn best geschikt voor een ornithologische reis naar Israël. De aantallen trekvogels (vooral roofvogels) zijn er dan zeer uitzonderlijk.

De beste streken voor het observeren van de vele plaatselijke soorten, zelfs endemische, en trekvogels werden uitgezocht door specialisten van de Vereniging voor Natuurbescherming in Israël (S.P.N.I.). Deze vereniging telt 35.000 leden en beheert 25 „Field Study Centers”. Dit zijn kleine dorpjes speciaal aangelegd voor studie, educatie en informatie. Men beschikt er eveneens over „guest houses” voor bezoekers. Het is in zo'n „guest houses” dat wij logeren.

Volgende gebieden worden bezocht:

- *Kfar Qassem*: observatie van roofvogeltrek.

- *De Carmelberg*: Buulbuul, Palestijnse Honingzuiger, Gestreepte Prinia, Jakhals

- *Het Ma'agen Michael reservaat aan de Middellandse zee*: Alle soorten reigerachtigen, eendachtigen en waadvogels, Bonte en Smyrna IJsvogel, Indische Karekiet, Zwartkoprietzanger, Sporenkievit, Waterral, Porseleinhoen en Klein Waterhoen, Witte Pelikaan en Zwarte Ibis.

Verder Mangoeste, Beverrat, Hardeen en Moerasschildpad.

- *Het reservaat van de Hulavallei*: Meren omzoomd met papyrusplanten en eucalyptusbossen.

Zwarte en Witte Ooievaar, Aalscholver, Visarend, Bruine, Blauwe, Grauwe en Steppekiekendief, Buidelmees.

- *De Golanhoogte en de berg Hermon (2200 m)*: Strand- en Kalanderleeuwerik, Syrische Kanarie, Finch Tapuit, Rotsklever, Arendsbuizerd, Oehoe, Kortteenrotsmus, Syrische Zwarte Roodstaart, Rouwmees.

- *Het meer van Galilea*: Halsbandfrankolijn, Syrische Bonte Specht.

- *Het Grote Rif aan de grens met Jordanië*: Steppenarend, Vale Gier, Havikarend, Monniksgier, Isabeltapuit, Rotszwaluw, Huisgierzwaluw. Ook Gazel en Klipdas.

- *De Nahal Amud kloof*: slaapplek van roofvogels.

- *Natuurreservaat En Gedi aan de Dode Zee*: Barbarijse Valk, Lannervalk, Maquiszanger, Arabische Spotlijstertimalie, Tristrampreeuw, Waaierstaart- en Bruinnekraaf, Woestijnleeuwerik, Witkoptapuit, Zwartstaart, Arabische Zandpatrijs.

Verder: Steenbok, Luipaard, Hyena.

- *Eilat*: zijn ringcentrale voor trekvogels en het onderzee-observatorium in de Golf van de Rode Zee. Men kan hier aan vogelobservatie doen in de groene vallei, aan de zoutmeren en in de nabijgelegen woestijnachtige bergen.

Bruine Rotspelikaan, Reuzenster, Kuhl's Pijlstormvogel, Klippenreiger, Steppenkievit, Gestreept Zandhoen, Bastaardarend, Schreeuwarend, Zwartkeellijster, Bleke Rotszwaluw, Sinai-Roodmus, Roodkeelpieper, Kleine Kortteenleeuwerik.

- *De Negev-woestijn* met wijde landschappen en zijn typische fauna: Vale Gier, Aasgier, Steenarend, Steppenarend, Lannervalk, Leigrijze Valk, Steppenbuizerd, Rouwtapuit, Arabische Zandpatrijs, Rosse Woestijnleeuwerik, Zwartbuikzandhoen, Senegal-Zandhoen, Kroonzandhoen.

Ook Dromedaris en Steenbok.

- *De bergen van Judea* met een bezoek aan het Centrum voor onderzoek van Roofvogels in het Har Gilo Field Study Center van Jeruzalem en bestudering van de plaatselijke avifauna: Rode Rotslijster, Langsnavelpieper, Finch Tapuit, Syrische Bonte Specht.

Buiten de vogelobservaties wordt natuurlijk ook aandacht geschonken aan de toeristische merkwaardigheden, zoals het meer van Galilea, de Vallei van de Jordaan, de Dode Zee, Jericho, Massada, het graf van Ben Goerion, de mijnen van Koning Salomon, Nazareth en Jerusalem.

De reis wordt ingericht door het C.C.B.V. en De Wielewaal.

Richtprijs: 60.000 F, in vol pension met verblijf in tweepersoonskamers. Alle verplaatsingen inbegrepen.

Inschrijving door storting van 10.000 F op rekening 000-0319785-73 van De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout.

Reisleider: H. Franckx

NIEUWE AVIFAUNA GENT

De volledige herwerking en aanvulling tot en met 1982 van de Avifauna van het Gewest Gent & Kanaalzone is persklaar en is in de loop van maart verschenen.

Van 1976 tot en met 1982 werden nagenoeg evenveel gegevens verzameld als deze waarmee in 1976 de Avifauna/Gids tot stand kwam waardoor een volledige herwerking onontbeerlijk bleek. Daarenboven liep het aantal waarnemers/medewerkers van 212 in 1976 op tot 433 in 1982!

Er komen 11 nieuwe soorten bij waaronder Grote Franjepoot, Bijeneter, Orpheusspotvogel wat het totaal aantal voor ons gewest op 317 brengt hetzij meer dan 3/4 van de in België in het wild voorkomende vogelsoorten.

Daarenboven meer dan 50 soorten die van status veranderen zowel in positieve zin als in negatieve zin.

Het meer dan 300 blz. tellende boek bevat 32 blz. inleidende tekst met een alfabetisch register der vogelnamen, de nieuwe vogelnamen en systematische volgorde der soorten (Becuwe/Oreel), de aangepaste status der soorten, de gebiedsuitbreiding in het Wetterse (Kalkse Meersen) en de Scheldevallei, talrijkheidsschaal en gebruikte tekens, samenstelling van de vogelbevolking in ons gewest met een vergelijking 1976/1982 en tenslotte 5 blz. ornithologische beschouwingen en evolutie sinds 1976.

Bij elke soort opnieuw een verspreidingskaartje volledig aangepast tot en met 1982 wat voorkomen en broedvogels betreft. In geval van drastische voor- of achteruitgang werden 2 kaartjes afgedrukt zodat een vergelijking 1976/1982 onmiddellijk mogelijk is.

De gemeenten, wijken, gehuchten en vogelrijke gebieden werden nu „per hok” samengebracht zodat de waarnemer(s) geen problemen meer kunnen hebben omtrent de juiste plaats van de waarneming met daarbij allerhande informatie over maandstaten, waarnemingskaarten en publikaties.

De namen van de waarnemers worden thans voluit vermeld; geen afkortingen meer hetgeen het lezen en gebruik veel aangenamer maakt.

Van alle soorten worden de Nederlandse/wetenschappelijke naam, status, talrijkheid, plaats en tijdstip van voorkomen aangeduid.

Van het overgrote deel der soorten werden de gegevens in maandtabellen verwerkt en werden de uiterste data aangepast (aankomst- en vertrekdata).

Verder allerhande bijzonderheden, tips, toelichting en in voorkomend geval verwijzing naar inmiddels belangrijke verschenen literatuur, het geheel opnieuw verlicht met tientallen pentekeningen van de hand van kundig vogelfotograaf en tekenaar G. van Avermaet (Br. Simeon) en nieuwkomers P. Boesman, G. de Smet en G. Claeys.

Met dit boek dat tot stand kwam met de gegevens verstrekt door De Wielewaal-afdeling Krekenland (Assenede), Wetteren, De Stern (Scheldevallei), Merelbeke, Drongen, Aalter, Schelde/Leie, Gent, Eeklo, Land van Waas/Noord, de Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming, de VZW Durme, de Natuurgidsen uit het Gentse en veel particuliere waarnemers heeft U alle bekende vogelinformatie tot en met 1982 over de streek.

Bassevelde/Assenede/Zelzate - de bosrijke gebieden van Moerbeke/Wachtebeke - het gehele Wetterse met inbegrip van de Kalkse Meersen - de omgeving van Destelbergen/Heusden (Damvallei) - de prachtige bos- en natuurgebieden in de omgeving van Oosterzele/Moortsele/Gontrode/Landskouter/Schelderode/Munte/Merelbeke - de zeer vogelrijke Scheldevallei tot en met Eke/brug, het gehele Leiegebied tot en met het prachtig kasteel van Ooidonk en z'n reigerkolonie - het volledig grondgebied van de Stad Gent met fusiegemeenten - de Drongense Meersen en de Bourgoyen tot en met de Vinderhoutse bossen, de omgeving van Evergem/Ertvelde/Kluizen met de drinkwaterbassins en tenslotte de hele kanaalzone vanaf de Gentse haven tot aan de Nederlandse grens!

Kortom een boek met een enorme schat aan vogelinformatie, onmisbaar voor elkeen die de natuur en in het bijzonder onze in het wild voorkomende vogels een goed hart toedraagt en Uw natuurbeleving bij wandelingen en observatie gevoelig zal opdrijven!

Het boek is een uitgave van De Wielewaal, afdeling Gent, en is te bekomen door storting van 400 F (verzending inbegrepen) op P.R. 000-0520631-32 van De Wielewaal - Afdeling Gent, p/a W. Bonheure, Basketbalstraat 16, 9220 Lovendegem, met vermelding „Avifauna”.

POSTER SALAMANDERS, KIKKERS EN PADDEN

De Wielewaalwerkgroep RANA gaf zopas een nieuwe poster uit over de amfibieën.

Deze poster is te bekomen in de Wielewaalboekhandel, Graatakker 11, 2300 Turnhout, tegen volgende voorwaarden:

— verkoopprijs: 100 F

— aankoopprijs bij bestelling van tenminste 20 ex.: 60 F/stuk plus gratis verzending.

— bij een kleiner aantal gelden de gewone verkoopsvoorwaarden.

Koop uw boeken, posters, zelfklevers, verrekijkers en telescopen in de boekhandel van De Wielewaal. U steunt er de vereniging mee.

PROVINCIAAL DOMEIN NIEUWENHOVEN: EEN HASPENGOUWS BOS IN DE KIJKER.

In Zuid-Limburg wordt de natuur slechts een kleine oppervlakte toegemeten. De rijke bodem wordt grotendeels geëxploiteerd voor landbouw en fruitteelt. Vandaar dat de streek door natuurliefhebbers nogal eens voor cultuursteppe wordt versleten. Nochtans is de streek potentieel zeer rijk. Getuige hiervan de talloze kasteelparken die

het landschap sieren. Met hun bomen, vijvers, holle wegen en hoogstamboomgaarden zijn het landschapelijke en natuurlijke parels. Helaas zijn ze, op enkele uitzonderingen na, privaats eigendom en dus ontoegankelijk voor het publiek.

Het Provinciaal domein Nieuwenhoven te Sint-Truiden is in menig opzicht een belangrijk boscomplex in Haspengouw. Als kasteeldomein heeft het een rijke geschiedenis achter de rug. Het deed dienst als rustoord van de abdij van Sint-Truiden. Er zijn talrijke sporen te vinden van parkaanleg en vroegere viskweek. In het Haspengouwse landschap is dit bos ook van natuurwetenschappelijk belang: de verschillende bodems die hier aan de oppervlakte komen, de grachten en vijvers geven het geheel een grote verscheidenheid. Het is dan ook niet te verwonderen dat hier een rijke flora en fauna te vinden is. Bovendien is Nieuwenhoven het grootste bos in Zuid-Limburg dat voor het publiek toegankelijk is.

De provincie Limburg kocht het domein in 1972 van de familie De Moffarts en gaf het een tweeledige bestemming. Enerzijds moest de opmerkelijke natuurwaarde maximaal beschermd worden, anderzijds moest het ten dienste staan van de bevolking voor passieve recreatie.

Na aanmaak van een recreatieve infrastructuur in de voorbije jaren wil de provincie Limburg nu de natuurlijke waarden valoriseren.

Hiermee realiseerde het Provinciaal Natuurcentrum te Rekem een brochure „Landschapswandeling Nieuwenhoven” waarin zeer uiteenlopende aspecten van het boslandschap aan bod komen: geologie en bodem, bodemgebruik, waterhuishouding, flora en vegetatie, fauna. De brochure is opgevat als educatieve wandelgids met heel wat achtergrondinformatie.

Tijdens een studiedag op 11 mei in het Provinciaal Domein Nieuwenhoven wordt uitgebreid ingegaan op de natuurwetenschappelijke waarden van het gebied. 's Voormiddags lichten enkele sprekers de brochure-inhoud toe. Dr. L. Allemeersch behandelt de aspecten „bodem en reliëf”, Dr. J. Stevens „de evolutie van het grondgebruik” en „de fauna van Nieuwenhoven”, Ir. J. Geusens „de spontane plantengroei”. 's Namiddags wordt een wandeling gemaakt in het Domein waarop de diverse aspecten aan bod komen.

In de loop van het jaar richt het Provinciaal Natuurcentrum nog een aantal thematische publieke wandelingen in evenals enkele uitstappen specifiek voor onderwijsleerkrachten uit de omgeving van Sint-Truiden.

Inschrijving voor de studiedag kan door overschrijven van 200 F vòòr 1 mei op het rekeningnummer: 000-0400447-31 van het Provinciaal Natuurcentrum, Ontvangsten, Populierenlaan 30, 3620 Rekem met vermelding: „Studiedag Nieuwenhoven”. Hierbij is inbegrepen: de deelname, koffie tijdens de koffiepauze en een brochure „Landschapswandeling Nieuwenhoven”.

Tijdens de middagpauze kan voor 190 F een broodmaaltijd genomen worden (ter plaatse te betalen, niet samen met de inschrijving).

Het domein is gelegen nabij Kortenbos, langs de oude weg Sint-Truiden-Hasselt.

De brochure „Landschapswandeling Nieuwenhoven” kan ook apart verkregen worden na overschrijving van 150 F (vòòr verschijning), op dezelfde rekening met vermelding „Brochure Nieuwenhoven”.

VLAAMSE WEGBERMEN

1985 wordt een belangrijk jaar voor bescherming van flora en fauna op de bermen.

Lang na het Nederlandse voorbeeld, na herhaalde beloften van de Vlaamse deelregering, na vergeefse pogingen, na het Waalse arrête van 17 februari 84 (dat biociden verbiedt op Waalse bermen) werd door Minister Akkermans eindelijk op 27 juni 84 het besluit ondertekend dat vanaf 1 januari 85, ook voor onze bermen:

- gebruik van biociden totaal verbiedt
- de perioden van de maai beurten regelt (niet vòòr 15 juni)
- het maaisel doet verwijderen (na hoogstens 10 dagen)

Dit besluit werd door natuurbeschermers algemeen onthaald als een stap in de goede richting.

Ook verschillende gemeenten vinden het besluit positief en sommige gaan met hun maaischema's zelfs nog verder dan wat minimaal moet. Een aantal plaatselijke besturen meenden negatief te moeten reageren. Wij vragen ons dan ook ernstig af hoe de verschillende overheden en diensten het besluit zullen uitvoeren.

Het is wel nuttig nu reeds te weten hoe we zullen reageren indien ze hun taak verkeerd aanpakken.

Wij vragen hierbij dan ook dringend hulp van Wielewalers met juridische kennis om ons hierin bij te staan.

Ir. L. de Cooman, Stationsplein 12, 8770 Ingelmunster, Conservator Mandelhoeke, Lid N.W.G. Natuurbehoud.

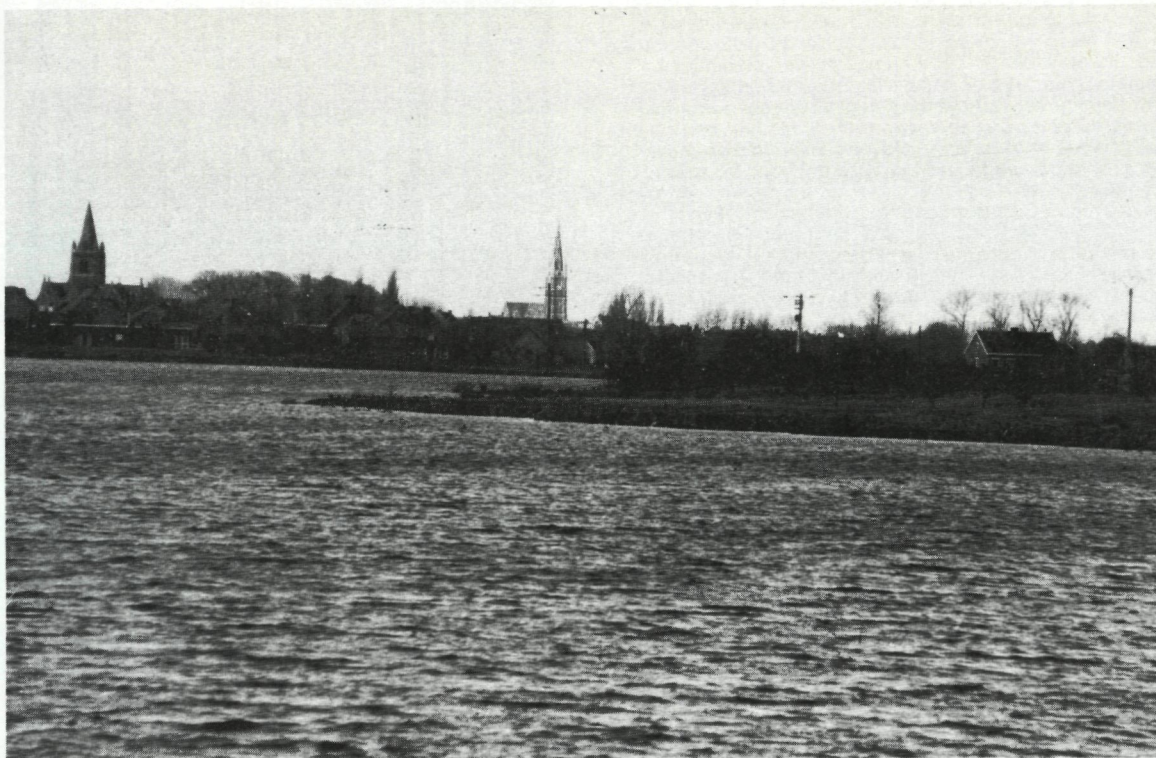
NATIONALE NATUURVRIENDELIJKE WANDELDAAG ROND HET BEDREIGD NATUURGEBIED „DE ROKSEMPUT”

Zondag 28 april 1985

Vertrek: Dorpschool Ettelgem, Dorpsstraat te Ettelgem-Oudenburg. (West-Vlaanderen. Te bereiken via de autoweg Brussel-Oostende, afrit Jabbeke en dan nog 4 km richting Gistel (N 67). Vrije start van 14.00 tot 16.00 uur. Deelname: 30 F

Keuze parcours: 6 of 12 km.

Natuurstanden, natuur-IQ-kwis; toeristische informatie, cafetaria.

Problematiek

De Roksempuut of De Hoge Dijken is momenteel een ontoegankelijke vijver in eigendom van de Vlaamse Gemeenschap. Het is een 30 ha grote zandwinningsput die ondanks zijn kunstmatig ontstaan geëvolueerd is tot één van de belangrijkste Vlaamse natuurgebieden voor onverwinterende watervogels (gemiddeld 4000 ex, reeds $\pm$ 180 vogelsoorten).

Het is dan ook normaal dat natuurvrienden zich inzetten om de bevolking hiervan bewust te maken zodat de overheid een natuurvriendelijke bestemming zou geven aan deze waterplas. De suggestie van de natuurverenigingen is deze van een biologieklas in de vrije natuur of een vrij toegankelijk natuureducatief centrum naar het voorbeeld van het bekendste Wildfowltrust Center van Groot-Brittannië in Slimbridge.

Deze wandeldag kadert in een sensibilisatiecampagne en heeft als doel de overheid, de publieke opinie, de toeristische sector en de watersportsector er op te wijzen dat zand- en kleiwinningsputten een belangrijke natuureducatieve waarde kunnen hebben en als compensatiegebieden moeten worden beschouwd voor wat reeds verloren ging door woonuitbreidingsgebieden, wegeaanleg, industriezones, ruilverkaveling, toerisme en recreatie.

Meer inlichtingen bij P. Tavernier, coördinator van de campagne, Hoogstraat 51, 8240 Gistel (West-Vlaanderen) (059/27.91.55).

NATUURGEBIED „DE HAM”

„De werkgroep natuurbeheer van Wielewaal-afdeling De Stern heeft een dossier samengesteld over „De Ham”, een natuurgebied gelegen in het gerangschikt landschap „Scheldemeersen” te Zevergem. Het dossier dient voor de ondersteuning van herstelmaatregelen en een natuurgerichte inrichting en beheer in de plaats van de geplande werken die het moerasgebied verder aantasten.

Het dossier „De Ham” (84 blz.) is verkrijgbaar door overschrijving van 165 frank op rekening 068-0675730-55 van De Stern, Dorp 20, 9721 Zevergem.”

ARBORETUM KALMTHOUT

In Kalmthout ligt een tuin. Niet zomaar een tuin. Een monument. Een tuin die in het landschap vervloeit, sober aan de buitenkant, sfeervol, onnoemelijk rijk binnenin. Wie éénmaal een bezoek bracht, bewaart voor immer een herinnering.

De seizoenen spelen er een eenvoudig spel vol verrassingen. De tuin is van een spontane schoonheid. Het vraagt geen inspanning dit te onderkennen. Maar de tuin leeft pas als zijn aantrekkelijkheden gehonoreerd worden. M.a.w., Arboretum Kalmthout vraagt om bezocht te worden.

Het woord arboretum klinkt misschien vreemd. Het vergemakkelijkt de toegankelijkheid zeker niet. Nochtans is de betekenis eenvoudig. Arbor betekent boom. Een arboretum in zijn meest enge betekenis is te omschrijven als een met een bepaald doel bijeengebrachte groep bomen en struiken. Over dit doel bestaat wel eens discussie. Zij die de oude betekenis aanhangen beweren dat een arboretum louter wetenschappelijke doelstellingen nastreeft. Er is inderdaad een verschil in opvatting. Want de moderne arboreta zien het veel ruimer. De wetenschappelijke doelstellingen blijven hoofdzakelijk, maar daarnaast beogen zij ook de vervulling van educatief-culturele functies. Arboretum Kalmthout behoort duidelijk tot deze laatste groep. In het Arboretum hangt een sfeer van spontaniteit en levenskunst. Dit effect spruit voort uit de vormgeving van de tuin. Geen geometrische of berekende schikking, maar een ordening die zeer natuurlijk aandoet. De levensvisie van de mensen die deze tuin creëerden schemert door in de aanleg, de aanpak van de tuin.

De huidige eigenaars, de Heer en Mevrouw R. de Belder, hebben het Arboretum een wereldwijde uitstraling gegeven. Maar hoe vreemd ook, de waardering bij het grote Belgische publiek hinkt een beetje achterop. Maar niets belet deze tendens om te buigen. Arboretum Kalmthout wil dit in elk geval bewerkstelligen.

In het Arboretum leert men dat een tuin meer kan zijn dan de som der planten. Zowel inhoud als vormgeving hebben iets te vertellen. Een uitheemse boom bijvoorbeeld vertelt zijn oorsprong, zijn geschiedenis. Cultivars vertellen hoe de mens kan ingrijpen en de natuur een handje toesteeft. Elke plant bezit wel een wetenswaardigheid. Een arboretum toont vooral de grote variatie aan planten. Het gaat niet om de eik of de beuk, maar om een eik, een beuk, anders dan alle andere. Diversiteit toont de immense rijkdom van plantengroepen en individuele planten. De groep kan een collectie van cultivars of species zijn. De groepen kunnen specimen zijn van één genus. De bezoeker leert also dat in de natuur de dingen wel verwant zijn, maar nooit gelijk. Planten gedragen zich niet alleen als individu maar ook en vooral in relatie met andere planten.

Terwijl een arboretum vooreerst een ontmoetingsplaats is van botanisten, dendrologen, biologen, tuinarchitecten, enz., staat Arboretum Kalmthout even zo goed open voor de wandelaar, de plantenliefhebber. De cijfers bewijzen het. In 1984 noteerde het Arboretum 31.000 bezoekers. Nationaal betekent dat heel wat.

De attractiviteit van Arboretum Kalmthout tot één seizoen beperken zou verkeerd zijn. Het gehele jaar door valt er wat te beleven. Een eerste hoogtepunt is de bloei van de Hamamelis of Toverhazelaar. Een fascinerende winterbloei met heel aparte kleuren en geuren. Van half april af tot einde mei is het kersebloemfeest een niet te missen gebeurtenis. Bijgaand bloeischema toont de andere blikvangers. Maar let wel: planten hoeven niet te bloeien om mooi te zijn. Het kleurenspeel van honderden verschillende groene tinten biedt op zichzelf al een onnavolgbaar beeld.

Het Arboretum telt meer dan 5000 planten. Een groot aantal dateert nog van de periode 1857-1896. De periode waarin de basis gelegd werd van het latere arboretum door Charles Van Geert, een Antwerps kweker.

Uit die tijd dateren ook enkele coniferen die opvallen door hun zeldzaamheid en ouderdom. De uitbreiding van de collectie is een proces van jaren geweest, met een duidelijke versnelling na 1952. Het jaar waarin Robert en Georges de Belder het Arboretum aankochten. Het Arboretum zoals we het nu kennen met zijn landschappelijke vormgeving is het resultaat van 30 jaren volgehouden inzet. Het heel eigen gelaat van de tuin is van de hand van Mevrouw Jelena de Belder. Dit initiatief was volledig privé. Maar belangstellenden en liefhebbers hebben al die tijd vrij kunnen genieten van de pracht van deze unieke tuin.

In 1978 werd het beheer toevertrouwd aan een vzw. De bouw van een onthaalgebouw; de verbetering van de infrastructuur; de organisatie van een secretariaat waren de eerste verwezenlijkingen. Het Arboretum als educatief-culturele instelling groeide. Tentoonstellingen, voordrachten, lessenreeksen, thema-wandelingen, stages voor binnen- en buitenlandse studenten, geleide wandelingen voor bezoekers zijn de concrete toepassingen van een werking die ernaar streeft de mens dicht bij de schoonheid van de natuur te brengen. Door het contact met de planten in hun subtiele samenhang met de omringende natuur leert de mens intenser van planten genieten. Hij wil er ook meer van weten. Geen eenvoudiger schoonheid dan een plant die groeit en bloeit. Arboretum Kalmthout verwacht U!

W. van Meenen

Bloeischema:

januari-februari: Toverhazelaar

maart-april: Winterheide, Narcis, Japanse sierkers

mei: Grootbloemige sierkers, Appelaar, Rhododendron

mei-juni: Azalea, Rozen

juli: Astilbe

augustus-oktober: Hydrangea, Hosta

oktober-november: Herfstkleur en vruchten

Open van 15 maart af tot en met 15 november.

Maandag tot en met vrijdag: 09.00 u. tot 17.00 u.

Zaterdag, zon- en feestdagen: 13.00 u. tot 17.00 u.

Geleide wandelingen op zon- en feestdagen te 14.30 en 15.30 u.

Mogelijkheid tot groepsbezoek (03/666.67.41).

CONTROVERSE ROND DE AANLEG VAN LANDINGSBAAN BIJ DE FRANSE ZUIDPOOLBASIS DUMONT D'URVILLE:

Plannen voor de aanleg van een landingsbaan bij de Franse Antarcticabasis Dumont d'Urville bestaan al sinds de jaren 60. Uiteindelijk begon Frankrijk de constructiewerken in januari 1983. Het is de bedoeling 5 kleine eilanden op te blazen en de ruimte er tussen op te vullen met het zo bekomen puin. De landingsbaan zou daar dan bovenop aangelegd worden.

Deze plannen hebben al tot felle internationale kritiek geleid van wetenschappers en milieubeschermers. Ook het IUCN (International Union for the Conservation of Nature) dringt er op aan dat alternatieven voor het huidige plan met meer ernst zouden overwogen worden, evenals de optie om dit waardevolle natuurijs gebied volledig te vrijwaren tegen verdere constructiewerken.

Volgens Greenpeace en andere milieuorganisaties vormen de uitgevoerde en geplande constructie-activiteiten een overtreding naar letter en geest van de „maatregelen ter bescherming van de fauna en flora in het Zuidpoolgebied”; deze reglementering kadert in het systeem van het Zuidpoolverdrag, wat betekent dat de overige verdragstaten de verplichting hebben om overtredingen van deze reglementen te beletten. De Zuidpoolverdragstaten negeren deze beschuldiging echter al twee jaar lang: zelfs een onderzoek werd niet overwogen.

De laksheid van de betrokken staten tast de geloofwaardigheid van het hele Zuidpoolverdrag aan.

Een dergelijk precedent van ongestoorde overtreding doet het ergste vrezen voor de toekomst, wanneer er, als sommige verdrag staten hun zin krijgen, aan olie- en mineralenontginning zal worden gedaan. Daarom is het zo belangrijk dat er krachtig wordt aangedrongen bij de Belgische regering opdat zij deze zaak officieel ter sprake zou brengen op de 13e Consultatieve vergadering van de Zuidpoolverdragstaten, later dit jaar te Brussel.

Persbericht Greenpeace.

NIEUWE UITGAVEN

Bodsworth F. 1984. <i>De laatste Wulp</i> . Amsterdam, kaalboek	370 F
Klausnitzer B., 1984. <i>Käfer in und am wasser</i> . Neue Brehmbücherei. Wittenberg Lutherstadt, S. Ziensens Verlag	350 F
Van Dijk H.F.G., B.G. Graatsma, J.N.M. Van Rooy. 1984. Wet. Med. K.N.N.V. nr. 165.	400 F
<i>Droge stroomdalgraslanden langs de Maas</i> . Hoogwoud, K.N.N.V.	
Hustings M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F.M. Opdam, M.J.S.M. Reijnen. 1985. <i>Natuurbeheer in Nederland</i>	1045 F
Deel 3. <i>Vogelinventarisatie, achtergronden, richtlijnen en verslaggeving</i> - Wageningen, Pudoc.	
Pettingill o.s. Jr. 1981. <i>A guide to bird finding West of the Mississippi</i> . Second edition.	1085 F
New York, Oxford University Press.	1225 F
Majnep I.S., R. Bulmer. 1977. <i>Birds of my Kalam Country</i> . New York, Oxford University Press.	

PROVINCIALE VERGADERING ANTWERPEN

De vergadering ging door te Lier op 23 februari. Van de 17 afdelingen waren er 9 vertegenwoordigd: Antwerpen-Zuid, Brechtse Heide, De Wulp, Klein-Brabant, Lier, Mechelen, Mol, Rupelstreek en Voorkempen.

— Voor 1983 ontving De Wielewaal van de provincie Antwerpen een subsidie op basis van „ontwikkelingswerk”. Elk van de 17 afdelingen ontving hiervan 3000 fr. De rest gaat naar de centrale kas voor het werk, gedaan door het Dagelijks Bestuur en het nationaal secretariaat.

— I.v.m. de subsidie voor 1984 ontving elke afdeling een formulier, waarop een zestal activiteiten moeten vermeld worden. Het ingevuld formulier moet verzonden worden naar W. van Spaendonk, provinciaal verantwoordelijke. Deze activiteiten moeten bovendien bewezen worden door een aankondiging en een verslag. Hiervoor volstaat het een afdelingsblad naar de centrale te sturen. Afdelingen die niet meewerken, verliezen het recht op hun deel van de subsidie.

— Antwerpen-Zuid zal in 1985 een provinciale lessenreeks inrichten. Deze kan dienen als kadervorming i.v.m. de subsidie.

WIELEWAALAFDELINGEN VAN PROVINCIE ANTWERPEN GAAN SAMEN NAAR HET CONGRES.

Op de vergadering van 23 februari 1985 met de Wielewaal-afdelingen van de provincie Antwerpen werd ingegaan op een voorstel om voor een aantal activiteiten een gemeenschappelijke bus in te leggen. Voor 1985 werden weerhouden: het Wielewaalcongres op 19 mei te Maasmechelen, de Nationale Natuurbeschermingsdag op 22 september in de buurt van 't Zwin en het symposium van De Wielewaal op 27 oktober, eveneens te Maasmechelen.

De organisatie werd toevertrouwd aan afdeling Lier, waar ook kan ingeschreven worden door overschrijving op rek. 000-0606834-02 op naam van: Y. Peeters, Antwerpsestraat 132, 2500 Lier.

De bus voor het congres op 19 mei vertrekt om 7.30 u. aan het station te Lier. Ze rijdt richting Antwerpen en stopt aan het station Oude-God-Mortsel en in Berchem, vóór de oprit (kant Mortsel) van de ring van Antwerpen. Verder wordt halt gehouden, waar gewenst, aan iedere af-/oprit van de Boudewijnautosnelweg. Hierbij wordt telkens de autosnelweg verlaten. De prijs is berekend op een $\pm$ volle bus: 250 F per persoon en 200 F voor jongeren onder 21 jaar. Voor het programma en het uur van vertrek voor de terugreis verwijzen we naar de aankondiging elders in dit blad. A.u.b. bij de inschrijving de opstapplaats vermelden, voor de stopplaatsen aan de af/opritten van de autostrade het afritnummer vermelden.

Mogelijkheden: Lier, Mortsel, Berchem, 18 Wijnegem, 19 Massenhoven, 20 Herentals-West, 21 Herentals-Industrie, 22 Herentals-Oost, 23 Geel/Westerlo, 24 Meerhout/Tessenderlo en 25 Kwaadmechelen.

Om een beeld te krijgen van het aantal personen, zou het gemakkelijk zijn moest U ons nu reeds een kaartje sturen of even bellen. Een bus is gezellig, economisch en milieuvriendelijk.

W. van Spaendonk, Zevenbergen 50, 2500 Lier, 03/480.54.24

kleurringcombinaties worden normaal door mij als volgt genoteerd:

LINKS		RECHTS	
BOVEN	ONDER	BOVEN	ONDER
rood	geel	metaal	groen

rood geel - metaal groen (of RY-MG).

Deze oproep geldt vooral voor de omgeving Antwerpen, maar het is niet onmogelijk dat ver daarbuiten individuen zouden opgemerkt worden. Dank bij voorbaat.

SAMENVATTING

Het trekgedrag van individuen in een partieel-migrante populatie wordt beheerst door een uiterst gevoelige balans van verschillende factoren. Recente publicaties tonen aan dat verschillen in trekgedrag binnen een populatie zeer waarschijnlijk berusten op genetische verschillen tussen individuen. Een vergelijkende veldstudie van de Roodborst in drie verschillende habitaten toont aan dat het verloop van het aantal aanwezige individuen verschilt tussen habitaten. Deze verschillen worden verklaard door het migratiegedrag van de individuen die er broeden. In het bos broeden nagenoeg uitsluitend individuen die na het broedseizoen op trek gaan. In het park kan de populatie resident genoemd worden, en in de tuinen zijn vele individuen resident, maar een aantal individuen verlaten hun herfstterritorium en gaan waarschijnlijk ook op trek.

DANKWOORD

Met dank aan Prof. Dr. A.A. Dhondt, promotor van deze studie, E. Matthysen, voor de kritische opmerkingen bij vorige versies van dit artikel, de Belgische Vereniging van Natuurfotografen (B.V.N.F.) en in het bijzonder D. Arnhem, voor het ter beschikking stellen van enkele foto's, en aan het I.W.O.N.L. waarvan de auteur een specialisatiebeurs geniet.

Bibliografie

- Adriaensen F., A.A. Dhondt, 1984. Dynamics of a Robin population outside the breeding season. *Bird Study* 31: 69-75.
- Berthold P., U. Querner, 1981. Genetic basis of migratory behavior in European Warblers. *Science* 212: 77-79.
- Biebach H., 1983. Genetic determination of partial migration in the European Robin, *Erithacus rubecula*. *Auk* 100: 601-606.
- Dhondt A.A., 1983. Variations in the number of overwintering Stonechats possibly caused by natural selection. *Ring and Migration* 4: 155-158.
- Dhondt A.A., R. Eyckerman, 1980. Competition between the Great Tit and the Blue Tit outside the breeding season in field experiments. *Ecology* 61: 1291-1296.
- Lack D., 1944. The problem of partial migration. *British Birds* 37: 122-130, 143-150.
- Lack D., 1967. *The natural regulation of animal numbers*. London, Oxford University Press.
- Lack D., 1965. *The life of the Robin*. London, H.F. and G. Witherby Ltd.
- Mehlum F., 1983. Weight changes in migrating Robins, *Erithacus rubecula*, during stop-over at the island of Store faeder, Outer Oslofjord, Norway *Fauna Norv. Serc. C., Cinclus* 6: 57-61.
- Verheyen R., 1956. Sur la provenance des rouge-gorges, observés l'hiver en Belgique. *Gerfaut-Giervalk* 46: 143-150.

Summary

The migratory behaviour of individuals in a partially migrant population is controlled by a very sensitive balance of factors. Recent papers showed that differences in migratory behaviour in a population are based on genetic differences between individuals. A comparative field study of the Robin in three habitats showed differences in dynamics of the numbers of territorial individuals present. The differences can be explained by the migratory behaviour of the individuals breeding in the habitat. In the wood almost all individuals are migrant. In the park the population is resident. In the gardens many individuals are resident, but others leave their autumn-territory and probably migrate.

Drs. F. Adriaensen, Universiteit Antwerpen (U.I.A),
Universiteitsplein 1, B-2610 Wilrijk, Belgium
(03/828.25.28 (post 256) of privé 03/324.33.52)

ontvangen op 12 februari 1985

De Blonde Ruiter *Tryngites subruficollis*, een nieuwe soort voor België

Thierry de Schuyter

Buff-breasted Sandpiper *Tryngites subruficollis*, new to Belgium

Van 27 tot 11 september 1984 werd bij de havenuitbreidingswerken te Zeebrugge-Dudzele een Blonde Ruiter *Tryngites subruficollis* waargenomen. Het betreft de eerste melding van deze soort voor België.

Verloop van de waarnemingen

Op 27 augustus 1984 ontdekte ik een mij onbekende steltloper in de achterhaven te Zeebrugge-Dudzele, op de opgespoten terreinen aan de „Palingpot” (plaatselijk toponiem). Ten gevolge van het slechte weer en de minder goede waarnemingsomstandigheden was het onmogelijk de vogel nauwkeurig te bestuderen. Dezelfde vogel, die erg leek op een kleine Kemphen *Philomachus pugnax*, werd diezelfde namiddag, onafhankelijk van mij, ook opgemerkt door D. Hubaut. Deze laatste observeerde de vogel opnieuw op 31 augustus zonder hem evenwel met zekerheid als Blonde Ruiter te determineren.

Op 1 september ontdekte ik de vogel opnieuw op een nabijgelegen opgespoten terrein en kon hem toen langdurig en onder ideale omstandigheden observeren met kijker Habicht SL 10 x 40 en telescoop Kowa TS-1 20 x en 40 x. Vrijwel zeker dat het om een Blonde Ruiter ging (de enige kenmerken die toen niet gezien werden waren de tekening van onder- en bovenvleugel en de staarttekening, kenmerken die slechts in vlucht te zien zijn en waarvoor ik de vogel had moeten opjagen) heb ik de andere waarnemers die aanwezig waren in het gebied gewaarschuwd. Samen met D. Hubaut, J. en J. van Esbroeck, evenals J.M. en D. Testaert, allen leden van Aves, werd de ruiter inderdaad met zekerheid als *Tryngites subruficollis* bepaald. Nog andere ornithologen die even nadien onze waarneming konden bevestigen waren M. Ameels, V. Blondiau, P. Hidvegi, J. Leclercq en D. van Ypersele. Vanaf 2 september werd de vogel dagelijks door nog ettelijke tientallen waarnemers uit België en Nederland bestudeerd.

Beschrijving van de vogel

Hij was ongeveer zo groot als een Bonte Strandloper *Calidris alpina*, doch zwaarder gebouwd, licht en wisselend van tint naargelang de belichting. In volle zonlicht leek hij rossig-oranjekleurig of warm zandkleurig beige, niet rood-ros, terwijl hij bij matig zonlicht of bij betrokken weer veel donker scheen. Hij vertoonde

een kleine duivenkop, nogal vierkantig, met een recht en hoog voorhoofd. De kruin leek soms erg plat. Het zeer lichte, okerkleurige voorhoofd viel reeds van ver op. De kruin had een lichte ondergrond doch was bezet met kleine, dicht bijeen gelegen donkerbruine streepjes die eerder afgetekend ophielden hoog in de nek.

Het midden van de kop was meer getekend dan de zijanten. Heldere okerkleurige wenkbrauwstreek, goed zichtbaar, hoewel niet scherp afgeijnd. Het donkere oog was omgeven door een zeer lichte witachtige halo die het oog sterk deed uitkomen. Voor het oog was er een klein, onduidelijk donker vlekje. De rosse wang was vooral bovenaan erg uitgesproken en was onder de wenkbrauwstreek en meer naar achter toe fijn zwart gestipt zodat een rossig-oranje donkere vlek ontstond in de oorstreek. De rechte, nogal korte snavel bedroeg 2/5 van de gehele koplengte (snavel inbegrepen). Hij was betrekkelijk fijn, dik aan de basis en puntig aan de top. De ondersnavel was lichtjes gewelfd. Hij was zwart van kleur met metaalgrijze schijn en een donkere olijfkleurige glans aan de basis in volle zonlicht. De kin, de keel en de kopzijden waren eenvormig rossig-oranje, hoewel wat lichter aan de kin en aan de halszijden. De hals was in vergelijking met het lichaam betrekkelijk slank en eerder lang, vooral wanneer de vogel liep en in alarmhouding stond. Langs voor en opzij was de hals rossig-oranje, de nek was okerkleurig-ros met kleine donkere streepjes, doch lichter dan de kruin. Die streepjes liepen uit over de bovenrug en kwamen in een meer oranjekleurige band naar beneden op de borstzijde als een slecht gemodelleerde halsband. Deze „sjaal” kromde naar de flanken toe, weliswaar zonder deze te vervoegen. De borst en de bovenbuik waren rossig-oranje, de bovenborst wat donkerder, de buik wat minder oranje. De borst vertoonde verder verspreide, donkere, niet erg goed afgelijnde zwarte vlekjes. De onderbuik was veel bleker rossig-oranje en werd werkelijk wit in de anaalstreek en aan de onderstaart. De flanken waren lichter, vooral naar achter toe.

In vlucht leken kop en borst donker. De boven delen waren sterk geschubd met donkerbruine veren die licht of ros gezoomd waren. Deze schubben op de vleugels vielen veel meer op en waren groter dan bij een Kempfaan. De mantel was lichter, bovendien grijzer dan de schouder en dekveren. Hij vormde een driehoek van breed

Blonde Ruit *Tryngites subruficollis* met respectievelijk Bontbekplevier *Charadrius hiaticula* en Kleine Strandloper *Calidris minuta* te Zeebrugge-Dudzele, 11 september 1984.

Foto's: E.J. van IJzendoorn

zilverwit gezoomde veren met zwart centrum, die van ver een grijsachtige zone leek. De schouderveren waren bruin-zwart, donkerder aan de uiteinden; de grote schouderveren waren puntig, de andere waren betrekkelijk afgerond en rossig tot rossig-beige gezoomd, gelijkend op de kleur van de onderdelen. De onderste schouderveren vertoonden daarenboven een fijne lichte bies langs de benedenzijde. Een lichte, halvemaaanvormige vlek, gevormd door de marginale dekveren op de vleugelbocht was van ver zichtbaar. De kleine en middelste dekveren waren bruin en dof van kleur, een beetje grijsachtig met een lichte zoom. De grote bijna zwarte dekveren met lichte zoom waren netjes in twee rijen gerangschikt. De tertials en de armpennen waren

donkerbruin met een rosse fijne zoom en een beetje wit op de toppen. De handpennen waren eveneens donkerbruin doch met een zeer fijne vuilwitte zoom. Ze waren een weinig langer dan de staart. In vlucht was de bovenzijde van de vleugels eenvormig donkerbruin met een fijn helder streepje aan de achterzijde van de grote dekveren. De kleine en middelste dekveren waren minder donker dan de grote. De handpennen en hun dekveren waren donkerder dan de rest van de vleugel. De ondervleugel was helderwit met een zwarte halvemaaanvormige vlek aan de pols. De voorste en achterste rand van de vleugel, van onderuit gezien, waren grijsachtig en werden geleidelijk donkerder naar het uiteinde van de slagpennen toe. De stuit was donkerbruin in het

centrum met aan weerszijden een okerkleurige zone. De centrale donkere stuitvlek strekte zich uit over de staart waarvan de buitenste pennen lichter waren en dus opeenvolgend donkerbruin, grijsbruin en lichtbruin. Het uiteinde van de buitenste staartpennen leek wit. Bovendien leek de staart nogal lang en spits. De veren bovenaan de poten waren betrekkelijk kort en eerder helder oranjegeel van kleur. De kleur van de poten varieerde nogal gezien ze soms erg bevuild waren. Zo leken ze ons bijna zwart op 1 september. In vlucht waren de poten niet langer dan het lichaam.

Leeftijd van de vogel

In tegenstelling met de mening van Dr. P. Devillers en M. Walravens en de conclusie waartoe sommige waarnemers kwamen (Hubaut, 1984), namelijk dat de leeftijd van de beschreven vogel niet met zekerheid was vast te stellen, menen E.J. van IJzendoorn, Drs. K.J. Eigenhuis en Dr. H. Meeus (*in litt.*) dat het hier beslist om een adult exemplaar ging. De vleugeldekveren van de vogel hadden namelijk donkere centra met lichte, niet duidelijk afgezette randen. Een juveniele vogel heeft karakteristieke donkere ankertjes met duidelijk afgezette lichte randen aan de dekveren (Prater *et al.*, 1977; Vinicombe, 1983; Cramp & Simmons, 1983). Foto's die dit kenmerk goed illustreren staan afgedrukt in *British Birds* 73: 297 en 76: 204. Edward van IJzendoorn heeft te Zeebrugge-Dudzele bijzondere aandacht aan dit kenmerk besteed en voorbereid gezocht naar subterminale donkere randen aan de middelste vleugeldekveren: ze waren er niet! De donkere centra van de dekveren zijn bij juveniele vogels smaller (vaak nauwelijks breder dan de veerschacht) terwijl dezelfde centra bij adulte vogels breder zijn en in ieder geval geleidelijk overgaan in de buff-kleurige zoom van de veer. De afwezigheid van deze juveniele donkere subterminale „ankertjes” wordt goed geïllustreerd door de bijgevoegde foto's die E.J. van IJzendoorn op 11 september 1984 van de Blonde Ruiter te Zeebrugge maakte. Ook de andere kenmerken van het volwassen kleed (winterkleed) zoals beschreven in Glutz von Blotzheim *et al.* (1975) en Cramp & Simmons (*l.c.*) komen in ruime mate overeen met de notities van een aantal waarnemers van de Zeebrugse vogel.

Gedrag, houding, biotoop, geluid

Op de grond stapte de vogel, meestal solitair, aan een eerder traag ritme en onderzocht daarbij zeer aandachtig de bodem aan alle kanten. Hij foerageerde vooral op de drogere gedeelten van de opgespoten terreinen en zocht bijna steeds dezelfde plaatsen op. De terreinen waar de vogel verbleef zijn tijdens de winter gekenmerkt door een hogere waterstand en vallen normaal

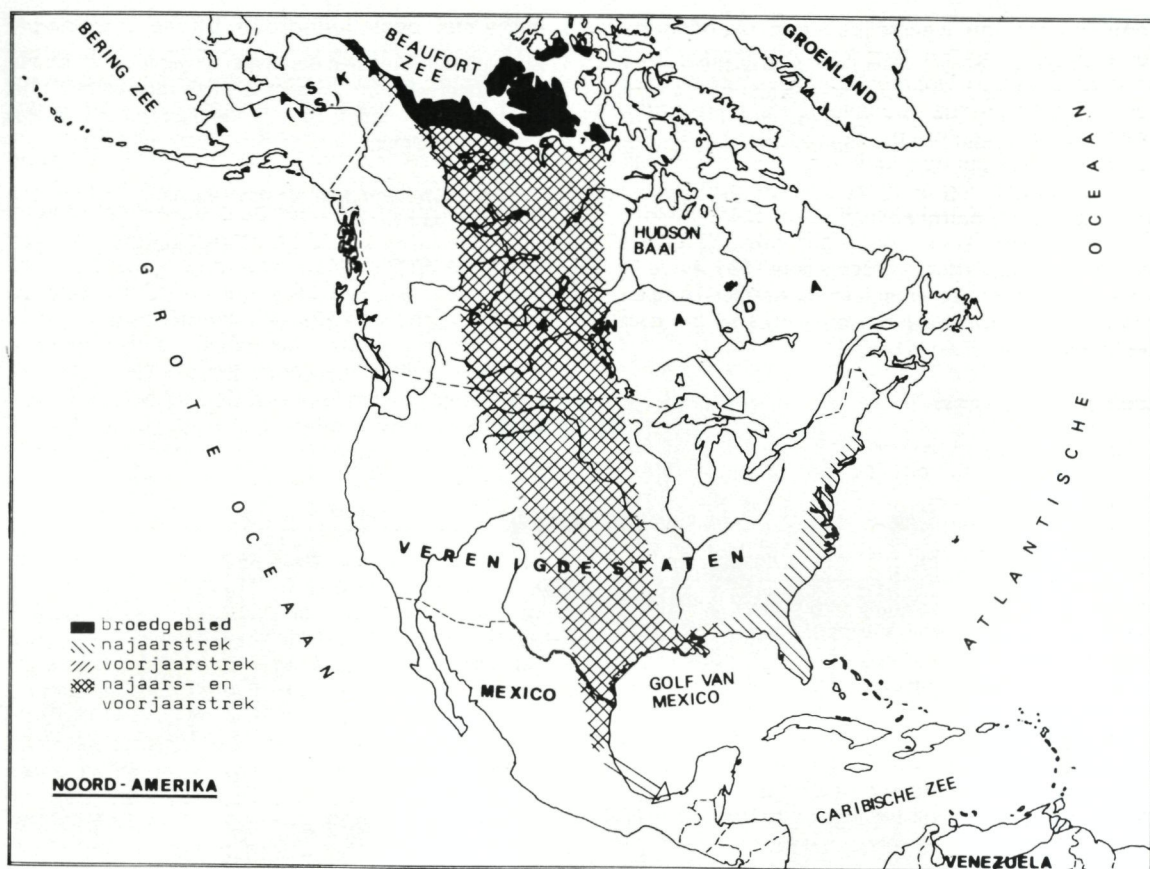
einde mei, begin juni droog. Dit jaar geschiedde dit aanzienlijk vroeger. De drooggevallen plaatsen hadden alle een karakteristieke begroeiing die ondermeer bestaat uit Zeekraal *Salicornia* sp., Zilte Schijnspurrie *Spergularia maritima*, jonge planten van Zeeaster *Aster tripolium*, jonge planten van Rode Ganzevoet *Chenopodium rubrum*, Greppelrus *Juncus bufonius* en wat schaars verspreide zeggen en biezen. Halofiele planten overheersen voor een belangrijk gedeelte. Zelfs bij verstoring zocht de vogel plaatsen met deze eerder korte vegetatie om verder te foerageren. De voor 3 à 4 jaar opgespoten baggerspecie, bestaande uit klei en vooral zand is afkomstig van het nabije insteekdok in de achterhaven van Zeebrugge en bevindt zich op zowat 3 à 4 kilometer van de zee. Gezien mijn terreinkennis kon ik de vogel steeds terugvinden wanneer hij zich niet op de normale plaatsen ophield. Enkele keren werd waargenomen dat hij foerageerde in een plas op het opgespoten terrein waarbij de ruiter tot aan zijn buik in het water stond. Bij het foerageren werd hier en daar in de bodem gepikt, waarbij meestal het lichaam horizontaal werd gehouden en slechts de kop werd gebogen. Bij het marcheren leek hij het hoofd in te trekken en deed hij van ver soms denken, door het heen en weer bewegen van lichaam en kop en bovendien de poten onzichtbaar achter terreinoneffenheden, aan een kleine Tortel *Streptopelia turtur*.

Bij alarm strekte hij de hals en bleek hij vlug te kunnen lopen. Hij was erg schuw en vloog meestal eerder op dan de andere steltlopers in zijn omgeving. Hij bleek veel aandacht te hebben voor de roepen van andere steltlopers. Zijn vlucht was laag en deed denken aan deze van een plevier door het trage ritme van de vleugelslagen. Zijn roep was scherp en drieledig, doch bij het opvliegen soms eerder kort en dof.

In het begin hield de vogel zich afzijdig van andere steltlopers zoals plevieren, snippen en ruiters. Na een tijdje trok hij echter op met een juveniele Goudplevier *Pluvialis apricaria*. Wanneer bij verstoring de Goudplevier opvloog deed de Blonde Ruiter hetzelfde; bleef hij zitten, bleef ook onze ruiter zitten. De laatste dagen bleek de Blonde Ruiter bijzonder het gezelschap van een Morinelplevier *Charadrius morinellus* op prijs te stellen. Beide vogels bleven steeds op korte afstand van elkaar en foerageerden op dezelfde plaatsen. Dit ging zelfs zover dat wanneer de Morinelplevier zich begon te poetsen of ging slapen, de Blonde Ruiter prompt hetzelfde deed. De Morinelplevier domineerde de Blonde Ruiter.

Status van de soort in het West-Palearctische gebied

De Blonde Ruiter is broedvogel in arctisch Noord-Amerika. Een klein aantal broedt in Oost-Siberië. Hij overwintert in het zuiden van Noord-Amerika

Schets van het voorkomen van de Blonde Ruiter *Tryngites subruficollis* in Noord-Amerika.

en in Zuid-Amerika. De recent geconstateerde zuidoostelijke trekbewegingen van de soort langs de oostkust van de Verenigde Staten liggen vermoedelijk aan de basis van de transatlantische zwerftochten.

De Blonde Ruiter is in Europa een regelmatige dwaalgast, die reeds in heel wat landen werd waargenomen. Het overgrote deel van de meldingen komt van de Britse eilanden met 443 gegevens (Rogers & the Rarities Committee, 1984). Dit hoge aantal steekt schril af tegen de rest van Europa en Noord-Afrika met slechts 57 gegevens. Per land gerangschikt: Frankrijk 22, Nederland 6, West-Duitsland 3, Spitsbergen 1, Noorwegen 1, Zweden 3, Finland 1, Denemarken 2, Oost-Duitsland 3, Zwitserland 4, Oostenrijk 2, Italië 2, Spanje 1, Malta 3, Bulgarije 1, Tunesië 1, Egypte 1. De meeste gegevens zijn afkomstig uit de periode augustus-oktober, met de meeste waarnemingen in september (Sharrock & Sharrock, 1976).

Dankwoord

Een bijzonder woord van dank dient gericht aan

D. Hubaut, Dr. H. Meeus, P. Sys, G. Orbie, J. van Esbroeck, D. van der Elst, E. Clotuche, Dr. H. Wille, E.J. van IJzendoorn en Drs. K.J. Eigenhuis voor hun gewaardeerde hulp bij het samenstellen van deze nota.

Bibliografie

- Cramp S. K.E.L. Simmons, 1983. *The Birds of the Western Palearctic*. Volume III. Oxford, Oxford University Press.
- Glutz von Blotzheim U.N., K.M. Bauer, E. Bezzel, 1975. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*. Band 6, Teil 1. Wiesbaden, Akademische Verlagsgesellschaft.
- Hubaut D., 1984. Première observation d'un Bécasseau rousset (*Tryngites subruficollis*) en Belgique. *Aves* 21 : 237-243.
- Prater A.J., J.H. Marchant, J. Vuorinen, 1977. *Guide to the Identification and Ageing of Holarctic Waders*. Tring, British Trust for ornithology.
- Rogers M.J., the Rarities Committee, 1984. Report on rare birds in Great Britain in 1983. *British Birds* 77 : 506-562.
- Sharrock J.T.R., E.M. Sharrock, 1976. *Rare birds in Britain and Ireland*. Berkhamsted, T. & A.D. Poyser.
- Vinicombe K., 1983. Buff-breasted Sandpiper *Tryngites subruficollis*. (Identification pitfalls and assessment problems). *British Birds* 76 : 203-206.

Résumé

Un Bécasseau rousset *Tryngites subruficollis* a été observé du 27 août 1984 au 11 septembre 1984 dans les travaux de l'arrière-port de Zeebrugge. Il s'agissait d'un exemplaire en plumage adulte. Première observation de l'espèce en Belgique

Zusammenfassung

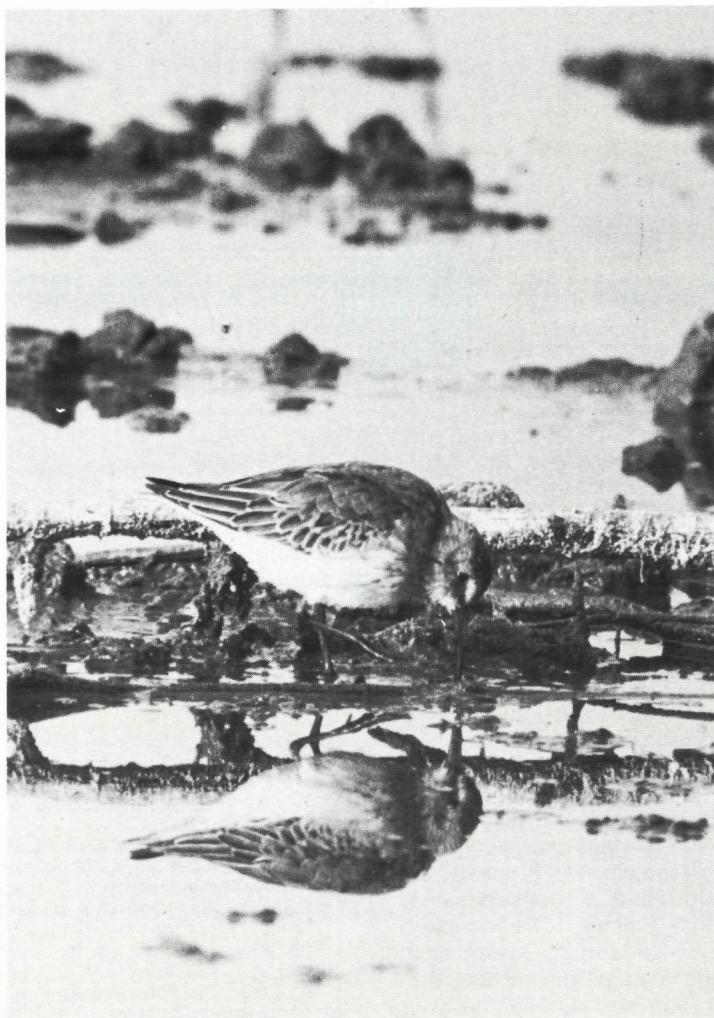
Vom 27. August bis zum 11. September 1984 wurde im hinteren Hafen von Zeebrugge ein Grasläufer *Tryngites subruficollis* in Adultkleid beobachtet. Es ist die erste Beobachtung dieser Art in Belgien.

Summary

An adult Buff-breasted Sandpiper *Tryngites subruficollis* was observed from August 27th till September 11th, 1984 at Zeebrugge. This is the first record of this species in Belgium.

T. de Schuyter, Bondgenotenlaan 35,
B-8390 Knokke-Heist

ontvangen op 14 februari 1985

Bonte Strandloper *Calidris alpina*

Foto: J. de Ridder

Toppereend *Aythya marila*, Kleine Toppereend *Aythya affinis*, „Scaup Type” en „Lesser Scaup Type”

Klaas Eigenhuis

Scaup Aythya marila, Lesser Scaup *Aythya affinis*, „Scaup Type” and „Lesser Scaup Type”

Waarschijnlijk is de toenemende belangstelling voor (water)vogels er de oorzaak van, dat de laatste jaren steeds vaker veldwaarnemingen worden gedaan van eenden (bijna uitsluitend in uitgekleurd mannelijk klee) die niet raszuiver zijn (zie bijvoorbeeld Bezzel, 1960; De Rouck, Van Camp & Colin, 1982; De Knijff, 1983).

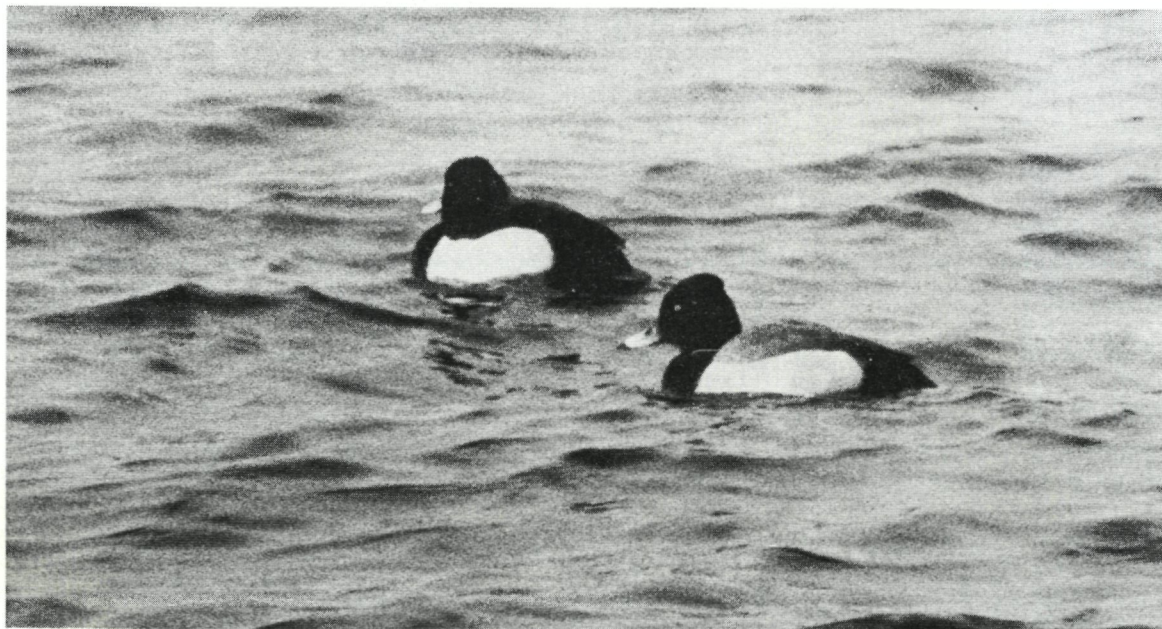
Het ouderschap van deze hybriden kan bij benadering vermoed worden, bijvoorbeeld op grond van ervaringen met hybridisatie in waterwildcollecties.

De hybriden zijn ook daarom interessant, omdat zij aanleiding kunnen geven tot filosofieën over soortbegrip en soortontwikkeling (Lack, 1974; Scherer & Hilsberg, 1982).

De verschillende hybridisatieproducten kunnen worden getypeerd, maar hierbij mag niet worden vergeten, dat het hanteren van een typologie alleen bedoeld is, om een vergelijking en een grove indeling van de vele verschijningsvormen mogelijk te maken. Een onveranderlijke en constante verschijningsvorm beschrijft het type niet. Daarom is nu ook het denkbeeld verlaten, dat uit deze hybridentypen echte soorten zouden kunnen voortkomen. Overigens moet zelfs een soortbeschrijving (zoals van Toppereend *Aythya marila* en Kleine Toppereend *Aythya affinis*)

rekening houden met geringe individuele verschillen (bijvoorbeeld de iets variërende mate van streping op de flank). De veldwaarnemer kan voor grote problemen geplaagd worden met betrekking tot de determinatie, omdat een hybride soms op niets lijkt of soms gelijkenis vertoont met een of beide oudervogels, ja zelfs met een derde soort, die niets met het ouderschap te maken heeft.

Toen zich in 1960 in Sutton Courtenay, Berkshire, Engeland een hybride vertoonde, meenden vele vogelkenners, dat het een exemplaar van de Kleine Toppereend uit Amerika betrof. Eén der Britse autoriteiten op waterwildgebied verklaarde zich zelfs bereid zijn hoed op te eten als de twijfelaars zijn ongelijk zouden bewijzen. Nadere studie, onder andere van uit de literatuur bekende gegevens, leerde, dat het hier echter géén Kleine Toppereend betrof, maar, zo verhaalde de bron spijtig, „the hat remained uneaten” (Harrison, 1978). Achteraf is de gelijkenis van de Sutton Courtenay vogel (en alle hierop gelijkende, in navolging genoemde „Lesser Scaup Types”) met de Kleine Toppereend tamelijk gering en is de verwarring van destijds nu niet goed meer voorstelbaar (Perrins, 1961).

Hybride *Aythya fullgula* x *A. ferina*, winter 1982-1983, Velsen, Nederland

Foto: E. Bos

In de tabel worden enkele kenmerken van de in de titel genoemde categorieën aangegeven:

Categorie (mannetjes)	A Flank	Kenmerken A/C B Rug ²	C. Contrast flank/rug ²
Toppereend <i>Aythya marila</i> Scaup	wit soms enige lokale verticale streping	vòòr zeer lichtgrijs achter middelgrijs vrij grove streping	vòòr minder dan achter
Kleine Toppereend <i>Aythya affinis</i> Lesser Scaup	wit; dikwijls met uitgebreider streping dan <i>A. marila</i>	middelgrijs; iets grover streping dan <i>A. marila</i>	vòòr bijna even sterk als achter; vrij groot
Scaup Type ¹	wit; soms (zeer fijne) streping	middelgrijs; vrij fijne streping	vrij groot
Lesser Scaup Type ¹	(zeer) lichtgrijs; zeer fijne streping over gehele flank	middel- tot donkergrijs; fijne streping	vrij groot

¹volgens Gillham, Harrison & Harrison, 1966. ²met rug wordt bedoeld: het gedeelte van de zwemmende vogel, dat zich recht boven de flank bevindt.

- D Grootte Alle categorieën zijn in het veld ongeveer zo groot als een mannetje Kuifeend *Aythya fuligula*. Alleen de Toppereend is zichtbaar groter.
- E Kopvorm Alle categorieën bezitten doorgaans een afgeknot kuifje of knobbeltje aan de achterkop. Alleen de Toppereend heeft een ronde kop.
- F Kopkleur Alle categorieën hebben een donkere kop, die wisselend groen en purperkleurig glanzen kan. Soms vertonen Lesser Scaup Types een enigszins bruine gloed, waarmee al de afgrenzing naar het Pochard Type begint te vervagen. Beide typen worden geacht uit *A. ferina* x *A. fuligula* afkomstig te zijn.
- G Snavel Toppereend en Kleine Toppereend vertonen uitsluitend zwart op de nagel van de snavel (fig. 1). De andere categorieën hebben meer zwart naast de nagel op de snavel zelf (fig. 2) of er is een brede zwarte eindzoom (fig. 3). Er is dan meestal ook een lichtere subterminale rand, die naar de eindrand toe scherp, en naar de rest van de (blauwe) snavel onscherp begrensd is.
- H,I Van belang zijn verder de kleur van de ogen en het vleugelpatroon.

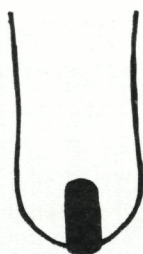

Fig. 1

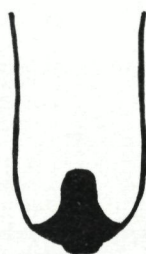

Fig. 2

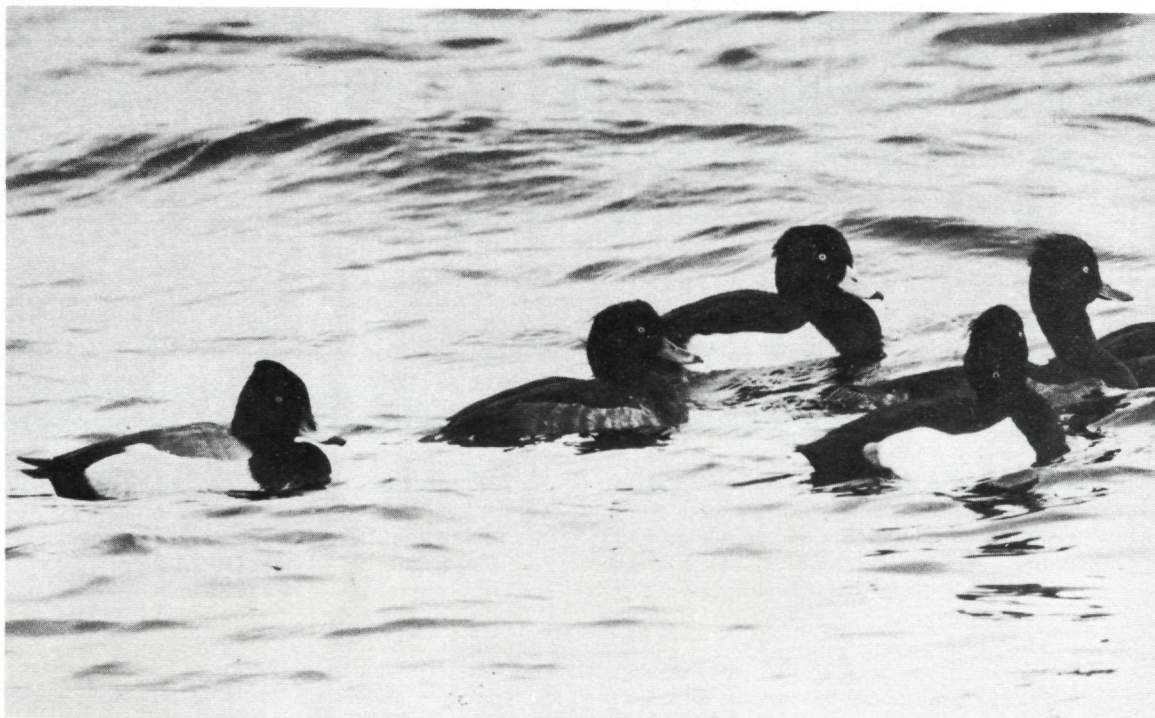

Fig. 3

Opmerkingen bij de tabel.

In de tabel wordt uitgegaan van uitgekleurde mannelijke exemplaren. Indien bij mannetjes de kleur bruin op flank en/of rug te vinden is, is er sprake van (gedeeltelijk) jeugd- of eclipskleed. Het bruin vertoont zich in onregelmatige vegen of vlekken, heel anders dan in de tabel bedoelde streping (vermiculation). Door het bruin kan het contrast tussen flank en rug vertroebeld zijn. De fijnheid van streping is het best te beoordelen door te vergelijken. Op grotere afstand komt zelfs de grofste streping als egaal over. Ook verschillen in grijstinten beoordeelt men het

beste door te vergelijken. Als referentiepunt „zuiver” wit kan de flank van de Kuifeend dienen, maar ook niet altijd. Op foto's komt nogal eens een licht vertekend beeld voor. Het Lesser Scaup Type op de foto van Eric Bos en Arnoud B. van den Berg had in werkelijkheid een iets grijzere flank dan de witte flank van de ernaast zwemmende Kuifeenden. Soms verschillen tinten aanzienlijk, afhankelijk van de lichtinval. Van de Toppereend bestaan twee ondersoorten. In de tabel wordt bedoeld *A.m. marila* uit Eurazië. *A.m. mariloides* uit Amerika (Pacific Greater Scaup) is iets kleiner en heeft een iets donkerder

Hybride *Aythya fulligula* x *A. ferina*, winter 1982-1983, Velsen, Nederland.

Foto: A.B. van den Berg

rug, waardoor de contrastvervaging tussen rug en flank ten opzichte van *A. m. marila* naar voren toe verschoven wordt. Hierdoor komt deze ondersoort meer op *A. affinis* te gelijken, maar blijft groter dan laatstgenoemde, mist dus het knobbeltje aan de kop en heeft ook een iets fijnere rugstreping.

Een merkwaardige constatering is, dat van alle hybridentypen het Scaup Type nog het meest op de Kleine Toppereend lijkt (kenmerk G geeft het verschil aan), zodat dit type eigenlijk de meeste aanspraak op de naam Lesser Scaup Type zou mogen maken. In het voorgaande is de ontstaanswijze van de naam echter geschetst. Twee exemplaren van het Scaup Type bevinden zich in het Zoölogisch Museum te Amsterdam. In hun beschrijving vestigt Voous al in 1955 de aandacht op hun gelijkenis met de Kleine Toppereend. Met dank aan Dr. F. Grootaers voor het opstellen van de Franse résumé.

Bibliografie

- Bezzel E., 1960. Beobachtungen an wildlebenden Bastarden Tafel- x Reiherente (*Aythya ferina* x *fuligula*). *Journal für Ornithologie* 101: 276-281.
 De Knijff P., 1983. Mystery photograph: Lesser Scaup Type. *Dutch Birding* 5: 11-12.
 De Rouck K., I. van Camp, D. Colin, 1982. Kruising tussen Ringsnaveleend *Aythya collaris* en Topper-eend *Aythya marila*? *Wielewaal* 48: 344.
 Gillham E., J.M. Harrison, J.G. Harrison, 1966. A study of certain *Aythya* hybrids. *Wildfow Trust ann. Rep.* 1 17: 49-65.

Harrison J.G., 1978. Hybridisation in Waterfowl. In: Gooders J. *Birds of Ocean and Estuary*. London, Orbis Publishing.

Lack D., 1974. *Evolution illustrated by waterfowl*. Oxford, Blackwell Scientific Publications.

Perrins C.M., 1961. The „Lesser Scaup” problem. *British Birds* 54: 49-54.

Scherer S., T. Hilsberg, 1982. Hybridisierung und Verwandtschaftsgrade innerhalb der Anatidae - eine systematische und evolutionstheoretische Betrachtung. *Journal für Ornithologie* 123: 357-380.

Voous K.H., 1955. Hybrids of Scaup Duck and Tufted Duck. *Ardea* 43: 284-286.

Résumé

Ces dernières années on enregistre des observations (sur le terrain) de plus en plus fréquentes de canards mâles hybrides. Deux types de hybrides sont décrits: le „type Scaup” et le „type Lesser Scaup”. L'auteur établit une comparaison avec les „espèces” Milouinan *Aythya marila* (Scaup) et Petit Morillon *Aythya affinis* (Lesser Scaup). Aucune observation de ce dernier n'est connue en Europe.

Summary

Male hybrids in waterfowl are nowadays regularly recognised by birdwatchers in the field. A description is given of two „types”, which are compared with two „species”, one of which is still unrecorded in Europe.

Drs. K.J. Eigenhuis, Seringenstraat 6, 1431 BJ Aalsmeer, Nederland.

ontvangen op 31 januari 1983, aangevuld op 25 januari 1985.

De verdeling van roofvogels in de twintiger jaren van deze eeuw in de provincie Limburg

Jan Stevens en Raf van Laere

Raptor destruction in the province of Limburg (Belgium) during 1921-1927

1. INLEIDING

Omdat roofvogels zich soms vergripen aan jacht-wild, pluimvee of huisduiven werden ze tot voor kort in nagenoeg geheel West-Europa vervolgd. Nog niet zo lang geleden werden premies uitbetaald voor het verdelgen van deze „schade-lijke” vogels.

Dankzij het bijhouden van een boekhouding van de uitbetaalde premies kunnen we ons nu een idee vormen van de afmetingen die deze moord-partijen hebben aangenomen. In het buitenland werden hierover interessante gegevens gepubli-ceerd. Een overzicht hiervan geeft Newton (1979). In Noorwegen werden van 1846 tot en met 1900 beloningen betaald voor 223.487 roofvogels waaronder 61.157 Zeearenden *Haliaeetus albicilla* en Steenarenden *Aquila chrysaetos* tot 1869, met een daling van het aantal arenden tot 27.319 in 1870 -1899 (Johnsen, 1929, in Newton, 1979). Tot zelfs in 1963 werden premies betaald voor 168 arenden.

In Nederland werden van 1852 tot 1857 premies betaald voor 219 „arenden”, 12.787 „valken”, 2.828 „haviken”, 16.626 „sperwers”, 1.756 „bui-zerds” en 5.017 „kiekendieven”, wat een totaal geeft van 39.233 roofvogels, waarschijnlijk vooral trekkers (Braaksma *et al.*, 1959).

In Duitsland, in Nordrhein-Westfalen werden in 1951-1968 in totaal 210.520 gedode roofvogels geteld; in Nedersaksen in 1959-1963 een totaal van 38.432; in Schleswig-Holstein in 1960-1968 een totaal van 37.793; en in Hessen in 1951-1967 een totaal van 61.353 (Bijleveld, 1974).

Van één enkel landgoed in Schotland in Glengarry bedroeg het aantal slachtoffers tussen 1837-1940 98 Slechtvalken *Falco peregrinus*, 78 Smellekens

Falco columbarius, 462 Torenvalken *Falco tin-nunculus*, 285 buizerds *Buteo* sp., 3 Wespen-dieven *Pernis apivorus*, 15 Steenarenden, 27 Zeearenden, 18 Visarenden *Pandion haliaetus*, 63 Haviken *Accipiter gentilis*, 275 Rode Wouwen *Milvus milvus* en 68 kiekendieven *Circus* sp., in totaal 1.372 roofvogels (Richmond, 1959).

Op een 1200 ha groot jachtgebied in Zuid-Engeland werden van 1952 tot 1959, 344 Sper-wers *Accipiter nisus* gerecruteerd (Ash, 1960).

In verband met het verdelgen van roofvogels in België publiceerde Arnhem (1966) een overzicht van het aantal toegekende premies door de Koninklijke Belgische Duivenbond tijdens de jaren 1960-1964 (Tabel 1).

Voor de provincie Limburg werden jaarlijks gemiddeld ongeveer 120 premies uitbetaald. Voor geheel België stelde Arnhem vast dat het aantal ingeleverde vogels regelmatig verminderde. Uit-zondering hierop was 1963. Het grotere aantal in dat jaar is volgens de auteur te wijten aan de strenge winter van 1962-1963 waardoor er meer overwintersaars zouden geweest zijn die boven-dien door de koude gemakkelijk te vangen waren. Arnhem wijst er bovendien op dat deze cijfers slechts een deel uitmaken van de in België verdelgde vogels. Naast de Koninklijke Belgische Duivenbond, betaalden ook vele jagers premies aan hun jachtwachters en verkochten vele vogel-vangers hun buit aan de honderden lokale opzetters te lande.

Het effect van het systematisch wegnemen van een zo groot aantal vogels van een populatie is moeilijk te becijferen. Het hangt van vele factoren af o.a. de grootte van de populatie, de nataliteit, de natuurlijke mortaliteit, de natuurlijke turnover van individuen in de populatie.

Tabel 1: Het aantal premies voor gedode roofvogels toegekend door de Koninklijke Belgische Duivenbond tijdens de jaren 1960-1964 (Arnhem, 1966).

	1960	1961	1962	1963	1964	Totaal
Provincie Limburg	201	73	118	163	52	607
België Totaal	7883	5286	4654	6675	3193	27691

Torenvalk *Falco tinnunculus*

Foto: M. Raes

Nochtans is duidelijk dat het een sterke decimering van het bestand moet hebben veroorzaakt. Newton (1972) toonde aan dat tijdens de oorlogsjaren toen deze druk op de populatie tijdelijk afnam, het aantal Sperwers in Groot-Britannië snel en sterk toenam.

Dit gegeven geeft ondubbelzinnig aan dat de systematische verdelging de populatiedensiteiten van de soorten in kwestie beduidend laag heeft gehouden in het verleden. Tijdens de naoorlogse periode kwam daar nog bij dat de roofvogels, aan de top van de voedselpiramide, sterk te lijden hadden van het gebruik van pesticiden.

De wettelijke bescherming die de meeste dagroofvogels sinds een paar decennia te beurt valt evenals wellicht de reglementeringen op het gebruik van bepaalde pesticiden kwamen de roofvogelpopulaties ten goede. De meeste soorten namen sterk toe op het eind van de zestiger, begin zeventiger jaren (Draulans, 1983).

Een aantal archiefgegevens van de Limburgse overkoepelende duivenbond laten ons toe het fenomeen van de roofvogelverdelging te belichten voor de provincie Limburg tijdens de periode 1921-1927.

2. BRONNEN

De bronnen die voor deze bijdrage gebruikt

werden, zijn boekhoudkundige documenten afkomstig van het „F.C.B.-Provinciaal Comité” (met zetel te Hasselt, Graanbeurs). Deze vereniging functioneerde als overkoepelend provinciaal orgaan voor de verschillende lokale duivenbonden in Limburg en tevens als tussenschakel, met specifieke bevoegdheden, met de nationale vereniging „Koninklijke Belgische Duivenliefhebbersbond (F.C.B.)”.

In 1926 waren er een 70-tal lokale bonden aangesloten, die vrij gelijkmatig over de provincie verdeeld waren maar met een duidelijke ondervertegenwoordiging van de Kempen (Figuur 1), waar trouwens op dat ogenblik de bevolkingsdichtheid nog steeds vrij laag was in vergelijking met Haspengouw en het Maasland. (In die tijd hoorde de Voerstreek niet bij Limburg en waren volgende gemeenten die nu tot Luik behoren binnen Limburg gelegen: Korswarem (Corswarem), Wouteringen (Otrange), Rukkelingen aan de Jeker (Roclenge), Bitsingen (Bassenge), Eben-Emaal (Eben-Emael) en Ternaaien (Lanaye.) In de meeste gemeenten was slechts één bond actief maar in enkele gemeenten zoals Eben-Emaal, Eisdien, Genk, Hasselt, Herk-de-Stad, Lanaken, Tongeren, Wellen en Zolder waren er twee. In Sint-Truiden waren er zelfs drie. De standplaats van 6 bonden konden we niet achterhalen.

Voor de jaren 1922, 1923, 1924 en 1926 zijn de balansboeken ter beschikking waarin telkens in

de post „Sperwers” genoteerd werd aan wie (naam en woonplaats), op welke datum welke premies werden uitbetaald. In principe werd voor elke volwassen vogel 5 F betaald. Jongen werden slechts met 1 F beloond. Eenmaal werd ook 5 F betaald voor een „valk” die in 1922 te Schulen geschoten werd.

Om een idee te krijgen over de betrouwbaarheid van die bronnen is het belangrijk te weten hoe deze tot stand kwamen. Daarbij dient als eerste opgemerkt te worden dat, indien men tenminste mag steunen op enkele losse documenten die in

de boekhouding geschoven waren, de financiële toestand van het „F.C.B.-Provinciaal Comité Limburg” niet steeds even gezond was. Dit was, althans volgens de nationale vereniging te wijten aan een gebrekkig financieel beheer. Voor zover kan worden vastgesteld werd echter juist gedurende de hier bestudeerde periode de toestand weer in het reine gebracht.

Blijft dan uiteraard ook de betekenis van de term „Sperwers”. Vermits geen andere rubrieken worden vermeld, is het waarschijnlijk dat niet alleen Sperwers recht gaven op een beloning, maar wel

Fig. 1: Localisatie van de duivenbonden in 1926 in de provincie Limburg. (Met uitzondering van 6 niet te localiseren bonden.)

alle roofvogels. Zoals iedere vogelkenner weet, vangt een Sperwer zogoed als geen duiven. Duivenbonden zullen zeker een beloning hebben gegeven voor een Havik, die wel een typische duiveneter is. Bovendien melden Bamps & Geraets (1898): „.... A Hasselt, on décort du nom de Spelver tous les petits oiseaux de proie...”

Over het soortenspectrum van de ingediende roofvogels hebben we dus geen verdere gegevens. Uit literatuur van rond de bestudeerde periode (Bamps & Geraets, 1898; Van Havre, 1928; Dupont, 1943) weten we dat Torenvalk en Sperwer algemeen voorkomende standvogels waren, dat de Boomvalk *Falco subbuteo* een algemene doortrekker was met enkele broedgevallen in de Kempen en dat de Buizerd *Buteo buteo* zeer algemeen was op trek en in de winter. Alle andere roofvogels waren min of meer zeldzaam en nagenoeg alleen op trek in de provincie aanwezig.

In dit verband is het tevens belangrijk te weten dat de premies werden uitbetaald na het inleveren, niet van een volledig kadaver, maar wel van een poot of een paar poten of een snavel. Dit was ook in het buitenland het geval (Newton, 1979). De wijze waarop men aan het nodige bewijsmateriaal kwam kan dus verschillen. Men bemachtigde de prooien op diverse manieren. Afschot kwam eigenlijk het minst frequent voor. Vele vogels, vooral Buizerds, werden met de klem gevangen, ofwel op een paal, ofwel bij een „hofken” rond wat konijnenresten. Andere technieken waren nestroof en het „zitten met slagnetten” (A.F. de Bont, *pers. med.*).

Omdat niet het hele kadaver moest worden ingeleverd is het dus zo goed als zeker dat de verantwoordelijken die het bewijsmateriaal in ontvangst namen niet in staat waren de diverse

soorten te onderscheiden. Zelfs het onderscheid tussen „oude” en „jonge” individuen zal niet altijd duidelijk geweest zijn. Het ligt dus voor de hand dat de inleveraar zal trachten elke poot voor oud te laten doorgaan. Vandaar de twijfelachtige betrouwbaarheid van het onderscheid tussen beide leeftijdsklassen. Wellicht werd onder „jongen” alleen uit het nest geroofde pulli verstaan.

Niettegenstaande al deze beperkingen van de gegevens kan een analyse ervan ons interessante informatie verschaffen over het fenomeen van de roofvogelverdelgung in ons land. Wellicht bestaan er nog eventueel meer betrouwbare gegevens die licht kunnen werpen op deze historische toestanden.

3. RESULTATEN

3.1. De jaarlijkse afschottotalen

Tabel 2 geeft het totaal aantal geschoten „Sperwers” per jaar, gesommeerd voor de hele provincie. Het jaartotaal schommelt zeer sterk, gaande van slechts 47 tot meer dan achthonderd ingeleverde vogels.

Hierbij dienen een aantal opmerkingen gemaakt. In deze reeks neemt 1926 om verschillende redenen een bijzondere plaats in. Eerst en vooral valt het boekhoudkundig jaar van 1926, in tegenstelling met de overige jaren niet samen met het kalenderjaar. Het loopt van december 1925 tot en met november 1926. Verder moet men rekening houden met het feit dat medio 1926 aan Tongeren de „Sperwers” voor het hele jaar 1925 uitbetaald werden. De cijfers van 1926 zijn voor Tongeren dus niet bekend. Dit globaliseren van de buit door lokale kringen gebeurt ook elders en op andere tijdstippen. (Hierop komen we terug.)

Tabel 2: Jaarbalansen, jaar- en maandtotalen van het aantal ingeleverde „Sperwers”.

v: valk

j: jong

MAANDEN	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	MAANDTOTAAL
januari	-	20	17	20	-	125	8	190
februari	-	65 + 1v.	15	96	-	19	15	210 + 1v.
maart	-	32	26	44	-	37	2	141
april	-	11	112 + 7j.	22 + 4j.	-	4	4	153 + 11j.
mei	-	3	6	1	-	-	-	10
juni	-	2	8 + 5j.	46	-	1	1	58 + 5j.
juli	-	8 + 4j.	5 + 3j.	2	-	3 + 4j.	-	18 + 11j.
augustus	-	7	8	9	-	-	1	25
september	-	13	14	9	-	4	3	43
oktober	-	131	233 + 1j.	170	(1)	73	-	608 + 1j.
november	-	90	332 + 4j.	203 + 3j.	-	191 + 2j.	6	822 + 9j.
december	-	61	61	58	70	54	2	306
Onbekend	81 + 3j.	-	-	166 + 4j.	89 + 2j.	-	-	336 + 9j.
JAARTOTAAL	81 + 3j.	443 + 4j. + 1 valk	837 + 20j.	846 + 11j.	160 + 2j.	511 + 6j.	42	2920 + 46j. + 1 valk

Voor 1926 is niet alleen zoals voor de jaren 1922, 1923 en 1924 de jaarbalans bewaard, maar tevens nog het kasboek waarin uitgaven en inkomsten dag na dag genoteerd werden. Een vergelijking tussen beide documenten toont al snel dat ze niet volledig met elkaar in overeenstemming zijn. Het kasboek is klaarblijkelijk minder volledig. Men mag daarom veronderstellen dat men bij het maken van de eindbalans niet alleen rekening hield met de gegevens van het kasboek maar ook met de stroken van kwijtingen en eventueel nog andere bewijsstukken. Voor 1927 beschikken we niet over de balans en het kasboek is duidelijk erg onvolledig. Er is in elk geval waarschijnlijk geen sprake van een ingrijpende verandering van het uitbetalingssysteem van de premies want niets van de schaarse gegevens, die genoteerd werden, wijst in die richting.

De cijfers van 1925 zijn alle gepuurd uit de balans van 1926 en slaan enerzijds op de globale betaling aan Tongeren (cfr. supra) en anderzijds op de maand december voor de rest van de provincie.

De cijfers van de jaren 1922, 1923, 1924 en 1926 mogen als vrij volledig beschouwd worden. Maar ook dient de aandacht getrokken te worden op enkele details. Zo werden slechts in 1924 uitdrukkelijk „Sperwers” van Tongeren geboekt. Mag men hieruit afleiden dat in de cijfers van de

andere jaren het contingent van Tongeren niet inbegrepen is? De cijfers van Tongerse „Sperwers” werden in 1924 uitzonderlijk laat — november — gebracht en zonder vermelding van het jaar. We rekenden ze daarom bij het lopende jaar maar in de andere gevallen, 1922 en 1926, werd uitdrukkelijk vermeld dat het hier ging om „Sperwers” van het vorige jaar. Dit zou kunnen betekenen dat het Tongerse lot geschoten werd tussen juli 1923 en november 1924. Deze stelling zou dan tegelijk een verklaring inhouden voor het ongewoon hoge aantal Tongerse „Sperwers”: 166 volwassen en 4 jonge vogels, wat ongeveer het dubbel is van de resultaten van 1921 (81 volwassen en 3 jongen) en 1925 (89 volwassen en 2 jongen).

Ondanks het feit dat de hier verzamelde gegevens zeker niet zonder een grote zin voor kritiek mogen gebruikt worden, kunnen we toch stellen dat jaarlijks gemiddeld meerdere honderden „Sperwers” werden verdeeld.

Dit aantal is beduidend hoger dan wat in de zestiger jaren werd ingeleverd nl. gemiddeld ongeveer 120 (Tabel 1). Dit kan, niettegenstaande de onnauwkeurigheid van de cijfers toch wel wijzen op een achteruitgang van de terbeschikking zijnde vogelbestanden.

3.2. De maandelijks resultaten

Tabel 2 geeft het aantal ingeleverde vogels per maand.

Gedurende de periode van mei tot juli werden gemiddeld geen 5 „Sperwers” per maand ingeleverd. Alle afwijkende cijfers kunnen steeds door specifieke redenen verklaard worden. Zo wordt het veel hogere cijfer van april 1923 onder meer veroorzaakt door geglobaliseerde inleveringen van Maaseik (42 oude en 4 jonge), Bilzen (35 oude en 3 jonge), Sint-Truiden (22 oude) en Bree (8 oude).

Deze tijdspanne komt grosso modo overeen met de broedperiode van de meeste roofvogels. In deze periode is de aanwezige roofvogelpopulatie inderdaad beperkt. Alleen de sterk gespreide en relatief constante broedpopulatie vormt een mogelijke buit. Opvallend is ook het relatief groot aantal ingeleverde jonge vogels. Dit zijn hoogst waarschijnlijk geroofde nestjongen.

Tijdens de maanden augustus-september is er een lichte stijging. Jonge vogels zwermen uit en de najaarstrek komt stilaan op gang. De maanden oktober-november zijn de topmaanden. De najaarstrek is volop aan de gang, de eigenlijke jacht is geopend en de vogelvangst viert hoogtij. Gemiddeld worden ongeveer 125 (oktober) en 160 (november) vogels per maand ingeleverd.

De maanden december, januari en februari zijn typische wintermaanden. Het aantal inleveringen daalt duidelijk, maar is nog veel hoger dan tijdens de broedperiode. Wellicht maken Buizerds, typische overwintelaars in groot aantal, het meren-

Sperwer *Accipiter nisus*

Foto: L. Kusters

deel van de inleveringen uit naast de algemene jaarvogels: Sperwer en Torenvalk.

Tijdens het voorjaar maart-april daalt het aantal ingeleverde vogels nog verder. Het is algemeen bekend dat de voorjaars trek minder intensief is, minder opvallend en meer gespreid verloopt. Vandaar de lagere buit.

Niettegenstaande de beperktheid van de gegevens komt uit de inleveringen van de verdelgde „Sperwers” in de loop der maanden dus wel een goed interpreteerbaar beeld naar voor. De inleveringen weerspiegelen in grote lijnen de dynamica van de mogelijke prooi-soorten in de loop van het jaar.

Tijdens de broedperiode zijn de populaties van de mogelijke prooi-soorten vrij schaars en gelijkmatig verdeeld. Er is niet veel te verdienen. Tijdens de najaars trek stijgt het aantal mogelijke prooien per dag zeer sterk. Bovendien is er op elke plaats een sterke continue turnover. Vangst en jacht leveren goed wat op. Tijdens de winterperiode is er een behoorlijke overwinterende populatie. Hieraan is ook nog wat te verdienen. Tijdens de voorjaars-

trek vermindert het aantal mogelijke prooien en dus ook de verdiensten.

3.3. Gegevens per gemeente

Figuur 2 geeft het aantal ingeleverde vogels per locatie. Vooreerst dient opgemerkt dat de naam van de opgegeven gemeente of locatie overeenkomt met de woonplaats van de verzamelaar, niet noodzakelijk met zijn actieterrein dus. Over dit actieterrein van de individuele verdelgers hebben we geen concrete gegevens. Wellicht is het wel over enkele gemeenten uitgestrekt, maar veel grotere verplaatsingen dan naburige gemeenten zijn niet waarschijnlijk.

Zoals reeds eerder vermeld is het ook hier duidelijk dat bepaalde verstedelijkte centra hoogstwaarschijnlijk als verzamelpunt voor de kadavers (of nodige bewijzen) van de omliggende gemeenten fungeerden. Dit is zeker het geval voor Tongeren en waarschijnlijk ook voor gemeenten als Bilzen, Bree, Maaseik, Meeuwen, Overpelt en Sint-Truiden waar men de „Sperwers”

Torenvalk *Falco tinnunculus*

Foto: L. Kusters

verzamelde om de reiskosten naar Hasselt uit te sparen. Vooral verzamelaars uit de onmiddellijke omgeving van Hasselt leverden hun buit rechtstreeks te Hasselt in. Dit blijkt uit het groot aantal kleine punten in de onmiddellijke omgeving van Hasselt.

De grote leemten in het noordelijk deel van de provincie zijn te wijten aan de lage bevolkingsdichtheid in de hoge Kempen. Uitgestrekte heide-

velden en dennenbossen nemen daar de ruimte in. Dit was ook reeds duidelijk in de spreiding van de duivenbonden in de provincie (Figuur 1).

Toch vallen een aantal eerder kleine gemeenten op door een merkwaardig groot aantal inleveringen. Deze zijn te wijten aan de activiteiten van wat we „professionele vogelvangers” zouden willen noemen.

Fig. 2: Het aantal ingeleverde vogels per locatie.

3.4. Professionele vogelvangers

Abnormale cijfers zoals deze van Schulen zijn uitsluitend te wijten aan dergelijke lieden. Zo leverde Van Roye uit Schulen in 1922 11 „Sperwers” in; zijn dorpsgenoot Borgers leverde er 18 in. Beiden worden echter overtroffen door hun dorpsgenoot Wouters die dat zelfde jaar 111 stuks verzamelde. Voor hem leverde dit dan ook 555,- frank extra inkomsten op. Het jaar nadien brengt hij er nog eens 132 binnen hetgeen hem ditmaal 600,- franken opbrengt. In de balans van 1924 vinden we zijn naam niet meer terug, maar indien we aannemen dat een niet verder

geïdentificeerde Wouters — schrijffouten in de naam zijn frequent — inderdaad onze man uit Schulen is, dan is hij dat jaar goed voor 70 stuks, wat toch een duidelijke achteruitgang betekent. In 1926 kon hij weer 63 „Sperwers” afleveren. Een ander ijverig verzamelaar is Vliegen uit Meeuwen. In 1922 is hij klaarblijkelijk nog niet op pad, maar in 1923 heeft hij toch reeds 101 volwassen en 4 jonge „Sperwers” — samen goed voor 509,- franken binnengebracht. Het jaar nadien levert hij 78 stuks binnen. In 1926 haalt hij slechts 22 stuks. Dit lage cijfer is misschien echter eerder het resultaat van onvolledige boekhouding dan van sterk verminderde buit.

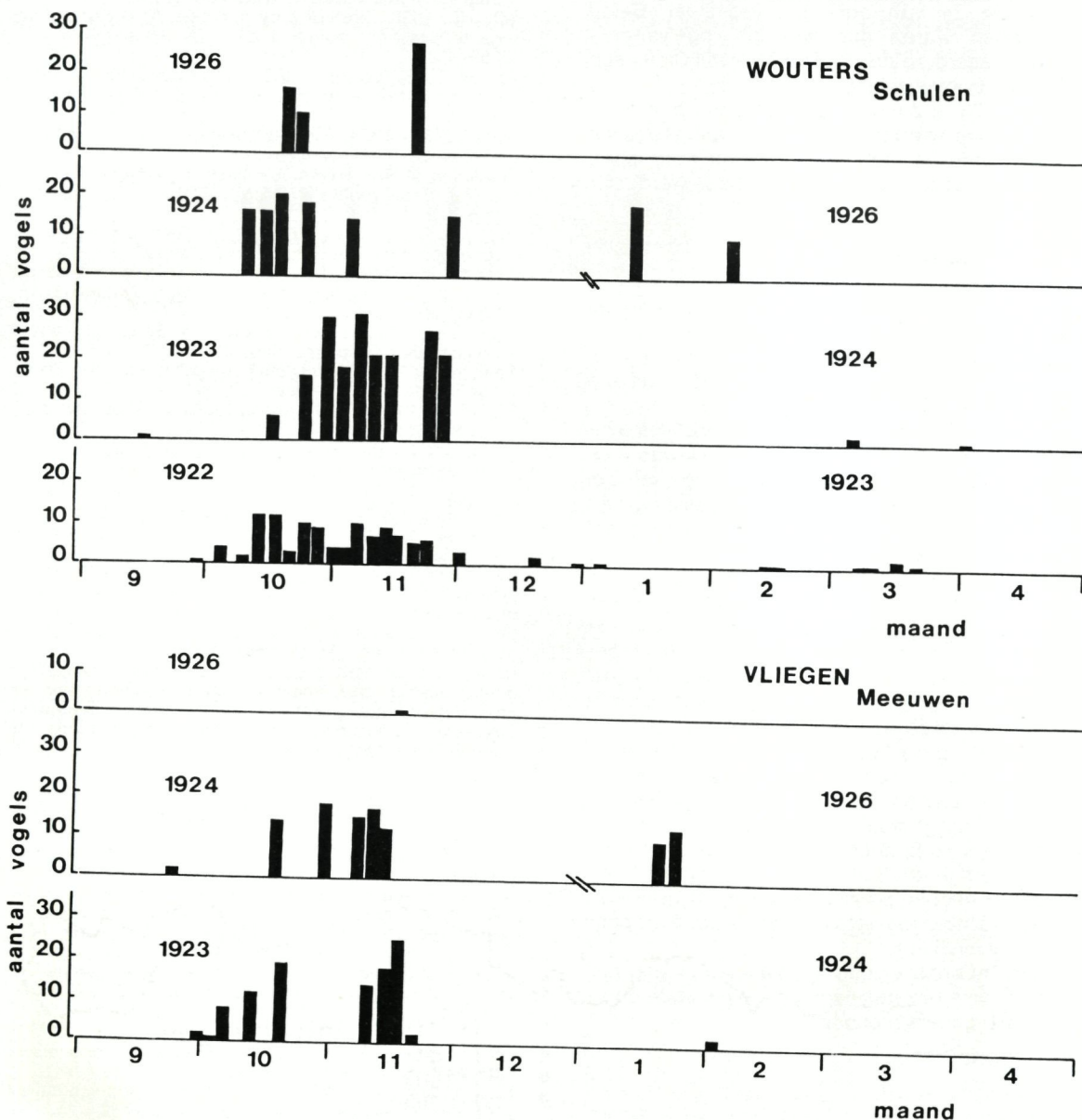

Fig. 3: De activiteit van Wouters uit Schulen en Vliegen uit Meeuwen in functie van de tijd. Elk histogram heeft betrekking op één inlevering van de verzamelde buit.

Figuur 3 geeft in detail de inleveringen van de beide ijverigste inleveraars nl. Wouters uit Schulen en Vliegen uit Meeuwen.

De grafiek geeft in functie van de tijd, het aantal ingeleverde vogels.

Beide heren leverden met een goede regelmaat hun buit in. In 1922 leverde Wouters meer frequent kleinere aantallen in. In de daaropvolgende jaren kwam hij minder frequent maar met grotere aantallen.

We zien dat beiden de overgrote meerderheid van hun vogels vingen in de najaarstrek. Dit in tegenstelling tot bv. Claes uit Schulen die proportioneel veel meer inleverde in de zomermaanden (6 van de 34 van april tot augustus). Beide kampioenen waren dus wellicht vogelvangsters gespecialiseerd op doortrekkers, terwijl Claes een jachtwachter of terreinbezitter kan zijn.

Merkwaardig is dat beide heren een abnormale grote levering hadden in januari-februari 1926, dit dus onmiddellijk na het jaar waarvan geen gegevens werden opgetekend (niets werd uitbetaald?).

4. BESLUIT

Alhoewel niet rechtstreeks kan worden aangetoond dat het massaal en jarenlang continu verdelen van roofvogels de populatie in West-Europa op een laag peil hield, kon Newton (1979) toch overtuigende argumenten voor deze stelling aanvoeren.

De daling van het aantal uitbetaalde premies over het hele land in de loop van 1960-1964 was voor Arnhem (1966) reeds een aanwijzing dat het roofvogelbestand achteruitging. Vergelijking van onze gegevens van 1921-1927 voor Limburg met deze van Arnhem voor Limburg, schijnt diens conclusie te bevestigen. In de twintiger jaren werden immers nog veel meer vogels ingeleverd dan in de zestiger jaren. Voorzichtigheid is echter ook geboden bij de interpretatie van de vergelijking van beide perioden. Veranderingen in het betalingssysteem (o.a. het bedrag van de premie en het aanvaarde soortenspectrum) kunnen een effect hebben gehad op de ijver van de verdelgers. Een grove extrapolatie van onze gegevens, rekening houdende met de kleine oppervlakte van het bestreken gebied, leert dat onze verdelgers niet moesten onderdoen voor hun geestesgenoten uit de omliggende landen. De Limburgse vogelverdelgers hebben zeker hun steentje bijgedragen tot de achteruitgang van de West-Europese roofvogelbevolking.

Alleszins hebben enkele specialisten er een niet onbelangrijke bijverdiens te van gemaakt de doortrekkers te onderscheppen.

DANKWOORD

Met onze oprechte dank voor de Heer J. Morrhay die alle gegevens op steekkaart bracht, Mevrouw G. Weerts die het typewerk verzorgde en Prof. Dr. A.F. de Bont voor een aantal suggesties en bemerkingen bij een vorige versie van deze tekst.

SAMENVATTING

Analyse van archiefgegevens over de uitbetaling van premies voor roofvogelverdeling in de provincie Limburg (België) in de twintiger jaren van deze eeuw, toont aan dat jaarlijks gemiddeld ongeveer 500 premies werden uitbetaald. Dit is ongeveer 4 maal meer dan in de jaren 1960-1964. De soorten werden niet gespecificeerd.

Het aantal inleveringen was maximaal tijdens de najaarstrekperiode, in de broedperiode het minst, de winter en het voorjaar waren intermediair. Enkele „specialist”-vogelvangsters maakten van de roofvogelvangst op de najaarstrek een heuse bijverdiens te.

Bibliografie

- Arnhem R., 1966 Evolutie van het voorkomen der dagroofvogels in België. *Wielewaal* 32: 1-7.
- Ash J.S., 1960. Birds of prey numbers on a Hampshire game preserve during 1952 - 9. *British Birds* 53: 285-300.
- Bamps C., E. Geraets, 1898. Faune des oiseaux de la province de Limbourg. *Bulletin des Melophils* 34: 49-81.
- Bijleveld M., 1974. *Birds of prey in Europe*. London, Macmillan.
- Braaksma S., W.H.Th. Knippenberg, V. Langenhoff, 1959. Enige broedvogels in Noord-Brabant. *Limosa* 32: 206 - 12.
- Draulans D., 1983. De invloed van bescherming op de roofvogelstand. *Mens en vogel* 21: 271-277.
- Dupond K., 1943. *De vogels van België*. Brussel, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen.
- Newton I., 1972. Birds of prey in Scotland: some conservation problems. *Scottish Birds* 7: 5-23.
- Newton I., 1979. *Population Ecology of Raptors*. Berkhamsted, R. & A.D. Poyser.
- Richmond W.K., 1959. *British birds of prey*. London, Lutterworth Press.
- Van Havre G.C.M., 1928. *Les oiseaux de la faune belge*. Bruxelles, M. Lamertin.

Résumé

L'analyse des archives concernant le payement de primes pour la destruction de rapaces dans la province de Limbourg (Belgique) pendant les années 1921-1927, indique qu'en moyenne 500 primes étaient payées chaque année. C'est à peu près quatre fois autant que pendant les années 1960-1964. Les espèces dont il s'agissait n'étaient pas spécifiées.

La destruction était la plus forte pendant la migration d'automne, la plus faible pendant la nidification, et intermédiaire au printemps et en hiver. Quelques oiseleurs „spécialistes” retiraient de la capture de rapaces une rétribution appréciable.

Summary

Analysis of archives concerning the payment of bounties for raptor destruction in the province of Limburg (Belgium) during 1921-1927 reveals that yearly an average of about 500 bounties was paid.

This is about four times the yearly number for the years 1960-1964. The species concerned were not specified. The persecution reached its peak during the fall-migration, it was lowest during the breeding period, winter and spring being intermediate. Some „specialist” bird catchers made from raptor-catching real extra earnings.

Dr. J. Stevens, Provinciaal Natuurcentrum, Populierenlaan 30, B-3620 Rekem-Lanaken
R. van Laere, Provinciaal Archief- en Documentatiecentrum, Provinciaal Begijnhof, Zuivelmarkt 33, B-3500 Hasselt

ontvangen op 24 januari 1985

Opmerkelijke ornithologische meldingen

Gegevens voor deze rubriek worden verwacht bij de redactie, Langvenstraat 25, 2300 Turnhout.

Deze waarnemingen hadden plaats in 1985, tenzij anders vermeld is. Ze werden niet op hun juistheid gecontroleerd. Uitzonderlijke waarnemingen dienen liefst enigszins gedocumenteerd ingestuurd.

Roodkeelduiker *Gavia stellata*

17 november 1984: 1 ex. te Gullegem (I. Robbe); 19 januari: 1 ex. op kanaaldok te Berendrecht (J. en A. Helsen); van 6 tot 9 februari: 1 ex. te Gullegem (I. Robbe); 7 februari: 1 ex. te Kallo (L. Janssen).

Parelduiker *Gavia arctica*

30 december 1984: 1 ex. te Dendermonde (P. en T. Moens); 13 januari: 1 ex. in de dokken te Oostende (K. Devos, E. van Landschoote).

IJsduiker *Gavia immer*

13 januari: 1 ex. in de dokken te Oostende (K. Devos, E. van Landschoote).

Fuut *Podiceps cristatus*

26 januari: 82 ex. op de Schelde-Rijnverbinding te Zandvliet (L. Benoy).

Roodhalsfuut *Podiceps grisegena*

Van 1 tot 31 december 1984: 1 ex. te Ekeren (L. Benoy, J. van Ammel, H. Voet); 16 en 30 december 1984: 1 ex. op het spaarbekken te Merkem (K. Devos, K. Boucqez); van 23 december 1984 tot 30 januari: 1 ex. op het Vanlaermeer te Dendermonde (T. en P. Moens, S. van Garsse); 2 januari: 1 ex. te Antwerpen-Blokkersdijk (L. Janssen); 12 januari: 1 ex. op de Schelde te Antwerpen-Linkeroever (L. van de Perre); 16 januari: 1 ex. te Halle (C. Decaluwé); 20 januari: 1 ex. op kanaaldok te Berendrecht (L. Benoy); 16 februari: 1 ex. te Kallo (L. Janssen, G. Sallaets, C. Snyers, L. Wouters).

Kulduiker *Podiceps auritus*

15 december 1984: 1 ex. op E-10-put te Minderhout (J. Leestmans, C. Paepen, L. van Beeck, L. Janssen, K. van Gils); 28 december 1984: 2 ex. te Zandvliet (H. Franken); 19 januari: 3 ex. op het kanaaldok te Berendrecht (J. en A. Helsen); 26 januari: 1 ex. op Schelde-Rijnverbinding te Zandvliet (L. Benoy); 2 februari: 3 ex. op het Vanlaermeer te Dendermonde (S. van Garsse); 3 februari: 2 ex. in de broeken te Woumen-Merkem (K. Devos); 8 februari: 1 ex. op de E 3-plas te Turnhout (G. Elsermans, R. Vermeyen, M. Verdonck e.a.); 16 februari: 1 ex. te Kallo (L. Janssen, D. Oellibrandt, G. Sallaets, C. Snyers, L. Wouters); 24 februari: 1 ex. te Antwerpen-Blokkersdijk (F. Beeldens, L. Janssen, R. Stoks).

Aalscholver *Phalacrocorax carbo*

20 februari: 82 ex. op de Schelde-Rijnverbinding te Zandvliet (H. Franken).

Ooievaar *Ciconia ciconia*

28 december 1984: 1 ex. naar ZW boven Zandvliet (H. Berghmans e.a.).

Kleine Zwaan *Cygnus columbarius*

Van 24 december 1984 (23 ex.) tot 7 maart (4 ex.) aanwezig te Assenede met maximum 71 ex. waaronder 10 juvenielen (L. Bekaert); 23 januari: 2 ex. op de Schelde te Appels (T. Moens, G. Schelkens); 3 februari: 1 ex. te Overmere (D. de Mesel); op 20 en 28 februari: respectievelijk 5 en 11 ex. (waaronder 6 juvenielen) te Boekhoute (L. Bekaert); 24 februari: 48 adulten en 12 juvenielen te Oostkerke (B. de Coninck, K. Bert).

Wilde Zwaan *Cygnus cygnus*

4 januari: 6 ex. te Dendermonde (T. Moens, R. de Coster); 16 januari: 1 ex. te Merelbeke (T. Liekens); 24 januari: 14 adulten en 1 juveniel te Overmere (D. de Mesel); 25 januari: 10 ex. te Overmere en 5 ex. te Uitbergen (D. de Mesel); 27 januari en 3 februari: respectievelijk 11 adulten en 13 adulten met 1 juveniel ex. te Woumen-Merkem (K. Devos, K. Boucqez); 3

februari: 20 ex. te Overmere en 5 ex. te Wichelen (D. de Mesel); 4 februari: 4 adulten en 1 juveniel te Minderhout (R. Vindevoghel); 16 februari: 24 ex. te Spiere (F. Debaere, F. Vandorpe); 20 februari: 2 ex. te Dendermonde (P. Moens); 24 februari: 23 adulten en 1 juveniel te Oostkerke (B. de Coninck, K. Bert); 3 maart: 11 adulten en 1 juveniel te Retie (L. Deckx, L. van Gils) en 1 adult te Geel (H. en M.-L. Meeus).

Talgarietgans *Anser fabalis fabalis*

23 februari: 3 ex., samen met 9 *rossicus* te Wuustwezel (H. Nuytemans); 23 en 24 februari: 35 ex. te Mol-Postel (H. en M.-L. Meeus).

Brandgans *Branta leucopsis*

20 februari: 47 ex. te Zandvliet (H. Franken); 27 januari: 31 ex. in de broeken te Woumen-Merkem (K. Devos, K. Boucqez), 1 ex. te Retie (L. Deckx, L. van Gils) en 16 ex. te Mortsel (L. Lens).

Rotgans *Branta bernicla*

18 februari: 1 juveniel ex. te Marke (F. Vandenbossche, Y. Feryn, N. en C. Vromant, I. Robbe).

Roodhalsgans *Branta ruficollis*

Zie *Wielewaal* 51: 62, op 31 december 1984 nog 1 adult ex. te Zandvliet (H. Berghmans, K. Leysen, J. Redant).

Wilde Eend *Anas platyrhynchos*

24 november 1984: ♀ met 5 donsjongen te Zwijndrecht (P. de Roover).

Slobeend *Anas clypeata*

26 december 1984: 438 ex. te Oorderen (L. Benoy); 12 januari: 654 ex. aan het Groot Buitenschoor te Zandvliet (L. Benoy, W. van Ginhoven).

Krooneend *Netta rufina*

Van 16 tot 19 januari: 1 ♀ te Lembeek (C. Decaluwé).

Tafeleend *Aythya ferina*

26 januari: 866 ex. te Ekeren (L. Benoy).

Witoogeend *Aythya nyroca*

16 januari: 1 adult te Wevelgem (I. Robbe); zie *Wielewaal* 51: 31 en 62, begin februari, na de vorstperiode terug aanwezig te Minderhout (D. Symens, H. Nuytemans).

Toppereend *Aythya marila*

Van 20 januari tot 18 februari: ca 20 ex. op de Schelde te Appels (T. en P. Moens, G. Schellens, S. van Garsse); 22 februari: 1 ♂ in eerste winterkleed te Antwerpen-Blokkersdijk (L. Janssen, D. Roelandt); 24 februari: 1 ♂ in eerste winterkleed, 1 adult ♂ en 1 adult ♀ te Antwerpen-Blokkersdijk (L. Janssen, R. Stoks).

Kulfeend *Aythya fuligula*

26 januari: 1.100 ex. te Ekeren en 530 ex. op de Schelde te Lillo (L. Benoy); 3 februari: 1.256 ex. te Oorderen (L. Benoy, H. Voet).

Koningseider *Somateria spectabilis*

Zie *Wielewaal* 51: 33-35, het exemplaar te Oostende bleef ter plaatse tot 30 januari (R. François).

Grote Zaagbek *Mergus merganser*

17 januari: 52 ex. te Mortsel (L. Lens, P. Hofman); 19 januari: 175 ex. op de Schelde-Rijnverbinding te Zandvliet (L. Benoy).

Rode Wouw *Milvus milvus*

9 december 1984: 1 ex. te Lommel (J. Volders, H. Berghmans, K. Leysen, J. Redant); 22 december 1984: 1 ex. te Grembergen (P. Moens); 2 februari: 1 ex. te Merelbeke (T. Liekens); 5 februari: 1 ex. te Mol-Postel (L. Deckx); 17 februari: 1 ex. te Zele (T. en P. Moens, S.

De dwerggans *Anser erythropus* die in december 1984 en januari 1985 verbleef te Zandvliet (België) en Bath (Nederland)
Foto: J. de Ridder

van Garsse, G. Schellens); 5 maart: 1 ex. te Westmalle (F. Jochems, R. van de Pol).

Bruine Klekendief *Circus aeruginosus*

20 januari: 1 ♀ te Zandvliet (L. Benoy); 24 februari: 1 ex. in wijfjeskleed te Antwerpen-Blokkersdijk (L. Janssen).

Ruigpootbuizerd *Buteo lagopus*

3 december 1984: 1 ex. te Baasrode (P. Moens); 19 februari: 1 ex. te Dendermonde (S. van Garsse); 24 februari: 1 ex. te Antwerpen-Blokkersdijk (L. Janssen, F. Beeldens, R. Stoks).

Visarend *Pandion haliaetus*

14 december 1984: 1 ex. te Boekhoute (J. Janssens, J. de Langhe).

Slechtvalk *Falco peregrinus*

17 december 1984: 1 ex. te Wiekevorst (A. Cools); van half december 1984 tot half januari: 1 ex. in de streek rond Meerle (J. Leestmans e.a.); 29 december 1984: 1 ex. te Woumen-Merkem (K. Devos); 10 februari: 2 ex. te Assenede (L. Bekaert).

Kraanvogel *Grus grus*

18 november 1984: 1 pleisterend ex. te Snaaskerke (I. Robbe); 19 november 1984: 2 ex. te Dendermonde (T. Moens e.a.); 30 ex. hebben overnacht van 5 op 6 januari op het ijs van de plas te Antwerpen-Blokkersdijk (J. Flips).

Bontbekplevier *Charadrius hiaticula*

12 januari: 1 ex. te Lillo (L. Benoy, W. van Ginhoven).

Bonte Strandloper *Calidris alpina*

12 januari: 2.564 ex. te Lillo-Zandvliet (L. Benoy, W. van Ginhoven).

Grutto *Limosa limosa*

9 februari: 1 ex. te Ekeren (L. Benoy).

Stormmeeuw *Larus canus*

Tussen 4 en 9 februari werden er in Oost-Vlaanderen en Brabant 103 Stormmeeuwen geringd. Hiervan vertoonden maar liefst 29 ex. afmetingen die buiten de waarden van *Larus canus canus* vallen en die dus toe te schrijven zijn aan de ondersoort *L.c. heinei*. Hieruit blijkt dat in sommige winters (streng!) — vooral deze met sneeuwperiodes in Noord- en Midden-Europa — enorme aantallen van deze subspecies in West-Europa kunnen voorkomen (D. de Mesel).

Geelpootmeeuw *Larus cachinnans*

24 december 1984: 1 adult ex. te Oostende (L. Benoy, J. van Ammel).

Zeekoet *Urula aalge*

26 januari: 1 ex. op de Schelde-Rijnverbinding te Zandvliet (L. Benoy).

Velduil *Asio flammeus*

Begin december 1984: 1 ex. te Paal (K. Leysen, H. Berghmans, F. Saenen, M. Meert).

Boomleeuwerik *Lullula arborea*

Van 5 tot 20 januari: 2 à 4 ex. te Veerle (H. en L. Berghmans, J. Redant, K. Leysen, F. Saenen, M. Meert); 13 januari: 2 ex. te Kasterlee (J. Volders, W. Daems e.a.).

Boerenzwaluw *Hirundo rustica*

1 november 1984: nog 1 ex. te Uitbergen (D. de Mesel).

Grote Pleper *Anthus novaeseelandiae*

1 november 1984: ringvangst van 1 ex. te Uitbergen (D. de Mesel).

Roodkeelpieper *Anthus cervinus*

1 en 2 oktober 1984: respectievelijk ringvangst en waarneming van 1 ex. te Uitbergen (D. de Mesel).

Oeverpieper *Anthus petrosus littoralis*

Eerste vogels (2 ex.) op 4 oktober, laatste op 27 oktober 1984, met 13 ringvangsten, te Uitbergen (D. de Mesel).

Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea*

23 december 1984: 1 ex. foeragerend tussen de huizen te Beerse (J. Bastiaens); 6 januari: 1 ex. te Herentals (E. Vercammen).

Tijftjaf *Phylloscopus collybita*

Op 5 december 1984, evenals op 12 en 20 januari: 1 ex. in het stadspark te Dendermonde (T. en P. Moens, R. de Coster); 4 februari: 1 ex. te Retie (L. Deckx); 10 februari: 1 ex. te Wevelgem (I. Robbe).

Klaapekster *Lanius excubitor*

3 december: 1 ex. te Baasrode (P. Moens)

Raaf *Corvus corax*

24 februari: 1 ex. te Antwerpen-Blokkersdijk (L. Janssen, E. Stoks).

Spreeuw *Sturnus vulgaris*

23 september 1984: 1 albino ex. te Wevelgem (I. Robbe).

Europese Kanarie *Serinus serinus*

22 februari: 1 ex. te Antwerpen-Blokkersdijk (L. Janssen).

IJsgors *Calcarius lapponicus*

28 oktober 1984: 1 ex. te Uitbergen (D. de Mesel).

Sneeuwgors *Plectrophenax nivalis*

17 november 1984: 1 ex. te Gullegem (I. Robbe); 6 januari: 1 ex. te Veerle (H. en L. Berghmans, K. Leysen, F. Saenen, M. Meert).

AANWIJZINGEN VOOR DE AUTEURS

Het maandblad *Wielewaal* publiceert in principe alle artikels waarvan de inhoud strookt met de doelstelling van de Vereniging De Wielewaal: de kennis en de bescherming van de natuur en in het bijzonder van de in het wild voorkomende vogels. De redactie behoudt zich nochtans het recht voor te beslissen welke artikels of bijdragen worden geplaatst.

Kopij moet in drievoud in machineschrift worden ingeleverd bij de hoofdredacteur. Uiterlijk twee maanden na het insturen van de kopij ontvangt de auteur bericht of zijn artikel al dan niet zal worden opgenomen. Eventueel kan de auteur gevraagd worden wenselijke veranderingen aan te brengen.

De auteurs zijn persoonlijk verantwoordelijk voor de inhoud van hun artikels.

Elk artikel wordt gevolgd door het volledig adres van de auteur(s).

De redactie dringt er op aan om artikels en belangrijke bijdragen te doen volgen door een samenvatting in de Nederlandse, Franse, Duitse en Engelse taal. Op verzoek van de auteur zal de „résumé“, „Zusammenfassung“ en „summary“ door de redactie worden opgesteld.

In het maandblad wordt de voorkeurspelling toegepast. Nederlandse vogelnamen beginnen steeds met een hoofdletter (bv. Witte Kwikstaart). Groepsnamen (bv. steltlopers) beginnen niet met een hoofdletter. Dezelfde schrijfwijze geldt voor namen van planten, insecten, enz.... De eerste vermelding in een tekst van een soort wordt steeds gevolgd door de Latijnse geslachts- en soortnaam, onderstreept.

In datumvermeldingen dienen de namen van de maanden bij voorkeur voluit geschreven. Het gebruik van afkortingen dient vermeden te worden.

Referenties in de tekst worden aldus vermeld: (Segers, 1948); bij meerdere referenties: (Segers, 1984; Grootaers, 1958); en verwijzen naar een alfabetisch gerangschikte bibliografie. Deze bibliografie wordt als volgt opgesteld:

— voor een artikel: Auteursnaam, initialen van de voornamen, jaar. Volledige titel. *Naam van het tijdschrift*, jaargang: eerste pagina van het artikel - laatste pagina.

bv. Grootaers F., 1958. Glanskop (*Parus palustris*) en Matkop (*Parus atricapillus*). *Wielewaal* 24: 1 - 16.

— voor een boek: Auteursnaam, initialen van de voornamen, jaar. *Volledige titel*. Stad van uitgifte, naam van de uitgever.

bv. Segers F., 1948. *Broedvogels in de Kempen*. Antwerpen. Nederlandsche Boekhandel.

Als er meerdere auteurs zijn: Lippens L., H. Wille, 1972. *Atlas van de vogels in België en West-Europa*. Tielt, Lannoo.

In de bibliografie worden slechts die titels vermeld waarnaar in de tekst wordt verwezen. Alle literatuurgegevens moeten bij hun oorspronkelijke bron gecontroleerd worden.

Ter illustratie van bijdragen kunnen in aanmerking komen: zwart-wit- en kleurenfoto's, diapositieven, zwart-wit-tekeningen. Grafieken, tabellen en kaarten dienen met zwarte inkt op wit papier getekend.

Aan de auteur van een artikel (of aan één van hen indien er meerdere zijn) zullen 5 exemplaren van het maandblad worden verzonden. Meer exemplaren (tot maximum 30) kunnen bekomen worden indien de hoofdredacteur hierom verzocht wordt bij het inzenden van het artikel.

De hoofdredacteur zal graag eventuele bijkomende inlichtingen of adviezen verstrekken aan mogelijke auteurs.

Wij ontvangen wisselnummers van *Ardea*, *Limosa*, *Vogeljaar*, *Vogels*, *Dutch Birding*, *Aves*, *Gerfaut-Giervalk*, *Nos Oiseaux*, *Mens en Vogel*, *l'Homme et l'Oiseau*, *Falke*, *Regulus*, *Ornithologische Mitteilungen*, *Vogelwarte*, *Ornithologische Beobachter*, *Milu*, *Egretta*, *Héron*, *Ciconia*, *Tijdingen van de Vrienden van Heverlee-bos en Meerdaalwoud*, *Natuurreservaten*, *Wetenschappelijke Mededelingen KNNV*, *Parcs Nationaux*, *Hautes Fagnes*, *Natuurhistorisch Maandblad*, *Natura*, *Natuurbehoud*, *Mededelingenblad Koninklijke Vereniging voor Natuur- en Stedschoon*

WIELEWAAL

JAARGANG 51 — APRIL 1985

H. VOET, P. MAES, H. MEEUS. Verspreiding en broedaantallen van de Roek <i>Corvus frugilegus</i> in Vlaanderen, 1928-183.	109
F. ADRIAENSEN. De aantalsdynamiek van de Roodborst <i>Erithacus rubecula</i> , een partieel migrant.	123
T. DE SCHUYTER. De Blonde Ruiter <i>Tryngites subruficollis</i> , een nieuwe soort voor België.	130
K. EIGENHUIS. Toppereend <i>Aythya marila</i> , Kleine Toppereend <i>Aythya affinis</i> , „Scaup Type” en „Lesser Scaup Type”.	135
J. STEVENS, R. VAN LAERE. De verdelging van roofvogels in de provincie Limburg.	138
Opmerkelijke ornithologische meldingen.	147

Titelblad: Buizerd *Buteo buteo* — Foto: J. van Ammel